

Digitaliseret af / Digitised by

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
THE ROYAL LIBRARY

København / Copenhagen

For oplysninger om ophavsret og brugerrettigheder, se venligst www.kb.dk

For information on copyright and user rights, please consult www.kb.dk

VERDENSKRIGEN 1914-18

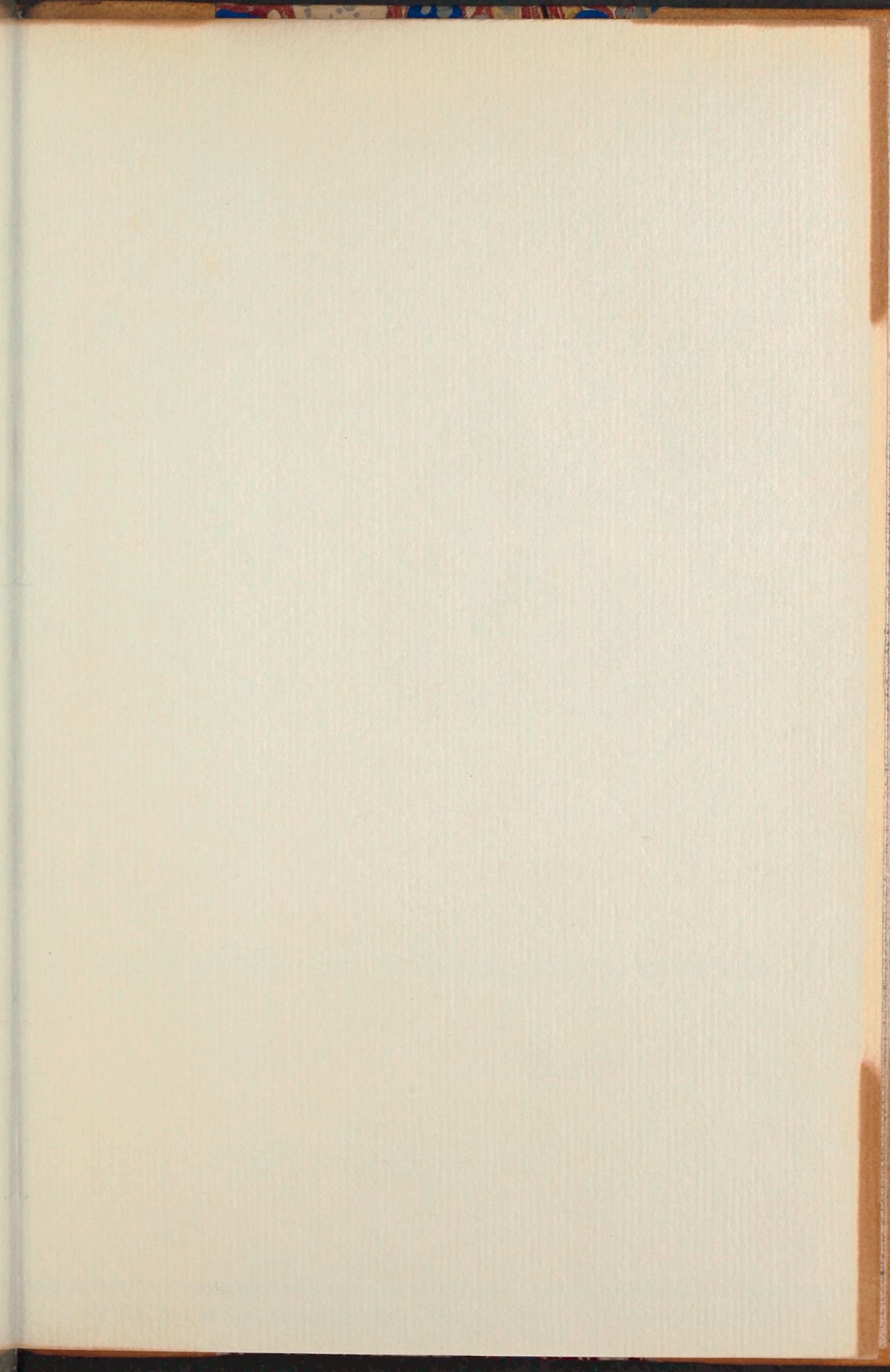
0913

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130020610655

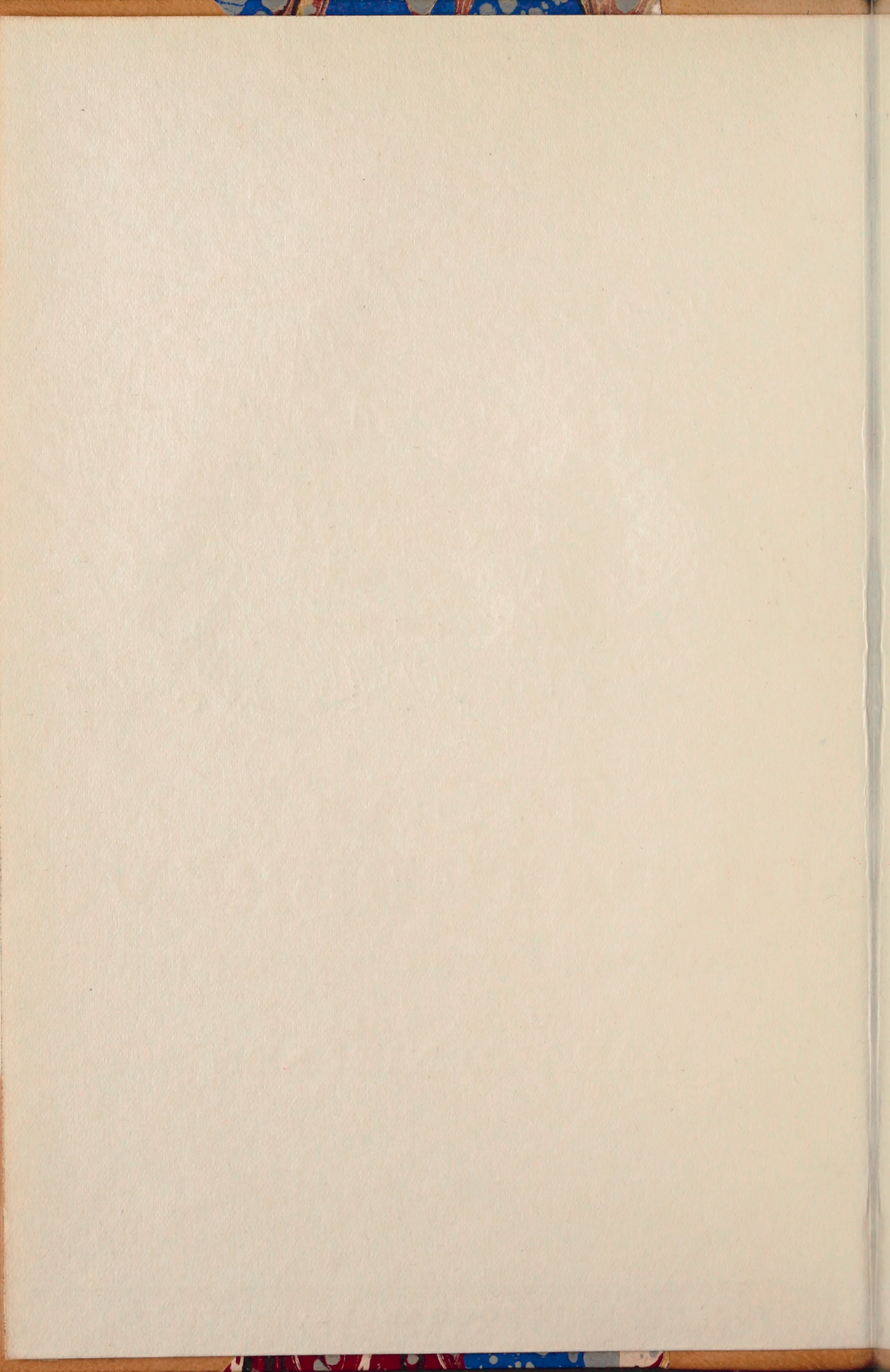

TYSKE SOLDATERBREVE

SKREVNE AF TYSKE STUDENTER

UDGIVNE AF
HARALD NIELSEN

1917 C. 1832

SOLDATERBREVE
FRA FRONTERNE

UDGIVNE AF HARALD NIELSEN

TYSKE SOLDATERBREVE

TYSKE SOLDATERBREVE

SKREVNE AF TYSKE STUDENTER

UDGIVNE AF

HARALD NIELSEN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
MDCCCCXVI

KJØBENHAVN — FORLAGSTRYKKERIET

DEn tyske Udgiver af efterfølgende Soldaterbreve, Professor i nyere tysk Litteraturhistorie, Dr. Philipp Weitkop, meddeler i Forordet, at han har sammentrængt de enkelte Breve „til deres stærkeste indre Udtryk, uden at tilføje eller forandre noget Ord, kun ved at fortsætte, idet jeg strøg alt uvæsentligt, hvad enten det drejede sig om et Afsnit, en Sætning eller et Ord, og mangen Gang ogsaa — for Klarhedens og Virkningens Skyld — ved at omgruppere enkelte Sætninger.“

At de har været underkastet Censur adskiller dem ikke fra andre Krigsbreve i Øjeblikket. Man har her blot den Fordel at vide, efter hvilke Principer, den er øvet, og som det synes, har disse været maadeholdne og varsomme. I hvert Fald er Resultatet blevet en Samling, som bærer indre Vidnesbyrd om Tilforladelighed i det væsentlige og som frembyder den største Interesse som Bidrag til Forstaaelse af det tyske Folks Holdning overfor Krigen.

Til Belysning af denne foreligger der allerede et meget stort Antal Brevsamlinger og i disse mange Enkeltbreve af betydelig Interesse, men mig bekendt findes der ingen anden Samling, der paa en smukkere, værdigere og mere oplysende Maade end denne repræsen-

terer tysk Soldateraand. Her ser man den tyske Nation: ikke maalt ved det, som andre maa betragte som Overgreb eller ved Agitatorers Ensidigheder og Overdrivelser, men ved dets bedste Sønners Tro og Offervilje. Ligesaa nærliggende som det var, at lade britisk Heroisme repræsenteres af Fagsoldaternes sobre, knappe, ureflekterede Beretninger, ligesaa naturligt er det at vælge den studerede Klasse for Tysklands Vedkommende, thi for dette Land er Krigen i høj Grad, hvad en af dets Skribenter har kaldt den: den metafysiske Krig, d. v. s. en Krig, der er det stik modsatte af Nøgternheden, en Krig, i hvilken Teorier, tillærte, maaske overspændte, men i Forhold til Individet uselviske, *ideelle*, spiller en afgørende Rolle som Drivkraft.

Man har saa ofte Lejlighed til udefra at se dette i Karikatur, at der er al god Grund til ogsaa for Retfærdighedens og den rigtige Bedømmelses Skyld at se det indefra som en højtudviklet, begejstret, og modig Ungdoms Idealisme. Som et Bidrag til en saadan dybere Forstaaelse vil efterfølgende Bog i høj Grad kunne tjene. Det er i den ikke Militærteoretikeren eller Publicisten, der har Ordet, men Landets unge friske Intelligens, saa udviklet og dømmekraftig som man kan vente at finde den nogetsteds.

Dens Indtryk og Stemninger Ansigt til Ansigt med den frygteligste Virkelighed, Historien hidtil melder om, vil ikke kunne undgaa at fængsle og belære.

Polen den 4. November 1914.

De citerede Steder af Baronesse Suttner er virkelig som talt ud af mit Hjerte. Men den Konsekvens, jeg drager af dem, er anderledes. Først og fremmest er jeg nu en Gang overbevist transcendental Idealist, og glæder mig allerede i denne min Egenskab over, at Krigen hæver Menneskene ud over deres materielle Bundethed. Oversanselige Ideer og Kræfter stilles her saa stærkt i Modsætning til personlig Værdi og Tilværelse, at Millioner uden at agte deres eget Liv træder i Skranken for dem med Liv og Gods. Dette er een Ting, og det andet og langt mere betydende fører ind til alle Livsproblemers dybeste Rødder.

Fremfor alt gælder det at bestemme, i hvilken Væsensform Mennesket kan blive sig selv virkelig klart bevidst. Her gives kun tre Muligheder: som Individ, som Nation, som Verdensborger. Nu beder jeg Dem af Deres Livserkendelse at slette alt det, som er utænkeligt uden i Forbindelse med Begrebet den tyske Nation. De aner maaske ikke, hvor meget de her maatte strege ud, hvor mange Ting De Dag for Dag ganske simpelt tager som Selvfølgeligheder. Det store Fællesskab i Levesæt og Tænkesæt og Verdensanskuelse, som tages i Brug af

Dem ved enhver Væsensytring, ethvert talt og skrevet Ord har kun kunnet udvikle sig under Paavirkning af etnisk Afsluttethed og nationalt begrænset Tilværelse. Hvor mange klimatiske Betingelser og Raceforudsætninger, der ytrer sig gennem hvert Ord De taler og giver Deres Væsen en ganske bestemt Kolorit, er det aldeles umuligt at danne sig noget Begreb om. Netop med det dybeste og ædleste er Mennesket bundet til sin Omverden og kun med dette kan han omsætte sig selv til „Virkelighed“ i Forholdet til sine Omgivelser. Og selv om den enkelte vilde trække sig tilbage i den yderste Ensomhed, vilde han dog ikke være alene med sig selv, men havde kun foretaget det Bytte, at Billeder og Drømmeskikkelser af Ting og Mennesker (hvilke kan være betydeligt mere levende og „virkelige“ end den af Menneskene fejlagtigt saakaldte Virkelighed) omgiver ham i Stedet for materielle Ting. Mennesket bliver sig kun bevidst som saadant i sin Egenskab af Samfundsvæsen.

Det andet Spørgsmaal er nu: hvor udstrakte skal man gøre Grænserne for dette Samfund? Skal man lade det omspænde den hele Jord? Det gaar ikke. Atter og atter vilde særlige Forhold frembringe nye Ejendommeligheder og etiske Sædvaner, som vilde være de andre uforstaaelige, utilegnelige, uvirkelige. Mennesket som Verdensborger er et farveløst abstrakt Begreb. Og det er Kendemærket paa sunde, blomstrende, levende Tider og Mennesker i Tilværelsen at holde sig paa Afstand fra enhver Abstraktion. Aldrig kan *Verden* give vore Ideer, vor Tro den sidste fuldendte Form, som er i Stand

til at gennemgløde og gennemstraale os til vort Væsens inderste. Det Aandens Slægtskab, som alene er i Stand til at binde os til store Idealer, findes kun hos dem, der er fremgaaet af den evige, levende Nation. Nationen som saadan staar livsbevidst og „virkelig“ mellem de afsondrede og ikke livsbevidste Enkeltmennesker og den farveløse abstrakte Verdensborger. Kun i Nationen bliver Mennesket sig selv og hele Verden virkelig bevidst. Nationen er den Grænse, hvor Individet støder op til Altet.

Prøv en Gang at sværme for Menneskehedens Ide! Stedse vil Menneskeheden antage de Træk, som Deres Inderste elsker og er fortrolig med, tyske Træk, uden at De selv er Dem det bevidst.

Men hvornaar bliver dette Nationens Begreb levende, naar spirer det og slaar Rødder i vor inderste Sjæl? Ganske vist, den særegne Blanding af Beethovens titaniske Tyngde og Mozarts til Leg hævede Smerte, den Sammenblanding, der suger sin Næring af Bismarck og Goethe, lever altid. Men Nationen, den dybeste Grundvold for al indre Oplevelse udfolder først da sit mest potenserede Liv, naar hele Tilværelsen stilles paa denne Grundvold, naar Hundredtusinder hengiver og vier deres Liv som Offer derfor, ligger i Felten i maanedsviis, naar Nationen rider og marscherer. Den Grund, fra hvilken alle Kræfter stammer, fejrer da sin store Triumf over Tabet af de enkelte, Samlingens og Selverkendelsens Triumf, det store Kald, der skaber højtidsfuldt begejstrede ud af dem, hvis Følelser er matte og svage. Alle var vi før Felttoget smaa og hensunkne i træg Nyden!

Hvor er ikke enhver nu stor og vokset langt ud over sit eget Jeg! Hvor er ikke vore smaa Glæder og Sorger skrumpet sammen nu, da enhver føler den store Skæbnes Nærhed! Og i Særdeleshed for os lykkelige i Felten, som er lænkede til denne Skæbne med Frysens og Nattevaagens, Smerter og Savn, og som med dirrende Nerver, med fuld legemlig Nærværelse faar Lov at opleve det, som det blot i Aanden og i Fantasien er Eder tilstedt at opleve.

Saaledes har jeg fra først af opfattet Krigen. Jeg rystede de første fire Uger, hvor vi aldrig kom i Ilden og aldrig udrettede noget, rystede af Iver for at komme frem; og det har aldrig hørt op. Vi er tre Officerer ved vor Kolonne, og vil De tro, at vi skændes, skændes i ramme Alvor, naar der er et farligt Hverv i Udsigt for én? Som oftest maa da Lodtrækning afgøre Sagen. Vi fornemmer her en salig Højspænding af vor hele Tilværelse, en hidtil næppe anet Følelse af Løftethed, bedst udtrykker jeg det maaske saaledes: vi har en Bruds Forventning overfor vor Gerning, trods al Raahed, der omgiver os — som var vi til Døden eller til Livet paany indviede.

Det er Krigen! Og kun den, der ikke evner at hæve sig ud over ren materiel Følelse, kan se den paa anden Maade. Maaske blev dette mig aldrig saa indlysende som en Gang i Østpreussen (under Forfølgelsen af Rennenkampf), da jeg paa et Patrouilleridt saa flere Vogne med stønnende, haardtsaarede drage forbi. Da saa jeg som i en Vision, hvorledes den nationale Krafts store Ide hævede sig over disse enkelte Individens enkelte tunge

Timer og lod al Enkeltskæbne uænset tilbage. Sandelig, „Heltegerninger“ skal ikke tilsløre Elendigheden, ingensinde mere skal man tale om „den friske og muntre Krig“, men aldrig maa det glemmes, at disse Krigsmaaneder, i hvilke Død og Liv er stillet i nærmeste Naboskab til hinanden, er saa fulde af sammentrængt Liv, at de faar næsten symbolsk Glans og tusinde Gange større Virkelighed end den brede ensformige Livsstrøm, som vi ellers plasker om i.

Walther Harich.

FRA VESTFRONTEN

Ved Xaffévillers, Søndag d. 30. August 1914.

Den 28. var den skrækkeligste Dag, jeg har oplevet. I otte Dage har jeg uafladelig været i Kamp. Men den 28. var det forfærdeligt. Hør blot!

Om Aftenen d. 27. laa vi ved en Skovkant. Pludselig kom der Melding, at Livregimentet ikke kunde holde Stand længer. Vi maatte altsaa tage fat. Vi sværmede ud foran Skoven.

Jeg følte, at der gik noget stort for sig. Til højre endnu Solens sidste Straaler, til venstre brændende Huse. Foran Skove og Enge, og helt langt borte Glimt fra fjendtlige Kanoner. Paa Engene løb Køer og Kreaturer omkring. Heste, Vogne, Kanoner, alt i hastig Bevægelse og uhyggelig Rø. Tværs over Livregimentets Skyttegrave kom vi tause gennem Landsbyen Xaffévillers.

Rundt om saas forkullede Bjælker, lydløst flygtende Skikkelser, løse Dyr.

Saa op paa en Højde, som vi havde at holde. Langsomt og møjsommeligt stolprede vi over Markerne, der var dækkede med døde og med jamrende saarede. Ved Kanten af en Sænkning gravede vi Skyttegrave til staaende Skyts.

Hele Dagen laa vi paa Maven og havde ingenting spist, ejede ikke et Stykke Brød. Og saa grave fra 10 til 4. Hvad det vil sige, ved kun den, der har prøvet det.

Omkring $4\frac{1}{2}$ slog den første fjendtlige Granat ned i Nærheden af os. Vi besatte Gravene i en Fart. Delt i Grupper paa otte Mand skilt fra hverandre ved en saakaldet Omgang. Naar der saa springer en, saa slaar den altsaa kun otte ihjel. Som jeg nu véd, var Terrænet de nærliggende franske Garnisoners Artilleriskydeplads.

Jeg sad paa Hug i Gruppen, i hvilken ogsaa Kaptajnen befandt sig. Med optrukne Knæ og Ansigtet mod Væggen ventede vi Døden.

Den ene Shrapnell fulgte den anden. Jorden rystede og bævede. Henved 3000 Skud slog ned paa et Areal af højst $400 M^2$. Der var ikke en Plet, der ikke var rodet op. Ingen talte et Ord. Kaptajnen var ganske bleg og tavs. Ingen vidste, hvor vort Artilleri blev af. Vi blev beskudt fra tre Sider. Hvordan det gik til, vidste ingen. Saadan havde vi det til omkring Kl. 2, da der blev raabt fra anden Deling: „Feltwebelen er haardt saaret!“ Han gik tilbage. En Splint havde flænget hans Skulder.

Vi kunde nøjagtigt tælle, hvor mange Kanoner Fransk-mændene havde, og vidste præcis: saa nu er der ladet igen; pas paa, nu kommer der igen fire! Det var nerve-rystende. Jeg gjorde mig klar til at dø, tænkte endnu en Gang paa Jer, mine kære, og skrev min Dagbog.

Uden Afbrydelse sad vi paa samme Plet til $4\frac{3}{4}$ og med Krampe i Benene. Tidt blev vi overøste med en Styrtregn af Jord. Gud ske Lov slog ingen direkte ned i

Graven. Mange sprang ikke, ellers havde jeg været væk. Vi var aldeles uden Forbindelse med Majoren. En Mand meldte sig frivillig og bragte en Seddel gennem Ilden. Han kom lykkelig tilbage og sagde: „Stillingen skal holdes.“ Vort Artilleri var ganske andre Steder.

Kl. 5 raabte Kaptajnen fra 11. Kompagni: „Tabene er for store, jeg maa tilbage.“

Det var Ulykken. Først bar de Maskingeværet frem, og saa rendte hele 11. Kompagni i største Hast hen ad Skoven til. Franskmændene skød som besatte. Op af Dalen kom der nu ogsaa Afdelinger af fjendtligt Fodfolk.

Vor Kaptejn sagde: „Alene kan jeg ikke holde mig. Altsaa Tornyster paa og tilbage. Marsch!“ Mange lod det falde og løb derfra. Jeg havde endnu min Kappe paa og Tornystret paa Ryggen, kom derfor ikke saa rask med. Jeg rendte bag efter. Det peb og knaldede til højre og venstre. Det var det rene Helvede.

Ved Kanten af en Kløvermark tog vi, omtrent 40 Mand, Stilling, da Ilden var for slem. Jeg lagde mig paa Maven i en Fure fuld af Vand. Lidt efter lidt lavede jeg mig et lille Brystværn og Geværstøtte af Jordklumper.

Kaptejnen laa i Kløveren bag Linien. Saa krøb han ned i et Granathul bag mig. Pludselig bragede det ganske forskrækkeligt, to Shrapnells var slaaet ned lige ved mig.

Stene og Jord fløj omkring.

Saa begyndte en rædsom Skrigen, Jamren og Stønnen. En halv Snes Stykker var revne itu.

Jeg saa mig om, og saa Kaptejnens Hoved stikke op af Hullet: „Bed Folk, græd ikke! — Bliv for Himlens Skyld liggende, ellers er alt tabt.“ Han saa, hvordan hans Kompagni gik til Grunde. Saa krøb Løjtnanten hen til mig. Han var skudt i Ankelen. Jeg bad, tiggede ham om at give Befaling til at gaa tilbage. Jeg bad Kaptejnen. „Jeg kan ikke. Jeg maa blive her.“

11. Kompagni var frelst i Skoven. Vor gode Kaptejn var altfor pligtopyldende. De saarede krøb hen til ham. Hullet var 5 Meter i Tværmaal. Nær ved mig bad Folkene højlydt til Gud. Jeg bad stille om Hjælp. Saa igen en Shrapnell. Jeg følte Smerte i højre Læg. Jeg greb derhen, bare en Sten. En Granatsplint fløj mellem Hænderne paa mig. Den tog jeg til mig.

Saa kom min Ven Jennrich ogsaa løbende. Jeg kaldte. Han lagde sig ved Siden af mig. Ved Siden af ham laa den sidste Feltwebel haardt saaret. Han er Cand. med., han krøb hen og forbandt Feltwebelen. Fjenderne kom nærmere og skød med deres Geværer. Nu raabte nogen: „Kaptejnen er død!“ „Hvadfor noget?“ raabte jeg. Jeg krøb tilbage for muligvis at hjælpe. Med Hovedet forrest krøb jeg ned i Hullet.

Du milde Gud! Der laa 7—8 Mand døende og bedende. Den stakkels rare Kaptejn bleg og død. Skudt gennem Tindingen. Han havde villet ofre Kompagniet for at redde Regimentet. Over hans Lig Løjtnanten med en knust Fod. Han tog Kaptejnens Papirer til sig. Jeg skar Pistolen fra Livremmen tilligemed Kortet. Kikkerten og Pengene tænkte jeg ikke paa.

De stakkels Fyre tiggede: „Hjælp os Etaarige! Bring den og den min sidste Hilsen o. s. v.“ Jeg tog Afsked med Løjtenanten og Folkene og krøb tilbage. Jennrich var endnu ved at forbinde Feltwebelen. Jeg fik et Skud gennem højre Kappe- og Vaabenfrakkelomme. Der flød ikke Blod.

Rundt omkring mig kun døde og saarede. Udenfor til højre endnu nogle i Stilling. De skød paa de nære Fjender. Pludselig faldt nye forfærdelige Projektiler. Hele Marker blev rodede op. De sidste, omtrent 20 Mand, sprang op og vilde tilbage. Da skød Franskmændene som rasende. Alle faldt. Jeg raabte til min Side- mand: „Bliv hos mig, Post“ — saadan hed han — „naar alle løber paa en Gang afgiver de et godt Maal. Vi følges ad.“ Han rakte mig Haanden. Jeg tog en Flaske Kognak ud af mit Tornyster og gav ham den.

Saa skriger min Ven Jennrich pludseligt skrækkeligt op. Jeg kravlede derhen. „Hvad er der i Vejen?“ „Spengler, jeg er skudt gennem Maven og Rygraden!“ Gud forbarme sig! Han vilde hjælpe og maatte bøde derfor.

Jeg skar Livrem og Tornysterremme over og knappede op. Midt paa Kroppen og tværs igennem. Jeg gav ham smertestillende Draaber og forbandt ham i en Fart. „Spengler, tag Ringen og bring den til min Kæreste, ogsaa det Brev i Lommen.“ Den ulykkelige havde forlovet sig før Udmarschen. „Hils ogsaa mine kære Forældre!“ Jeg tog begge Dele, løste Kapper og Telte af

de dødes Tornystre og dækkede ham og Feltwebelen til. De kyssede min Haand.

Jeg saa mig om og saa Franskmændene komme. To, tre Skud, og de forreste faldt. Post var krøben tilbage. Jeg havde gerne gjort det samme, men blev opholdt af Jennrichs Ulykke. Nedenfor tilhøjre saa jeg endnu nogle behjertede skyde. Jeg gik ned ganske udækket. Kuglerne peb, men hvad kom det mig ved.

Saa sagde en: „Etaarige, der ligger ogsaa Etaarig Fink.“ Hvadfornoget? Fink min bedste og kæreste Kamerat! Skudt gennem Brystet og Munden. Jeg kendte ham kun paa Snorene.

Jeg raabte: „Fink, kæreste, bedste Fink, forstaar du mig?“ „Ja,“ hviskede han ud af det blodstrømmende uformelige Ansigt.

„Moder,“ klynkede han. „Hvor?“ raabte jeg, „i Tornystret?“ „Nej.“ „I Brødposen?“ „Ja.“ „Brevtasken.“ „Ja.“ Jeg tog den og lovede at besørge det alt sammen.

Han faldt om paa Siden. Da saa jeg Hullet i Ryggen. O Gud! Jeg tog hans Haand. Den var vaad og kold af Sved.

Nu var jeg alene. Med Pistolen i Haanden løb jeg tilbage. Jennrich greb igen min Haand og kyssede den Ring, som jeg nu bar. „Et Kys til min Kæreste. Lev vel!“

Bag ved mig Fjenden. Jeg løb ind i Skoven og fandt Vejen til en Landsby. Der slæbte to af 12. Kompagnien en Kamerat med sig. Jeg fulgtes med dem. I Landsbyen fandt vi tre til.

Der var nogle Bønder. Jeg lod hente Vand og Lys. Jeg forbandt Haand og Bryst for min Kamerat og lagde ham paa en Hjulbør.

Klokken var nu omtrent halvti. Næppe var vi ude af Landsbyen, før Franskmændene allerede kom. De blev slaaet tilbage af et andet Regiment. Ved Tretiden blev alle de saarede afhentede. Vi sov i Landsbyens Lade, i Kirken var der Lasareth. Det Syn glemmer jeg aldrig. Jeg kiggede ind i Kirken, da vi afleverede de saarede. En kort Bøn for mine kære derhjemme og saa bare væk, væk!

Næste Morgen gik det ad skrækkelige Veje forbi en Masse Hestekroppe til Samlingspladsen. 270 Mand drog vi ud, 114 er tilbage. Ingen Officer, ingen Feltwebel, kun tre Underofficerer. Forfærdeligt. Jeg græd som et Barn, afleverede Pistolen og lagde mig.

Jeg kan ikke glæde mig over noget mere. Hvorfor jeg slap derfra begriber jeg ikke. Det er et Mirakel.

Har den kære Mamas Bønner udvirket det? eller den elskede Bedstemoders?

Wilhelm Spengler.

Blâmont, d. 2. Oktober 1914.

..... „Manden maa ud i Verden,“ tænkte jeg ved mig selv, overgav Vagten til en anden og gik ud paa Opdagelse. Jeg vilde dog vide, hvor jeg egentlig befandt mig.

Gennem tæt Krat sneg jeg mig langs en smal Sti. Vidunderlig Skov rundt om. Kun en lille Stund, saa kom jeg til en Lysning, og foran mig laa midt i en blomstrende Have Baron de Turckheims Slot i fredelig Ro. Som fortryllet af Synet blev jeg staaende, og langsomt skred jeg nærmere op ad den jævne Skraaning. Bag mig laa Blåmont. Et bedaarende Syn, denne lille By med sine rødbrune Teglstenstage, bygget ind i Dalsænkningen, behersket af den gamle, vejrbidte Ruin, som Bernhard af Weimar ødelagde under Trediveaarskrigen, og af den høje tvetaarnede gotiske Kirke. Som en rigtig god gammel schwabisk Købstad ligger den der, et Fredens Billed midt i Krigens Larm. Videre gik jeg gennem Haver og Enge, forbi Fiskedamme og stod snart foran den prægtige Bygnings Terrasse. Fuld af Undren gik jeg op ad Trinene og traadte ind.

Hvad jeg saa var et Billede af Ødelæggelse! Dette Slots hele Pragt og Herlighed var forvandlet til en Bunke Grus og Skærver, alt slaaet i Stumper og Stykker; det pragtfulde Herreværelse med det kostbare Bibliotek og det tunge gyldne Helgenskrin, Panelværrelset med den stolte Række af Forfædrenes Billeder, de kostbare Opholdsrum med de sjeldne Møbler — alt ødelagt, tilintetgjort. Med en Gysen skred jeg gennem Værelserne. Der! i et Hjørne — var det ikke et Flygel, der stod? Som lamslaaet blev jeg staaende for straks efter at styrte derhen i et Spring. Rigtig! et Flygel: Steinway & Sons og uskadt. Et Mirakel! Endelig, endelig endnu en Gang Musik! Netop denne den guddommeligeste af alle Kunstarter havde jeg savnet med Smerte

og Længsel mere end nogen anden Kunst og nu — midt i alle disse Brokker — et Flygel! Værelset blev mig et Tempel, og jeg satte mig som foran et Alter. Sagte begyndte jeg og famlende gled Fingrene hen over de mig ellers saa fortrolige Tangenter. Al min Længsel bruste i svulmende Klang ud i Sommermorgenen. Det var den lykkeligste Verdensglemsels saligste Øjeblikke, da jeg første Gang igen kunde frembringe Musik. Da jeg holdt op, var det, som vaagnede jeg af en Drøm.

Hvad var nu det, der laa under Flygelet? Saa jeg ret? Noder? Virkelig, Noder? Hastig greb jeg til. „Valkyrien“, Klaverudtog med tysk Tekst. Det var min Lykkes Toppunkt! At finde Valkyrien her! Snart klang de højtidsfulde Toner. Med stigende Jubel steg første Akt frem; den gamle, hæse Krigerstrube blev atter bøje- lig, og sjeldent klang vel Sangen om Elskov og Foraar med stærkere Sjælsglød og Begejstring. Derude Tilintetgørelsens Kamp paa Liv og Død med alle dens Rædsler og al dens Gru, og her paa denne afsondrede Plet den tyske Elskovssang. Sjeldne, uforglemmelige Øjeblikke! Rig, uendelig beriget og lyksaliggjort gik jeg tilbage til mit stille Gartnerhus. Jeg havde været hjemme, havde frembragt tysk Musik, nu kunde jeg atter drage i Krig. Lyksalig kom jeg tilbage til mine Kammerater.

Hans Fleischer.

Keiberg ved Ypern, d. 28. Oktober 1914.

Elskede Forældre, kære Søster!

Nu maa jeg da bringe Eder den sørgelige Meddelelse, at vor kære Rudi Søndag d. 25. Oktober om Aftenen Kl. 7 ved Stormen paa Landsbyen G. er falden sammen med saa mange andre af vort Regiment. Kære Forældre, saa smerteligt dette Tab rammer os, saa husk dog stedse paa, at han har fundet den skønneste Død, en tysk Yngling kan faa, og at tusinde andre tyske Forældre ofrer Fædrelandet deres Sønner. Rudi blev først funden idag helt fremme ved den fjendtlige Skyttegrav. Han har vist sig helt som Mand og helt som Soldat; thi Angrebet fandt Sted under de vanskeligste Forhold. Han har intet lidt, Skuddet gennem Panden har været øjeblikkelig dræbende. Hans Død har jeg først erfaret idag ved Middagstid; indtil da mentes han at være letsaaret. Kære Forældre! jeg beder Eder endnu en Gang, fortab Jer ikke alt for meget i Sorgen over den kære lille, han har jo sat sit Liv til for det betrængte tyske Fædreland ligesom saa mange andre, der er kommen hid fra Tyskland og nu hviler i fremmed Jord. Lev vel allesammen og modtag de hjerteligste Hilsener fra

Eders

nu eneste Søn

Kurt Lommatsch. †

Nordenfor Reims, midt i Oktober 1914.

Nordenfor Reims. Femten Timers voldsom Granat- og Infanteriild i Fronten og begge Flanker. Om Natten samles Bataillon. Af de Officerer, som de morderiske Kampe ved Maubeuge og Aisne har levnet os, melder der sig tre — kun tre. Og vi tre viser os ved Bekendtskabet alle at være Korpsstudenter: Premierleutnant Reese (Alemannia-Marburg), Premierleutnant Büchel (Germania-Halle) og jeg, Løjtnant Bockhorn (Alemannia-Bonn). De to førstnævnte er saarede. De bliver ved Fronten! Trofast har vi holdt sammen alle disse Uger, delt vore smaa Forraad af Vin og Fødevarer; i Skyttegravene krøb den ene hen til den anden for blot at kunne snakke sammen en halv Timestid. Efter Kampene det ængstelige Spørgsmaal: lever de endnu?

Saa kom den 9. Oktober. Büchel med et væskende Saar i Brystet i Spidsen for sit Kompagni. Vi fik Ordre til at storme. Under den heftigste Ild gaar det fremad over Stubmarker og gennem tæt Krat. Til venstre falder en tilhøjre to. Se bare lige ud! Videre frem!! Saadan gaar det til om Eftermiddagen syv Timer i Træk. Saa standser Kampen. Vi maa vente, til de tilhøjre og venstre for os er kommen i Højde med os, saa vi kan blive fri for den væmmelige Flankeild. Vi graver os ned. Jeg kryber med to flinke Fyre ned langs Bataillonens Stilling for at se, hvordan det staar til — forsigtigt; thi Skydekampen vedvarer med uformindsket Voldsomhed.

Der ligger 4. Kompagni, blandet med andre Tropper. To Officerer ligger der, begge skudt i Hovedet, døde.

Jeg kryber derhen. Hundrede Meter fra dem ligger Büchel i de sidste Trækninger, han kender mig ikke. Jeg kan ikke standse, mit Hverv fører mig videre. Jeg kunde kun trykke din kolde Haand, kære, faldne Ven. Du var os et Eksempel paa Pligttroskab og Samvittighedsfuldhed, paa Mod og ærekært Sindelag og det vil du være os fremdeles. Videre til 3. Kompagni. Midt i det ligger Reese, truffet af flere Skud. Men med ubøjeligt Mod leder han Kampen fremdeles. Først sent paa Natten lader han sig modvilligt afløse. Kom snart igen, tapre Ven, dig har vi Brug for.

Erich Bockhorn.

Foran Ypern, d. 31. Decbr. 1914.

I München blev der i vort Regiment dannet to Kompagnier, det 11te og 9de, der udelukkende bestod af Studenter. Saaledes var der syv af os, der var Dr. ing., fire var filologiske Doctores og tre Dr. med., som havde god Praksis og som gav Afkald paa deres Rang som Officerer og blev i vore Rækker som almindelige Soldater.

Efter forskellige Dagsmarscher i Belgien kom vi d. 29. Oktober ved Wytchnete uformodet under stærk Artilleriild. Straks blev 9de og 11te Kompagni sendt frem. Efter at være løbet gennem en Skov, der laa foran os, kom vi ud paa en stor sumpet Strækning, der var indrammet af Bjerge. Vi løb hen til en Hæk og bag denne dannede vi Kæde. En Halvdeling maatte

frem. Næppe var den imidlertid krøbet gennem Krattet, førend den blev udsat for en vanvittig Beskydning af Infanteri og Maskingeværer. Næsten hele Halvdelingen blev paa Pletten Nogle kom tilbage med blodige Hoveder. Da opstod der en minutlang Tavshed, alle var ligblege. Imidlertid, der var iblandt os een Helt, der bevarede sin Aandsnærværelse. Han trak sin Sabel med Udraabet: „Eders akademiske Ære!“ og styrtede frem, og alle, alle skyndte vi os at følge ham. Men ganske vist maatte denne tapre Mand betale sin Heltegerning med sit Liv.

Joseph Weidmüller.

Les ars, mellem Bapaume og Albert, d. 30. Okt. 1914.

Mit Jærnkors blev i Gaar højtideligholdt. Festen udmærkedes særligt ved to Flasker Veuve Cliquot, som Ernst bragte med fra Armeens Hovedkvarter, St. Quentin. En særlig Glæde for mig var det, at jeg sprang de tre andre Officerer ved Batteriet forbi, saaledes at Premierløjtnanten og jeg var de eneste, der blev dekorerede, hvortil endnu kommer de raske Underofficerer Lessing og v. Mikulicz, der staar mig meget nær.

I skulde blot vide, hvor stor en Rolle de akademisk dannede spiller i denne Krig! Idealisme, Pligtiver, Heltemod, Begejstring, de udgaar i særlig Grad fra den dannede Del af det unge Mandskab. Medens den aktive Officer i Krigen ser sit Haandværk er vi rene, uegenyttige Idealister og Tanken om den „hellige og ret-

færdige Krig“, Folkekrigen er for os det afgørende Synspunkt. Tro mig, til Disciplinens Opretholdelse, til at ildne Stemningen og ægge Energien, er vi, Løjtnanter og Underofficerer af Reserven, af uendelig Betydning. Jeg behøver blot at tænke paa en Personlighed som Lessing: uegennyttig til det yderste, rørende omsorgsfuld for sine Undergivne, modig til Dumdristighed, munter som et Barn, begejstret som en Digter, saaledes arbejder og lever han for Batteriet og er det ofte til mere Nytte end Føreren selv, og som ham er der mange iblandt os. Den lille Mikulicz-Radetszki, Mediciner som jeg selv, er den personificerede Dygtighed. Gudske lov bliver Lessing nu forfremmet til Vicevagtmeister — en Privatdocent i Historie, men vi er nu kun Soldater og føler os som saadanne.

Eduard Friedberg.

Ved Ostende, Søndag d. 8. Novbr. 1914.

Om Eftermiddagen til Ostende. Det var en Nydelse at høre Marine-Artillerimusikkorpset spille paa Torvet. Hvilken salig Følelse for vore kulturtørstende Sjæle at indsuge Lyden af tysk Musik. *Tyske Melodier*: die Wacht am Rhein, Morgenrot og hvad de alle hedder! Lützows vilde Jagt: „und wenn ihr die schwarzen Gesellen fragt — das ist, das ist — Lützows wilde verwegene Jagd!“ lød det, og fra den dunkle Skovrand hørte man dæmpet Lyd af Hestetramp over maanebelyste Enge. Og paany klang det som et sagte hendøende Ekko:

„das war Lützows wilde, verwegene — — —“ som Slagtummel bryder det pludselig igennem, som naar Bølgerne knuses mod Klipperne.

Rundtom vrimler det med Officerer og Soldater. Midt under Krigen denne musikalske Nydelse! Man føler sig gennemstrømmet af friske Kræfter, og alle Ansigter lyser, da Nationalsangen til sidst bliver spillet.

Da vi igen gik vestpaa, hvor vort Batteri havde Stilling, flammede Lyn efter Lyn gennem Aftenrøden, og Kanontordenen fra den genoptagne Kamp rullede uophørligt.

Tirsdag d. 10. Novbr. — I Aften havde jeg Vagt igen. Havet var kulsort som Natten omkring mig, kun Brændingens Bølgekamme lyste milevidt. Mod Vest vedblivende Kanontorden.

Torsdag d. 12. Novbr. — Hvor det buldrer af Neptuns Heste, der piskes af Stormen. Det hele er en eneste haard Skummasse, fra hvilket Fnuggene blæser En i Ansigtet. Store, tunge Skymasser, graagyldne i Morgenbelysningen, der jages hid og did. Denne Jagen og Stormen, denne Tordenbrænding, der vælter sig imod En — man gad styrte sig den i Møde med udbredte Arme!

Godt, at jeg ikke kan digte — thi saa vidste jeg ikke, hvor jeg skulde begynde. Navnlig nu, hvor min Hilsen let kan blive en Afskedshilsen, thi netop nu faar vi Befaling om for alle Tilfældes Skyld at holde os marschberedte med de fire sidste Kanoner. Hvor skal jeg be-

gynde? Skal jeg hente Vers af Bølgernes kulsorte Dyb og trække dem paa en gylden Snor af Solens Straaler? Eller skal jeg vie min Beundring til det dybt Grønne med den blendende hvide Skumkrone, hvis Hvide tæt inde ved Stranden gaar over i gyldent brunt? Længere til venstre igen funkler det dybt blaåt, og overalt lyser de hvide skummende Vover, over hvilke Maagerne holder sig svævende paa den rugende Storm, der synger, jubler og hylér højt oppe i Luften som om hele Helvedes Hær var sluppen løs. Skyerne danner Billeder, der sejler imod os som en Luftflaade, guldrandet af Solen, der er staaet op bag min Ryg, hvis Straaler brydes i Skyerne som paa et gammelttestamenteligt Billede — og atter og atter gribes man af Medlidenhed med Menneskeheden. Og man forstaar ikke, hvorledes Menneskehad og Ufred kan bestaa foran denne det evige Havs gigantiske, majestætiske Skønhed, over hvis glitrende, sølverne Skumtoppe Solen breder sin sejrige Glans.

Karl Wasserzieher.

I Skyttegravene ved Ypern, Novbr. 1914.

I der hjemme kan ikke gøre Jer den ringeste Forestilling om, hvad det betyder for os, naar der jævnt og uanseligt staar i Avisen: „I Flandern fandt der i Dag atter Artillerikampe Sted!“ Tusinde Gange hellere gaa i Spidsen for et dristigt Angreb, hvad det saa end koster, end at skulle holde ud Dag efter Dag i Artilleriild,

hvor man ikke har andet at tænke paa, end om nu ikke snart den Granat kommer, der skal knuse eller lem-læste En. Til højre for mig har der i de sidste tre Timer ligget en Underofficer og jamret sig. En Granat har knust begge hans Ben og den ene Arm. Det er ikke muligt at transportere ham ned ad Løbegravenes stejle Skraaning i Sejldugsbaaren og den anden Forbindelsesgrav bagved er fyldt med Vand, saa gode Raad er dyre. De haardt saarede faar i Reglen deres Knæk under Transporten fra denne Stilling. Dagen har kostet os fire døde, to haardt og tre let saarede. Vi ligger kun 60 Meter fra Englænderne og maa passe godt paa, da de hellere end gerne vilde have den Højde, vi har besat. Vi heroppe har en Løbegrav, der er nogenlunde, da vi afleder alt Vandet til de dybereliggende engelske Løbe-grave. Men vore Naboer til venstre maa Dag og Nat holde to elektriske Pumper i Gang, ellers vilde de være ved at drukne. At vi allesammen ser ud som vandrende Lerklumper kan I forstaa.

Bag ved Stillingen har vi vor Beredsskabsstilling — en lille Skovdal, i hvilken der har raset frygtelige Natte-kampe. Træer og Buske er flængede af Granater og spækkede med Kugler. Overalt ligger Ligene endnu i Vandhullerne, skønt vi har begravet mange af dem. Tal-rige Granater af alle Størrelser har boret sig ned i Skovbunden. Franske Udrustningsgenstande ligger rundt om i Masse. I den ene Side af Slugten har vi gravet vore Opholdsrum: Jordhuler med Brædegulv, Loft af Tagpap og forsynede med en lille Ovn, der ganske vist ikke formaar at opvarme Rummet, men som vi kan

bruge til at varme Maden paa, ja endogsaa koge ved. Da man selvfølgelig ikke kan føle sig veltilpas i en saadan Naturens Ødelæggelse har vi hjulpet lidt derpaa. Først og fremmest har vi langs med Kløften lavet en ordentlig Vej af Træstammer og med Gelænder paa Siden og dernæst har vi fra en nærliggende Fyrreskov, der ogsaa var oprevet af Granaterne slæbt de smukkeste Trækroner herhen og ganske simpelt plantet dem i Kløften, ganske vist uden Rødder. Men vi regner ikke med at skulle blive her længere end fire Uger og saalænge holder de sig i hvert Fald grønne. Fra Haverne ved de sammen-skudte Slotte, Hollebeeke og Camp har vi hentet store Rhododendron og Buxbomtræer, Vintergække og Primulaer og lavet pæne Bede af dem. Den lille Bæk, der flyder gennem Kløften har vi rensset for alt, hvad der var faldet i den, fingernemme Kammerater har lavet smaa Dæmninger i den nydelige smaa Vandmøller, saakaldte Paroleure, der med deres Omdrejninger skal tælle Minutterne indtil Krigen er forbi. Pile- og Haselbuske med nydelige Rakler og smaa Fyrre har vi plantet med Rod, saa at der af det triste Stykke Ødemark er bleven en Skovidyl. Over hvert Opholdsrum sidder der et udskaaret Brædt med et Navn, der passer til hele Stemningen, som: „Villa Skovfred“, „Hjærtet ved Rhinen“, „Ørnereden“ o. s. v. Heldigvis er der ogsaa Fugle, navnlig Drosler, der har vænnet sig til Kuglernes Piben og Granaternes Nedslag og vækker os om Morgenen med deres glade Kvidren.

Lothar Dietz.

Bauvin, d. 18. November 1914.

Jeg tror, at I forestiller Jer vort Liv langt værre end det er. Imod Kulden har vi Kapper, Telte, Tæpper, mod den haarde Jord rigelig Halm, mod Tørsten Kaffe og af og til lidt Vin. Imod Sulten stegte Kartoffler, (Lækkerbidskener, naar man ikke kan faa andet) Pillekartofler, naar der, som hyppigst er Tilfældet, intet Fedt er at opdrive, desforuden den ikke daarlige Mad fra Feltkøkkenet. Postens Ankomst er altid ensbetydende med sande Festtimer for Hjertet og Maven, især for Hjertet.

Det man maa give Afkald paa, erstattes af meget, som jeg forhen ingen Anelse har haft om. Aldrig har jeg følt en saadan Andagt ved en Stjernehimme eller levet saadan sammen med Naturen. Morgen, Aften, Middag, Nat betyder noget her. Tidligt imorges f. Eks. var der faldet Rim; en kold, diset, hvid Vintermorgen. Jeg gik sammen med Joseph rundt om Landsbyen til Bageren. Solen steg just vinterrød op. Folk gik over Marken for ligeledes at hente Brød. Det var helt hjemligt, det hvidslørede Landskab, Marken og Trægrupperne og den nette Landsby, den friske, kolde Luft.

Sjæleligt er jeg atter saa nogenlunde i Orden, stolt over at faa Lov til at hjælpe med, at maatte kæmpe for Forældre, Søskende, for det elskede Fædreland, for alt det, som hidtil var mig det højeste. For Digtning, Kunst, Filosofi, Kultur staar Striden. Det er sørgeligt, men stort. En ophøjet Alvor gennemtrænger hele Livet her i Felten. Døden er den daglige Gæst, der indvier alt. Man modtager den ikke mere højtideligt og med højlydt

Klage. Man bliver lille, ubetydelig overfor dens Majestæt. Den er ligesom mange Mennesker, som man holder af, selv om de ogsaa indgyder Ærefrygt og Gysen. — Ingen kommer fra denne Krig uden at være bleven en anden. —

Vær altsaa glade i Freiburg, som vi i Felten er glade.

Rudolf Fischer. †

Berg-op-Zoom, d. 9. Decbr. 1914.

.... Det er jo klart, at Fornemmelserne i Krigen ret ofte er af smertelig Natur, og jeg har maaske skrevet derom lidt for tidt. Men at der ved Siden af er meget herligt og vidunderligt, er lige saa vist. Det skønneste af alt er maaske Kameratskabet i Felten, paa hvilket man faar stadig ny Beviser, der varmer Ens Hjærte. Der er nu først det almindelige Kameratskab, som gaar gennem hele den tyske Hær, og som bevirker, at alle siger „du“ til hverandre. Fornylig i Amersvelde stod jeg en Aften i dejlig klart Maaneskin paa Post paa Landevejen foran vort Kvarter og fordrev Tiden med at ryge og synge. Ustandseligt trak Kolonner forbi, snart Artilleri, snart Træn. „G'aften Kamerat!“ raabte de forbigående Folk til mig. En Gang blev Døren ligeoverfor lukket op, og en Pioner, eller hvad han nu var, raabte: „Hej, Skildvagt!“ og havde allerede stukket mig et Glas Øl i Haanden. Altsammen Smaating, men Tegn paa et hjertekvægende Kameratskab. Det letter meget for en. Jeg tror, at dette alene giver os en stor Overlegenhed

over de tilfældigt sammenrystede Fjendeskarer, som staar overfor os — der ser dog vist enhver først efter, om den Kamerat, der dukker op foran ham, er af hans egen Stamme. En Neger kan man dog ikke være Kamerat med.

Af endnu større Betydning end dette almindelige, upersonlige Forhold er naturligvis det personlige Kameratskab Mand og Mand imellem, mellem dem, der uafsladelig er henvist til hverandre. Ingen anden Maalestok gør en saa tilbøjelig til at dele Menneskene i gode og daarlige som Kameratskabets. Den som ved Natmarsch paa ubanet Vej kun tænker paa sig selv, kun render efter sin Formand og ikke skænker det en Tanke, om hans Bagmand kan følge med, nu ja, ham kalder vi en daarlig Kamerat. Den som trods egne Vanskeligheder faar Tid til at hjælpe sin Formand ud af Lerhullet og gøre den, der følger efter opmærksom paa Vanskelighederne, det er en god Kamerat. En fin Prøve er det ogsaa, naar en fordeler rigelige Feltpostforsendelser: den ene giver kun, hvad han ikke selv kan bruge og kun det daarligste, for at han kan delikatere sig med det gode, den anden giver ens bort af alt, spiser selv hellere Kagens Skorpe og giver Krummen bort. Der er det gode ved det, at den „daarlige“ Slags, endnu i Satzkorn, Øvelsespladsen, forekom ret hyppig, men er omtrent uddød nu, thi Krigen tvinger os jo til at slutte os til hverandre, den ene ved jo i hvor høj Grad han er afhængig af den anden. Ved Hjælp af Kameratskabsfølelsens Maalestok kan man se enhver ned i hans Sjæls Dyb, og da kommer det for Dagen, hvad der hos det Civilmenneske, som man før

har kendt, var paaklistret Pynt. Paa den anden Side erkender man den straalende Kærne indenfor mangelens lidet pralende Ydre. Det herligste Eksempel herpaa er min kære Kamerat G., en Toaarig. Denne Mand ser virkelig forfærdelig indskrænket ud, og hans Optræden er ubehjælpelig og fordringsløs, og dog har jeg hans kameratlige Hjælp meget at takke for. Og i lange Samtaler i Skyttegraven og Kvarteret, som har skaffet mig Krigens skønneste Timer, har jeg haft Lejlighed til at se ham i hans Sjæls Dyb og har set, hvilken Kæmpen og Stræben, der bor i denne Mand, og hvor himmelhøjt han staar over langt de fleste af dem, der kalder sig dannede.

Kurt Schlenner. †

Ved Maricourt, d. 17. Decbr. 1914.

Lidt før 11 kom Skildvagten og raabte sagte ind i Teltet: „Afløsning!“ Trætte som Hunde krøb Hias og jeg, ud i det frie, og faa Minutter efter stod vi paa samme Sted som igaar. Det regnede endnu Skomagerdrengene ned. En ækel, kold Decembemat. Ingen Stjerne var at se og trykkede af Kedsomhed stirrede vi ud i det graa. Af og til knaldede et Skud paa den anden Side Floden. Hos os var alt roligt, man mærkede Afslappelsen paa begge Sider. Jeg talte sagte med min Kamerat. Saaledes henslæbte den første Time sig. Regnen var holdt op, til Gengæld dryppede det nu fra Træerne.

Hvad mon der var i Vejen med Hias? Jeg lagde

Mærke til en underlig Uro hos ham. Snart lænede han sig lyttende til Brystværnet, saa for han nervøst sammen. „Du,“ sagde han pludselig, „hør dog en Gang efter, hvad er det dog for en underlig Lyd?“ „Mener du det?“ spurgte jeg, da jeg hørte en ejendommelig, langtrukken Tone. „Ja nu har jeg hørt det et helt Kvarterstid.“ Nu —! denne Gang var det ganske tydeligt, et langt, klagende Raab om Hjælp. „Der ovre ligger en stakkels Djævel. Det er en saaret.“

Herre Gud! i det Vejr, og Stakkelen havde ligget uden Hjælp siden i Gaar Morges. I Skoven laa han næppe, den var temmelig godt gennemsoegt. Sandsynligvis var han under Flugten bleven indhentet af en Granatsplint i aaben Mark. Naa, hvad kom det os ved? Hans Kamerater maatte hente ham! Han maatte jo ligge bag Skoven, altsaa faa Meter fra de franske Grave, som vi slet ikke kunde se.

Vor Tid var omme. Lidt før Kl. 1 vækkede jeg Afløsningen. Ærgerlige lagde vi os i Teltet, rasende over Franskmændene, der lod deres egne Kamerater omkomme saa jammerligt.

Henimod 2 om Eftermiddagen, da jeg var færdig med Brevskrivning og Avislæsning, maatte jeg trække en Time paa Post. — Om Dagen stod kun én Mand af Gruppen Skildvagt, altsaa med Afløsning hver ottende Time. Hele Dagen skreg den stakkels saarede om Hjælp. Vi kunde ikke hjælpe, vi kunde ikke se ham, og det var ikke raadeligt at vise sig foran de franske Grave. Det var en skrækkelig Følelse at maatte staa uvirksom og høre saadan en stakkels Soldat raabe om

Hjælp hele 24 Timer. Regelmæssigt hvert Minut lød det langtrukne „Oh — la la.“ Først skrigende, saa gik Raabet over i pinagtig kvalfuld Jamren og tav atter. Ved hvert Raab følte jeg et Stik i Hjertet: Du milde Gud, om jeg selv en Gang skulde ligge saadan! Mellem saa mange Mennesker og dog saa forladt. Naar Vinden vendte sig, hørte man, hvorledes den ulyksalige ustandselig klynkede og græd og saa pludselig samlede sig og udstødte sit Nødskrig.

Hvorfor hentede Franskmændene dog ikke Manden? Vi kunde jo dog ikke se det og vilde under ingen Omstændigheder have skudt.

Jeg var glad, da Timen var ude, og dybt nedslaaet gik jeg tilbage til mit Telt.

Henad Aften blev der atter livligt i Skoven. Der blev bragt Munition, Patruljer gik, Ordonnanser løb, Pionerer slæbte Pigtraad og Bjælker frem, andre gik for at hente Proviant eller havde andre Ting at gøre. Kort sagt, Natten blev til Dag.

Utallige Lysbomber steg tilvejs, svævede hele Sekunder over Skoven og kastede dens skarpe Lys paa alting. Hurtigt kastede enhver sig til Jorden eller holdt sig fuldkommen stille. Skildvagterne plaffede nervøst efter hver Busk. Til Overflod var de Herrer Artillerister vaagnede og viste deres Kunst. Med hylende Vræl susede Granaterne gennem den fugtige Luft og sprængtes med en væmmelig Lyd som bristende Glas. Jeg takkede Gud, at jeg ikke i Dag skulde tilbagelægge den lange Vej til Feltkøkkenet.

Klokken 8 stod jeg atter ved Siden af Hias. Den

arme Franskmand skreg endnu ynkeligere end om Dagen. En halv Time hørte vi paa det, indtil Hias endelig tabte Taalmodigheden: „Sikke nogen Svinemikler, sikke nogen Fjolser, som lader deres egen Kamerat dø saa jammerligt. Idag kradser han af, hvis de ikke henter ham.“ „Ja, Hias, men hvad kan vi gøre, mig gør det ogsaa ondt for ham, men han maa dø.“

Faa Minutter efter skreg den ulykkelige pludselig ganske højt — hans „Oh — la — la — la la“, lod skrækeligt igennem Natten, saa blev det stille. — Gud være lovet!

Nu er han død og har Fred, tænkte jeg og bad stille et Fadervor for hans Sjæl. Men efter nogen Tids Forløb hørte vi igen Nødraabet. Han maatte kæmpe med Døden eller havde ikke længere Kræfter til at skribe i et væk.

Pludselig sagde Hias: „Nu er det nok, jeg vil ikke høre det længer, jeg henter ham enten jeg saa faar Lov eller ikke.“ Dermed forsvandt han. Et Minut efter stod den brave Hias's Broder hos mig; han selv løb op til Skyttegravene.

Knap to Minutter efter kom han tilbage og meddelte mig glædesstraalende, at han havde faaet Lov at gaa derover, og at Løjtenanten selv gik med. „Om jeg vilde med, lod Løjtenanten mig spørge, da jeg dog forstod mig lidt paa Forbinding og tillige talte noget Fransk.“ Selvfølgelig sagde jeg Ja.

Jeg spændte Tornystret af, stak nogle Patronbaand i Kappelommen, og med opplantet Bajonet fulgte jeg Hias til Løjtenanten. Imidlertid havde der meldt sig tre til, tre

prægtige Gutter, som man kan stole paa. I en Fart blev der hentet en Teltdug og et Sidevaaben med Sav, og saa løb vi enkeltvis over Engen. Det forstaar sig af sig selv, at alle Skildvagter først var varskoet om, at der var Folk af vore egne foran Fronten.

Vi opsøgte et mindre tætbevokset Sted og traadte ind i den mørke Skov. To Mand arbejdede skiftevis med Kniv og Sav paa at bane Vej, mens de andre laa omkring dem med Gevær færdig til Skydning. Man naaede snart den store Bøg. Her hvilede vi lidt og drøftede, hvorledes vi bedst kunde komme videre. Jeg følte mig for rundt om for at finde et mere aabent Sted. Tidt snublede jeg over Lig, Geværer og Tornystre. Endelig fandt jeg en smal Sti, som Franskmændene nogle Dage før havde hugget gennem Krattet.

Jeg vilde just tilbage til Kameraterne, da greb en Haand fat i min Fod. Du milde Gud, hvor jeg blev forskrækket! Som lamslaet stod jeg et Sekund, saa løftede jeg rask mit Gevær — og saa: „pitié — pitie!“ Fra Jorden jamrede en om Naade. Mine Tænder klaprede; af Skræk kunde jeg hverken røre mig eller svare. „Oh — monsieur camarade pitie — pitie!“ Pludselig stod Løjtnanten ved Siden af mig, det gengav mig Fatningen.

Jeg knælede forsigtig ned og følte ned ad det udstrakt liggende Legeme. „Tag Dem i Agt; er det en Fælde bliver den værre,“ hviskede Løjtnanten mig i Øret. Han holdt sin Pistol i Haanden færdig til at skyde. „Giv mig Deres Haand!“ befalede jeg Franskmanden. En kold, klam, rystende Haand greb efter mig. „Hvor

er Deres Gevær?“ spurgte jeg videre. Det havde han mistet længere nede og slæbt sig hertil, til Kræfterne svigtede ham.

Da — rædsomt lød det jamrende „Oh — la — la“ lidt ovenover os og gik os gennem Marv og Ben. En saa forfærdelig Lyd havde jeg aldrig hørt før. Den, der laa foran os, var altsaa slet ikke den ulykkelige, som hele Tiden havde raabt.

Og saa fortalte den saarede mig, at hans Kamerat laa udenfor Skoven paa Marken og havde klaget sig saadan siden i Gaar Morges. I en Fart fik jeg konstateret, at Korporalen, som han sagde han var, havde fem Geværkugler i sig. Hele højre Halvdel af hans Krop var tykt opsvulmet. Tre Kugler var gaaet i Benet og Foden paa ham, to i Armen.

Forsigtig lagde vi ham paa det tykke Uldtæppe, som han havde dækket sig med, og talte opmuntrende til ham.

„Nu har vi jo en, men ikke den rigtige,“ sagde Løjtenanten. Jeg spurgte Korporalen, om vi kunde ses, naar vi hentede den anden. Først nølede han med Svaret; men da jeg forsikrede ham, at vi ikke desmindre vilde hente ham ind, sagde han ganske oprigtig: „Oui mon brave camarade allemand.“ Jeg havde allerede i Sinde at opgive den anden, men saa besluttede Løjtenanten sig til at redde ham. „Lad os bare være frække, det kan ikke gaa værre end galt,“ mente han og gav sig straks til at hugge Underskoven ned med sit Sidevaaben. En blev tilbage hos Korporalen med Befaling til øjeblikkelig at stikke ham ned, hvis han skulde raabe om Hjælp.

Endelig var vi saa vidt fremme, at vi fra Skovkanten kunde kigge ud over Markerne. De var overstrøede med mørke Punkter, døde, der var indhentet af de ubarmhertige Shrapnellsplinter før den beskyttende Skyttegrav var naaet. Ved Siden af mig spejdede Hias med sine skarpe Øjne og var ogsaa den første, der saa den stakkels Fyr, hvis Krop bevægede sig. Løjtenanten var allerede krøben ud og vinkede til os, at vi skulde følge efter.

Saa faldt det mig i sidste Øjeblik ind: Himmel, hvis han skulde blive forskrækket og raabe om Hjælp, saa var alt tabt. Jeg sagde det straks til Løjtenanten. De andre holdt sig nu stadig nogle Skridt bagved mig, og jeg krøb imellem de døde langsomt hen til det ynkeligt klagende Menneske.

Sagte strøg jeg ham ned ad Armen. Han for forskrækket sammen og vilde skribe. Jeg havde nøje forberedt mig paa, hvad jeg vilde sige, men fik kun sagt „camarade“. „Oh — oh — Dieu — Dieu,“ hviskede han og udstødte Lyde som en fornøjet pibende Hundehvalp. Snakke meget med ham kunde jeg ikke, det indsaa jeg med det samme. Pludselig greb han min Haand og trykkede den mod sit Bryst og sin Kind.

Jeg følte forsigtig paa hans Arme og Ben. Da jeg følte langs ad det venstre Ben, blev jeg heftig forskrækket: under Læggen var der ikke mere. Foden var reven af over Ankelen og hang kun sammen med Benet ved en smal Strimmel Hud. Da hele Kroppen var vaad, kunde jeg ikke mærke, om Saaret blødte endnu. Men saa meget mærkede jeg da, at der var bundet et Klæde

om Stumpen. Som jeg senere saa, havde han underbundet Saaret med sit Lommetørklæde.

Lyksalig mumlede den stakkels Fyr hen for sig. I et Nu laa han paa Teltdugen, i faa Spring var vi inde i Skoven og lagde ham ved Siden af Korporalen. Denne satte Mod i ham og gentog den ene Gang efter den anden: „camarades allemands braves — oh — braves.“ „Nu har vi dem, Hr. Løjtenant; men over den Bakke der faar vi ikke de to,“ sagde Hias.

„Det er rigtigt,“ mente jeg, „fire Mand maa bære paa en Gang, ellers gaar det ikke.“ Efter en længere Raadslagning besluttede vi os til at hugge en Vej tværs gennem Skoven. Saa kom vi til en Engsænkning og kunde saa i Læ af Skovranden bringe de saarede omkring Skoven til den store Sænkning. Rigtignok maatte vi tilbagelægge 300 Meter over Engene ligefor Franskmændenes Øjne. En Time efter laa de to Franskmænd ved Skovens Rand. Vi dampede af Sved. Uden Uheld bragte mine Kamerater Korporalen over Engen og lagde ham ned. Vi havde netop naaet Dalens Midte med den anden, da steg en fransk Lysbombe op. I samme Nu laa vi ubevægelige paa Jorden. Hvislende svævede Lysbomben hen over vore Hoveder og faldt, idet den sluktes, ned i Skoven.

Løjtenanten maatte tilbage til sin Deling og overdrog mig Transporten videre. De andre bar Korporalen til en Sænkning noget borte, hvorhen Bataillonslægen var kaldt pr. Telefon. Jeg blev hos den stakkels saarede. Imod Tørsten gav jeg ham nogle læskende Pastiller, som jeg altid havde hos mig. Stakkelen var bleven gan-

ske rolig; den lyksaliggørende Følelse af nærforestaaende Redning fik ham til at glemme sine Smerter.

Jeg snakkede sagte med ham. Han fortalte mig om sin Kone og sit Barn, om Udmarschen, om hvordan han indtil nu havde været ved Feltkøkkenet, men maatte til Fronten ved det store Angreb, hvor Skæbnen indhentedede ham den første Dag. Han var et smukt Menneske med store glinsende sorte Øjne, mørkt Haar og et lille Overskæg. Det blodløse, blege Ansigt gjorde ham dobbelt interessant. Han kunde fortælle med saadan en køn, blød Stemme, at jeg uvilkaarlig maatte klappe ham: „Pauvre — pauvre camarade français!“ „Oh, monsieur, c'est tout pour la patrie!“ Jeg trykkede mig tæt ind til ham, da han begyndte at ryste af Kulde og Feber, og svøbte Teltdug og Kappe om ham.

Sønderrevne Skystumper jog hen under de enkeltvis fremtittende Stjerner, og det begyndte at regne ganske smaat. Saadan laa vi en halv Time, tre Kvarter, en hel Time. Endelig efter halvanden Times Forløb — jeg var næsten falden i Søvn over den rolig aandende Franskmand — kom Kameraterne. Den ulykkelige græd stille. Skiftevis bar to Mand ad Gangen den tunge Byrde helt omkring Skoven. Mine kulderystende og stive Lemmer var snart badede i Sved.

I en rummelig Udgravning ventede Underlægen og Sygeplejere med to Baarer. Korporalen laa allerede godt forbunden paa det tørre Straa og rakte sin Haand ud imod mig. Snart var den saarede forbunden og fik noget kold Kaffe.

Jeg maatte gaa.

Dette haardtsaarede Menneskes Blik glemmer jeg aldrig, et Blik fuldt af usigelig Taknemmelighed og uendelig Lykke. Et sidste Nik: „Bonne nuit monsieur“ og jeg stod dybtaandende ude i den raakolde Decembernat.

Wilhelm Spengler.

Jul 1914, St. Quentin i Lazarettet.

„Alle Mand ned til Gaveuddeling i Kirken!“ raaber vor Sygepasser ind i Stuen. Vor lille Flok kom lige i rette Tid, da den Gejstlige Pater Lucas bad Overstabslægen om at maatte begynde Højtideligheden. Med enkle, dybe Ord fremhæver den Gejstlige den Egenart og særlige Betydning som Julefesten i Fjendeland 1914 besidder og peger paa vor herlige Enighed og Samhørighed; ogsaa denne Gang fejrer vi Julen i Familien, i en Kres af tyske paa det inderligste beslægtede Soldaterhjerter. Og alle lytter til de varme Ord, som overdrager Ven og Fjende til den almægtige Guds Mildhed og Godhed. Hen over Pateren strejfer mit Blik det straalende Juletræ, der formaar at udøve den ejendommelige, Unge og Gamle bedaarende Virkning paa os. Jeg ser de saarede med deres Forbindinger, Rekonvalscenterne og de helt raske, og i Baggrunden de frygtsomme tilbageblevne franske Kvinder og deres Børn med taarefulde Øjne. Paa Alteret brænder muntert glimtende de hellige Kerter, og over det hele troner Gudsmoders Statue med Jesusbarnet. Det selsomt spørgende Blik i hendes Øjne

havde for mig noget uendelig veltalende, og med den inderligste Overbevisning sagde jeg til mig selv: „Hvor levende er du dog ikke, du katholske Kirke, hvor rigeligt kan du ikke den Dag i Dag give til den, der oprigtigt og beskedent søger Opbyggelse!“ — — Orglets Toner lyder: „Stille Nat! hellige Nat“ — en brusende, jublende, befriende Sang fra hæse Soldaterstruber gennemtrænger den lille Kirke, og den hellige Glæde klinger ud i stigende Akkorder. — Saa begynder Uddelingen, kærlige Gaver hjemmefra. Men først skal de stakkels franske Koner og deres Børn se Bevis for vor Godhed og Menneskelighed. Aldrig kan jeg glemme deres lykkelige Ansigter. — Derefter kommer Raden til os; Lægerne fordeler selv Hilsenerne fra Hjemmet. Du milde Gud, jeg turde ikke tro mine egne Øjne, hvad der blev puttet den taknemmelige Modtager i Hjelman. Sukker, Bagværk, en Pibe, Honningkager, Tvebakker, Tobak, Cigaretter, Postkort, en stor Flaske Eberlbräu, Bonbons, Muffediser osv. Saa megen Kærlighed fra aldrig kendte Mennesker.

Hans Hirschhorn.

Mellem Lille og La Bassée, 10. Januar 1915.

Idag er det Hviledag. De brave Soldater har ved Væggen i vort Kvarter, en lang Kostald, bygget en Ovn, i hvilken der brænder rødglødende Koks. Nogle ligger foran den og ryger og synger. Over den hænger Tøj til Tørring. Borte i Krogen sidder andre ved et Bord med

Lys og skriver eller renser Geværet, denne dyrebare Ejendel. Ogsaa jeg sidder ved min Krybbe i et Skillerum med et Lys.

Det er virkelig Hviledag. Thi vi har arbejdet haardt fire Dage. Vi har i denne Positionskrig ikke alene Engländerne men ogsaa Elementerne at drages med. Dynd og Vand fylder Skyttegraven, Vand nedenfra og Regn fra oven. Dag og Nat slides der med at skovle Jord, øse Vand ud og pumpe. Og dertil Frugtesløsheden, det at det hele er spildt Møje! Vandet er der og bliver der. Og Regnen falder uafladelig i tunge Byger. Dertil et Mørke, der tynger Sindet, thi ethvert Lys vilde jo forraade os! Utrolig sørgmodig er Stemningen, naar det tætte Tusmørke falder ind midt under Regnen.

Jeg maa tilstaa, at jeg ofte gribes af Væmmelse ved Livet i dette Mudder og Snavs og det uophørlige, vaade, kolde, resultatløse Arbejde. Det er Strabadser, som intet Menneske i Fredstid vilde finde sig i for en civil Sags Skyld. Kun beroliger det mig at føle, hvorledes Kræfterne vokser med Kravene. Jeg føler mig i Besiddelse af et Taalmod og en Udholdenhed, som jeg aldrig har kendt eller troet mulig. Og det er herligt, saa godt Folkene finder sig i det, hvorledes ingen lader sig overvinde af Træthed og Fortvivlelse, selv om Udgravningen er styrtet sammen, og der maa arbejdes paa en ny hele Nætter igennem. Glædeligt er det at se, hvor religiøs Grundstemningen er, hvorledes — naar man betragter Religionen som Mellemlid — man mærker Andagt og Ærefrygt for det stille, intime. Frivoliteter forekommer næsten ikke mere. Alt bliver Nyoplevelse. Kostelig er

denne ubehjælpssomme tragisk-sene Modenhed og Stilhed. Naar de gamle Folkeviser bliver sungne ser man Folk græde, som man havde tiltroet noget helt andet, Folk som vel egentlig minder en om det, man før kaldte Proletarer. Fædrelandssange, Soldatervisere og Salmer strømmer frem med en ganske ny og frisk Umiddelbarhed. Paa Nattevagter hører man næsten altid Salmer blive sunget. Der var en Svend, sammen med hvem jeg endnu i Gaar Morges stod Skildvagt i Graven og arbejdede i Vandet, han sang en Salme og derefter en af disse gamle, langsomme, altid sørgmodigt klingende Soldatervisere, en trods alle Strabadser lystig Bondekarl — og nogle Timer efter laa han død, med Ansigtet i Dyndet.

Lykkefølelsen ved denne vort Folks rige, umiddelbare Oplevelse er mig meget værdifuld, saa meget mere, som den sikkert er noget nyt. Juleaften blev det i denne Overflod af Kærlighedsgaver aabenbart, hvor meget Tyskland gør for os. Den Mangel og de Savn, som ogsaa tvinger Frankrig til de yderste Ofre, gør ikke vort Land svagt, men styrker det til Folkets Enhed. Heller ikke udadtil har Tyskland nogen Sinde drevet saa god en Politik som nu, da en ny Tid er i sin første Begyndelse. Tænk blot paa det orientalske Spørgsmaal. Den hellige Krig har noget patriarkalsk over sig, alt i den hidrører saa umiddelbart fra Gud og fra Folkets Ville; det er som en uimodstaaelig ganske elementær Bevægelse. Hemmeligt klinger det ind i os Mennesker fra det hinsidige. Og saadan vil det vedblive; thi det er ikke et overmodigt, men et udholdende anspændt Liv og

Virke, der ikke blot betinger en militær Sejr (ligesom 1870—71) men i sig selv en Kultursejr.

Karl Aldag.

Aschaffenburg paa Lazarettet, 31. Januar 1915.

Lige siden den 13. September holdt vort Kompagni det fremskudte farlige Hjørne ved Chivres besat. Aldrig havde vi for Alvor troet paa, at vi skulde storme Højde 146, og nu skulde det dog være! Os forekom det som det glade Vanvid! Vi vidste bestemt, at Højden var stærkt besat, godt forskanset og forsynet med Pigtraadsspæringer. Og saa gik det endda stejlt opad Bakke! Naa! Regimentet klarede Sagen d. 16. August 1870 ved Vionville, vi vil vise os vore Fædre værdige. Hurra! hurra! Brandenburg! Mens det endnu var mørkt, rykkede vi frem til det Sted, hvorfra vi skulde angribe. Højskov og tæt Krat skjulte Fjenden for os. Tiden slæbte sig hen; først Kl. 12 Middag skulde Stormen begynde. Og en Bekymring til havde vi: vort Artilleri havde aldrig, bortset fra et Par Shrapnells, beskudt Højde 146! Men ved Daggry gik det løs. Hurra! vort Artilleri og — oh Glæde — endda det svære, sandsynligvis Jüterbogker'e! Først langsomt, saa hurtigere og hyppigere, til den vilde Koncert naaede sit Toppunkt mellem 11 og 12. Rums, bum, rums, brutz rrumms, bums, rums, bum, rrum ...! Det var rædselsfuldt skønt! Alt imens havde vi fordybet os i vore egne Tanker, de svævede frit om: Greifswald, Leipzig, Cottbus ... Hjemmet ... Forældre ...

Farvel allesammen! Hvem ved om ... Men nu er den straks 12. Vi træder an: uden Kappe, uden Tornyster, kun med den gamle, trofaste Skyder med paasat Bajonet. Rækkefølge 3., 2., 1. Deling; jeg er i 1. — Fem Minutter i 12. En sidste varm Bøn stiger op til Slagenes Styrer: „Fader vor ... Ske din Villie i Himmelen som og paa Jorden! ... 12!! „Tredie Deling, marsch!“ Naa, saa op, og løs paa dem! Vi er heldige, tæt Krat strækker sig helt op ad Højden og tillader os at nærme os usete. Men snart mærker Fjenden det og saa gaar det løs som et Haglvejr: Plisk, plask ... Man hører ikke mere Geværkuglernes forfærdelige Susen, bare fremad! Uden Nedfald gaar det videre! Saa pludselig: Tra—tratera — tratera — tra — tra! Storm! fremad, marsch, marsch! De første Kamerater falder ... fremad! Pigtraad! Ovenover! nedenunder ... bare frem! Den første fjendtlige Skyttegrav i Sigte; paa'en, hurra, hurra, hurra! Franskmændene — Alpejægere — venter ikke paa vore Bajonetter; de flygter! Vor hidsige Forfølgning hindrer dem i at sætte sig ordentlig fast i den anden og tredie Grav. Hurra! Højden er taget. Vi er de første deroppe: nogle Folk af 8. Kompagni! Da Franskmændene til venstre endnu skyder, vender vi os (20 Mand omtrent) til venstre, falder de overraskede i Ryggen, tager mange til Fange og forstørrer Gabet i Fjendens Front — til vi kommer ind i vor egen Artilleriild. Vendt tilbage til Bakkekammen, stødte vi paa det i Mellemtiden opstegne og samlede 8. Kompagni, som vi atter slutter os til. Samlede gaar vi nu i Storm hen over Højmarken, hvor der til vor Overraskelse ligger flere fjendt-

lige Grave, fra hvilke vi modtages med en livlig Ild. Jeg skal lige til at springe over den tredie, saa — gaar den ikke længere: et Ryk i Laaret. Jeg ligger hjælpeløs, ved Siden af mig en Død, over mig piber Kugler, Granater og Shrapnels!

Ernst Pohl.

Tahure, 15. Marts 1915.

Med særlig Omhu, næsten med Kærlighed, passer jeg paa mit lille Liliencron-Bind. Hvor ofte har ikke den herlige Detlev rystet mig mine udmattede, afslappede Livsaander op derude. Paa den ensomme Vagt med Revolveren skudfærdig ved Livremmen, alene med mine Tanker, der var vendt mod det fjerne Hjem og mine kære, kom ofte hans Aand til mig og talte med mig. Hohenfriedberg-Marschens Toner bruste gennem Luften og over mig gennem den nære Skovs Kroner lød en Susen. Nærmere og nærmere kom den gennem Natten. Stjernerne funkler. Tavse afventer de trofaste Kanoner Fjendens Komme.

Og kraftfuld hæver Ørnen højt sin Vinge
Og svæver kresende mod Himlens Blaa,
Som vilde den sig ind i Rummet svinge
Og sejrende til Stjernehvælvets naa.

O Ørn, du standse først paa højest Tinde,
Mod Verdens Tag din brede Vinge slaar.
Mit elskte Fædreland dit Blik kan finde,
Med dig didhen min varme Hilsen gaar.

Lidt efter lidt tier Brusen og Toner. Noget borte hører jeg den anden Skildvagts Trin. Snart bliver jeg løst af.

Hej! om han var draget ud med os — „Med Hvislen for hans Klinge ud af Skeden.“ Hans Heltehjerte havde jublet højt! Frisk og fro og bare paa'en! Men det havde ikke været en Krig efter hans Smag. Hvor er de brogede, hidsende Farver? Hvor er de skingrende Avancer-signaler? Hvor de frembrusende alt omstyrtende Attaker? Feltgraa, jordbesmurt, i opslidende Positionskamp om en Stump Skov, et Stykke Løbegrav: det var ingen Krig for ham. Hellere det vældige Tohaandssværd og en velvoksen Modstander.

Hugo Steintal.

Souchez, d. 11. Marts 1915.

„Farvel, farvel, nu maa vi Afsked tage“ lyder Begyndelsen af en Soldatervise, som vi ofte sang gennem Residensstadens Gader. Mere end nogen Sinde er disse Ord blevne til Sandhed, og disse Linier skal tage Afsked, med Jer, med alle som staa mig nær, med alle, der vilde mig vel og med dem, der vilde mig ilde og med alt, som er mig kært og dyrebart.

Vort Regiment er forsat til Souchez, dette farlige Punkt. Uendelig meget Blod er allerede flydt ned ad Bjerget. For otte Dage siden stormede andre og tog fire Grave fra Franskmændene. Vi er beordrede herhen for at holde disse Grave. Der er noget uhyggeligt ved

denne Højdeposition. Flere Gange har den ene eller den anden Bataillon af vort Regiment maattet herhen til Undsætning og er hver Gang kommen tilbage med Tab af 20, 30 eller flere Mand pr. Kompagni. Vort Kompagni havde i de Dage, hvor vi maatte blive her oppe, 22 døde og 27 saarede. Granaterne suser, Kuglerne piber, ingen eller kun daarlige Udgravninger, Dynd, Snavs, Skarn, Granathuller fyldte med Vand, saa man kunde bade sig i dem.

Nogle Gange har jeg maattet afbryde min Brevskrivning. Der slog Granater ned nær ved os, store engelske 28 Ctm. Projektiler, saa vi maatte ty ned i Kælderen. I Huset ved Siden af traf en saadan Granat og begravede fire Mand, der lemlæstede maatte trækkes frem under Murbrokkerne. Jeg har set dem; det var skrækkeligt!

Hvor var den Stilling, vi før havde, dog ikke storartet i Sammenligning med denne! Dér var jeg med til Lytteposter og Patrouiller imod Fjenden, farefri!

Nu maa enhver gøre sig fortrolig med Døden, i hvilken Skikkelse den saa kommer. Man har maattet anlægge to Soldaterkirkegaarde heroppe, saa mange Tab har vi haft.

Jeg ser Døden og kalder ad Livet. Kun lidet har jeg udrettet i mit korte Liv, der jo mest var viet Studeringerne.

Gud Herren har jeg befalet min Sjæl, ham har jeg overdraget den helt og fast. Jeg er fri og kan vove alt. Min Evighed tilhører Gud, mit Liv Fædrelandet, Glæde og Styrke har jeg tilovers til mig selv.

Fædreland, Hjem! hvor ofte har jeg ikke glædet mig i dine Skove, i dine Bjerge! Nu kræver I Eders Sønner, ogsaa jeg har hørt Eders Kalden og kommer, træder ind i de kæmpendes Rækker og bliver tro til det sidste.

Lev vel da Søkende, Forældre kære,
maaske vi aldrig ses paa Jordens Strand.
Men skal det da vor sidste Afsked være,
Vi mødes vist i Salighedens Land.

Det er tungt at dø langt borte fra Hjemmet, hvor intet kærligt Øje kan følge en. En Grav derhjemme i de kæres Kres, en Grav til hvilken de, man har elsket, kommer og græder og beder, bliver kun faa Krigere forundt. Dog stille. Vor Fader i Himmelen har befalet Skytsengelen at lindre den døende Dødens Kval; han bøjer sig kærlighedsfuld ned til ham og viser ham Kransen, den uvisnelige, der hisset oppe skal smykke hans Hoved.

Og nu vil jeg tappert stride,
Om end jeg skal Døden lide.

Alfons Ankenbrand. †

Ved Tahure, d. 4. April 1915.

I Raststilling langt bag Hovedfronten, næsten 40 Kilometer, Chatillon sur Bar, en lille By mellem Vouziers

og Sedan. En Del af Civilbefolkningen var endnu i Byen. Desuden et Træn-Agerdyrkningskommando og unge Mennesker fra Omegnen af Sedan, der som Fanger maatte arbejde paa Markerne. Et ejendommeligt, ukrigerisk Billede, disse brave Trænsoldater, som drager gennem Gaderne med de unge, franske Knøse. Fra det fjerne brummer Kanonerne, saa det høres i vor Dal. Solen gaar straalende ned, dens sidste brændende Straaler falder paa de den fremmede Jordbund dyrkende tyske Soldater og de uvilligt hjælpende Franskmænd. — —

Bort til Ildlinien, til Tahure! — Det ene Granathul ved Siden af det andet; som et Sold. Kun Rester og Splinter tilbage af Skovene, som om en Orkan med Jættænæver havde knækket Stammerne som Tændstikker. Foran vor Grav et grufuldt Billede: Franskmænd og Sorte, som de er faldne i Kampen. Forfærdeligt! endnu forfærdeligere, naar de dødes Arme, Ben o. s. v. kastes i Vejret af ny nedfaldende Projektiler.

Den, der har staaet saa længe i disse Grave som vore Infanterister, den der ikke har mistet sin Forstand i disse infernalske Angreb, maa i alt Fald miste Følelsen for mange Ting. Alt for meget rædselsfuldt, alt for meget ufatteligt væltede ind over de arme Karle. Det er mig ubegribeligt, at alt dette kan bæres. Vor stakkels lille Hjerne kan jo slet ikke rumme det. I Sappe 2 a vore Lytteposter. Neppe 10 Meter derfra — i den samme gamle Løbegrav som vor — den franske Sappe. Derimellem Pigtraadsspærringer. Vor Sappes Hoved er lavet af Sandsække. Ser man gennem Skydeskaaret, kan man tidt se den fjendtlige Skildvagts lurende Øje. En

uhyggelig Følelse! Saa nær ved hinanden, næsten følelig, haandgribelig nær, to Mennesker, der lytter efter hver Bevægelse, hver Lyd fra den anden — Geværet langsomt i Stilling, en Tøven, Lytten, et Knald! Han derovre dækker sig. Saadan lurer den ene paa den anden Øje mod Øje.

Hugo Steinthal.

Plankstadt, d. 11. April 1915.

Min militære Løbebane begyndte altsaa med, at jeg mødte i Kreskommandoens Gaard. Jeg opdagede i Gaarden to fortryllende Portoverbygninger i tysk Senrenæssance, rød Sandsten. Disse Stykker gengiver med største Klarhed den typiske Omdannelse af den italienske Aand i tysk Opfattelse; de er beundringsværdigt udførte og vedligeholdte. Det var mit sidste kunsthistoriske Indtryk.

Saa blev vi stillede i Flok til Transport til Bruchsal eller Schwetzingen. En Soldat med højalemansk Dialekt førte os til Jernbanen; han havde Jernkorset, og der var noget forunderligt overlagt og overlegent i hans mørke Bondevæsen. Jeg glemmer aldrig, da han en Gang ganske langsomt sagde: „Tre Gange ni er syv og tyve, og en til er otte og tyve.“ Der var sand Gotthelfsk Rodfasthed i denne ikke helt uden Anstrengelse tilvebragte Vished.

Saa blev vi ført til Banen. Det var en ubeskrivelig

Følelse. Hunde løb omkring Kolonnen, mange Mennesker stod og vinkede, og det gik taktfast frem, midt imellem ensartet bevægede unge Legemer gennem den smukke, hjemlige By.

Vi blev ledsagede af en Feltwebel, der var bleven saaret i Rusland. Han var næsten en „bel-homme“ i romansk Forstand, sort og af slank uaandig Mandighed. Det greb mig stærkt om Hjertet, da han, idet han pegede paa den synkende Sol, sagde: Soldaterne derude tænker vel hver Aften paa, om de skal se Solen næste Dag. ...

Sent om Aftenen naaede vi Schwetzingen; men derfra blev vi ført videre til Plankstadt, hvor der i Fredstid ingen Garnison er. Fuldmaanen stod paa Himmelen og et bestandig skiftende Slør af smaa tynde Skyer gled drømmende forbi den. Det var det samme dejlige Syn som den Nat, jeg rejste fra Florenz.

Ankomne til Plankstadt blev der af en omsorgsfuld Feltwebel iskænket os en lille Smule af Kaffe smagende Vand, saa gik det til vort Nattekvarter — en Sal i en Beværtning, og det en meget elendig Beværtning. Der laa Straasække og Dækkener; dem anviste man os. Feltwebelen, der havde snakket med mig om Stilling og Herkomst, spurgte mig i dette Øjeblik: „Naa, hvad synes De saa om det?“ Jeg svarede: „Jeg finder det meget interessant“ — og det var paa ingen Maade paataget; men alt var mig virkelig saa nyt og mærkværdigt, at jeg snarere fandt det interessant end noget andet.

I dette Øjeblik begyndte jeg at fornemme mit nye

Liv episk ; det vil sige : jeg tilpassede mig villigt og roligt til ikke mere som det lyrisk følende Menneske at lade Begejstring eller Modvillie indvirke paa mit indre Væsen.

Næste Morgen og de nærmest følgende Dage fulgte alskens bureaukratiske og militæriske Ting. Den egentlige Tjeneste, den hjemlige Træning er meget velgørende, jeg følte i de første Dage en aldrig før kendt Nervero, et vidunderligt animalsk-tungt Velvære.

Vi fik en ganske overordentlig elskværdig Underofficer, en faderlig-venlig midaldrende Mand, som næsten øjeblikkelig indgød mig den hjerteligste Tillid. Undertiden havde hans besindige, lyse Øjne et saa tænksomt indadvendt Udtryk, at han en Gang uimodstaaelig mindede mig om Aanden i Dürerske Apostelstudier. (Det er sært, at Dürer egentlig snarere bruger allemaniske end bayerske Typer i sine Billeder lige fra Apokalypsen, hvor det navnlig er fremtrædende, og til de seneste Tegninger).

Ingen Klosterregel kan være saa streng som Militarismen, der er gennemtrængt af en uforlignelig Kærlighed til selv det mindste og foreskriver et bestemt Greb for enhver Ting. Naar alt kommer til alt er enhver Prøjer lidt af en født Soldat, jeg ogsaa. Og Muligheden af at blive Underofficer eller maaske mere fylder mig med Ærgerrighed og Begejstring.

Marschen synes mig at være Infanterilivets Symbol. Den har en uforlignelig episk Tyngde, og Samhørighedsfølelsen er saa vældig, at jeg tror, at et Menneske i Timevis følger Kolonnen med blødende Fødder

for først at falde om, naar den opløses. Ogsaa det fine Støvs Flimren mellem de gaaende hører uadskilleligt med.

Kurt Piper.

St. Maurice, d. 16. April 1915.

De sidste Ugers Oplevelser dækkes af det ene Ord: Combres. Især omkring Paaske var der stormfuldt — fra 5. April. Miserabelt Vejr, koldt, regnfuldt. I de højest liggende Skyttegrave 30—40 cm Vand og Dynd. Klæderne, vaade og haarde af Ler, slutter sig sugende og trykkende til de stive Lemmer. Ikke alene Huen, men ogsaa Haarene paa Hovedet er vaade, ikke alene Benene, men ogsaa Fødderne i Støvlerne. I den Tilstand maatte vi en Gang holde ud 24 Timer i Træk. Derefter en flere Timers vedholdende grufuld Granatild, saa man var ved at blive gal, saa til sidst Franskmændenes Stormangreb, der endte i blodig Nedslagtning. Saadan gik det Dage igennem — Lig i Tusindvis. Skyttegravskampene er noget usigelig rædselsfuldt. Ofte fyrer over 100 Kanoner paa et Par Skyttegrave, som Fjenden ved nøje Besked med.

Da bliver, for at anvende et Ord af Frederik den Store, Indvoldene til Jern og Hjertet til Staal. Det kan heller ikke være andet. Det er det eneste gode. Man bliver stærk. Dette Liv fejer med sin Storm alt svageligt og sentimentalt bort. Man bliver bundet med Lænker,

berøvet sin Selvbestemmelsesret, øvet i Lidelse, øvet i Selvbeherskelse og Selvtugt.

Men i første Række: man bliver inderliggjort. Thi man kan kun bære denne Tilværelse, disse Rædsler, denne Myrden, naar Aanden har sine Rødder i højere Sfærer. Man *tvinges* til Selvovervejelse, man *maa* gøre sig fortrolig med Døden. Man griber — som Modvægt imod den forfærdelige Virkelighed — til det ædleste og største. Man vilde gaa sjæleligt til Grunde, hvis man ikke naaede til Troen paa en retfærdig styrende overjordisk Magt, og derfor naaer man denne Tro, og derfor vil vi Soldater blive en kraftig Gudstros Apostle — og denne Gudstro leder os til Troen paa vort Folk, og denne Tro atter til en inderlig Kærlighed, denne Kærlighed til den største Offervillighed.

Oh, hvor vi føler os som Tyske! Med samme Opbyggelse som den, hvormed en Morlille læser Bibelen, læser jeg Frederik den stores Breve. Hvor er de op-højede! Min Kærlighed til den gamle Fritz er uden Grænser. Den lille Bog burde blive enhver dannet Tyskers, fremfor alt enhver Prøjsers Yndlingslektüre!

Luther, Bismarck, Dürer, Goethe — en hel Stjernehimmel straalere i os. Et Tilfælde har spillet mig Dürers „Ritter, Tod und Teufel“ i en lille fin Gengivelse i Hænderne. Det er min største Skat. I Folkets Største ser og søger jeg Folkets Sjæl. Som Soldat har jeg sat mit Liv ind paa dette Folks Bevaring og Trivsel.

Gerhart Pastors.

Ved Vieville, d. 15. Maj 1915.

At Kornmesser er falden gør mig meget ondt. Fra Marburg af var han og Jüngst mine særlig gode Venner. Nu er de begge døde for Fædrelandet. Det er dog det største. Atter og atter under vore Kampe, hvor man er gaaet ud i Stillingen med den Tanke, at man skulde blive deroppe, og at man gjorde bedst i at gøre fuldstændig op med alt, hvad man har henede, er det saa stærkt som aldrig før blevet mig bevidst, at den, der giver sit Liv hen, vil bevare det til det evige Liv. Ikke alene give det hen i Døden, det er saa at sige kun et mere teknisk Spørgsmaal, hvorledes man nu bliver anvendt — men meget mere ikke længere kalde sit Liv *sit*, men Guds, Fædrelandets, deres, som man har at takke for det. Og saa er man ogsaa helt rolig og kan hjælpe andre. Paa Rastdagen gaar jeg tidt til det nærliggende Vieville, hvor vort nærmeste Feltlasaret er, for at se til vore Folk. Jeg har allerede nu en Masse Venner der. Og det er den anden Del af min Feltsjælesorg. Foran i Graven, hvor dog ingen Præst kan komme og bagved i Lazarettet, hvor Delingsføreren virker ganske anderledes end Præsten.

Aand og Kald! Den oprindelige Menighed med sine Charismer havde dog Ret! Intetsteds har jeg set det som her i Felten. At have alt fælles med Folkene og dertil Omsorgen for deres Sjæle! Saadan en Gudstjeneste er det skønneste!

Wolfgang Stämmler, cand. theol.

Allaines, d. 30. August 1915.

Jo længere jeg er i Krig, jo lysere bliver mit Syn paa Livet. Jeg havde ikke troet det muligt at Krigen i den Grad kunde uddybe Mennesket. Jeg er truffen sammen med uhyre mange Mennesker, med Akademikere, Militære, Købmænd, Arbejdere o. s. v. Og enhver gør sit yderste for at blive delagtig i Tysklands Sejr. Aldrig vilde den højeste Pligttroskab, det alvorligste Arbejde give sig saa stærkt Udslag, hvis ikke man havde Døden saa nær for Øjne. Kun Krigen kan udvikle Ansvarsfølelse og Kraft til en saadan Højde. Denne Tid, der gør den højeste Idealisme og Optimisme berettiget, er mit Livs skønneste. Og hvad Strabadserne angaar, saa vokser vor Krigerstolthed med Overvindelsen af dem. Vi oplever Schillers Ord:

„Und setzet Ihr nicht das Leben ein,
nie wird euch das Leben gewonnen sein.“

Vi er gladere end alle dem, der tilbringer Livet hjemme i Klubstolen, allergladest din Kamerat

Hans Hirschhorn.

Skyttegrav foran Prosnes ved Reims, d. 9. Okt. 1915.

Deres lille Bogsending har sendt næsten glemte Toner fra sunkne, bag mig sammenstyrtede Aandsverden ind i mit stejle, støvede og kolde Kaninhul. Mens

de franske Granaters buldrende Drøn lød derude over Graven, har jeg oplevet, at jeg over den fintforgrenede, ædleste Stilkunst i Korolenkas Noveller har kunnet glemme den uafvendelige Dødsfares brutale Nærhed, og at den store Kunsts fornemme Bølgeslag skyllede mig ud af disse Dages ofte meningsløst virkende Forvirring til det en skønnere Virkelighed afspejlende Liv, som jeg forbavset genkaldte mig fra en roligere Tilværelses Timer.

Jeg har i den senere Tid hyppig tænkt over Krigen, fordi Synet af dens umiddelbare Nærværelse har rystet mig langt mere, end jeg fra først af vilde tilstaa for mig selv. Alle mine Forestillinger om Krigen som jeg havde gjort mig hjemme, er gaaet op i Røg ligeoverfor dens virkelige Tilstedeværelses uhyre Vælde. Jeg maatte for ikke at blive kastet omkuld af Kendsgerningernes Voldsomhed, begynde at tænke forfra. Og jeg har paany tumlet med Problemet Krig og Kunst. Umiddelbart har Krigen lidet med Kunsten at skaffe. Snarere synes det modsatte at gælde, hvor det drejer sig om forhøjet Opfattelsesevne hos den skabende Kunstner eller om den Fylde af Indtryk, som skulde strømme ham i Møde. Den særlige Kunstnerfølelse, denne de ydre Tings skønnere Afspejling, forstummer overfor Granatregnets hensynsløse Brutalitet. Saaledes er jeg kommen til den Slutning, at der er befæstet et stort Svælg mellem Krig og Kunst. Men da i Grunden intetsteds i Verden to Ting kan være saa dybt adskilte, at der ikke kan bygges en skøn om end spinkel Bro fra den ene til den anden, saa har jeg faaet Øje paa en ny dybere og uendelig mere værdifuld

Forbindelse imellem disse to. Denne vidunderlige, samlende Kraft ligger i den sande Oplevelse af Krigen som en Verdenstilskikkelse. Der synes mig at bestaa et vist Slægtskab imellem den sande Oplevelse af Krigen og den tragiske Oplevelse. Ligesom vi der lever, selv dør gennem en Helts tragiske Død, idet vi kastes tilbage til det Intet, som er et Alt, og fra hvilket vi stammer, saaledes skænker Oplevelsen af Krigen os en Frigørelse fra endelige Skranker og en dyb, læskende Drik af Chaos' Bæger. Det, at vi dør for andre, for Landsmænd og for Hjemmet, er ikke den største: langt større er det, at vi dør for os selv, for vort Liv efter dette, at Dødens lutrende Kraft gengiver os Livet, det renere, forklarede, af evige Værdier opfyldte Liv.

Ansigt til Ansigt med Uendeligheden falder alt det uvæsentlige lettelig bort, da bliver de evige Tanker født, de evige Værdier, vor hinsides Tilværelses Stjerner, skabt. Løsreven fra Stranden fæster vort Anker sig i den fasteste Grund, i Religionens Grund. Og af Religionens, den potenserede Menneskeligheds Grund, vokser det højere Kunstens Værk. Saaledes bliver den mystiske Oplevelse af den offerrige Krigerdød den hellig rene Kilde, i hvilke begge Verdeners Ting genspejles lige vederkvægende: Jordens Bjerger og Himmelens Skyer og Fugle. — — —

Jeg vilde ikke have udviklet mine Tanker saa bredt, hvis ikke mit indre Liv var mig saa langt mere værdt end alt, hvad der kan times det ydre. Mine Tilskikkelser er ubetydelige, *for* ubetydelige at fortælle: et Par Timer Trommeild, Minutter af yderste

Livsfare, Nætter af Ophidselse i Forventning om fjendtlige Angreb.

Jeg haaber, at jeg for de Livsværdiers Skyld, som jeg gerne vilde leve for, maa blive bevaret for den kommende Tid.

Hans Fecht.

I Flandern, 15. November 1915.

Fredag Morgen foranstaltede vort Artilleri et Beskydningsoverfald, som kun blev svagt besvaret af Modparten — men vi vidste, hvad vi havde at vente. Og ganske rigtig — Lørdag Formiddag Kl. 11 begyndte en Svarkanonade, som var forfærdelig. Miner fra de mindste til de svære Torpedominer, Artilleri i Fronten og højre Flanke, kun nu og da Geværild. Paa alle Sider af vor Udgravning i den saakaldte Granatskov var der en øredøvende Bragen af springende Granater og væltende Træstammer. Med stedse kortere Mellemlum fulgte Knald og Nedslag paa hinanden, og hvert Sekund kunde hidføre den sidste uhjælpelige Afslutning.

Selv havde jeg affundet mig med min uafvendelige Skæbne. Der var en uforklarlig Ro over mig, og uophørlig klang de Ord for mine Øren, som en bremisk Gejstlig havde sendt mig her i Felten: „Daglig kan De styrke Dem ved Bevidstheden om, at være Bærer af den største Sag paa Jorden. De bærer med Deres Sjæl, som tror trods alt, og De bærer med Deres Næver, som hamrer løs paa enhver Fjende. Gud er med Dem —

derfor fremad og hold ud! Det fører i alt Fald til Livet i ham!“ Dette sidste „Det fører i alt Fald til Livet i ham!“ *det* var det — „til Livet i ham“ for det tyske Fædreland — i alt Fald! Jeg havde opfyldt min frivillig paatagne Pligt mod Fædrelandet — det var min Stolt-hed; jeg havde genfundet Troen paa den Højeste — det var min Glæde. — — —

For nylig gik vi en Tur til Skovvænget. Et let Taage-slør hang over de i straalende Farver prunkende Skove; Fyrrens mørkegrønne stod mellem gyldent Ahornløv; tilhøjre mellem Toppene den dybblaa Himmel, randet af rosenrøde Skyer. Vi kom forbi en Skovkirkegaard — en Port af brune Fyrrestammer og derover med gyldne Bogstaver: „Jeg ved, at min Frelser lever.“ Her hvilede de, alle disse Kamerater, i fremmed Jord, under stedsegrønne Grene, som med Vinden modtog og sendte Hilsener hjemmefra og til Hjemmet. Jeg tilbragte her en vidunderlig, næsten eventyrlig hellig Time.

Rudolf Dünnbier.

FRA ØSTFRONTEN

Ved Czenstochau, d. 27. September 1914.

I de Dage opholdt hele det sydlige Østprøjsen sig i Vejgrøfterne. Man saa dem paa deres endeløse Vandring mod Vest bort fra Krigsomraadet. Haandværker- og Bønderfamilierne drog langs ad Chausséerne. Deres Smule bjergede Ejendele paa et eller andet Køretøj forspændt med Hunde, gamle Heste, Køer. Malkekoen tøjret til Vognens Bagsmæk. Kvinderne med højt opkiltrede Kjoler, med Børnene paa Armen, paa Ryggen, ved Hænderne. Hele Landsbyens Befolkning laa sammenpakket her, trængt ned i Grøfterne, hvor de altsaa levede, af Troppeafdelingerne, der maatte frem. Dage i Træk. Til langt ind i September. Dagene var smukke, men Nætterne var allerede kolde med Støvregn. De gav hverandre gensidig deres Legemsvarme og slyngede Armene om hverandre. Overalt, hvor vi kom, det samme gammeltestamentlige Billede. Den samme rystende Gamling, der gik med Koen foran Vognen og spurgte om Vej, den uendelige Vej, der førte til Udlændigheden og Besiddelsesløsheden. Da saa vi ikke mere enkelte Mennesker, men den hele, store, menneskelige Familie paa Vandring. Mændenes Hære, der skød sig frem imod

Fjenden og bag dem de skælvende, de svage, de umyndige. Vi saa alle Funktioner rigeligt fordelt: Mænd med Bøssen paa Nakken og Kvinder, der beskyttende skænkede de Hjemløse deres Livsvarme. Og vi saa intet uharmonisk mere, intet overspændt, og tænkte smilende paa de svundne Dage, hvor vi søgte at tilvejebringe en Privatharmoni for vore smaa personlige Instinkter og ganske havde glemt, at vi alle er vildfarende Mennesker, at nogle er til for at kæmpe den drøje Kamp, andre for at give af deres Livs Varme. Her kendte ingen mere til Kærlighed og Længsel, fordi alle selv var Kærlighed og Længsel. Og vi følte alle, at i den enkelte sprudler Livets Kildevæld ikke.

Walter Harich.

Marienburg, d. 25. August 1914.

Til d. 28. August (Goethes Fødselsdag).

Den store Dag maa denne Gang fejres paa ganske særlig Vis. Jeg kan vel sige, at alt andet er spredt som Avner for Vinden, kun Mindet om Goethe er tilbage. Jeg har forsøgt at udtrykke min Tak i Ord. Jeg sendte dig en Afskrift. Svært var det at tilvejebringe den fornødne Ro og Samlethed i disse Dages grænseløse Forvirring; men det var højst nødvendigt, og det er lykkedes. Det er mig af stor Vigtighed, ja saa vigtigt, at jeg har besluttet mig til at sende Afhandlingen til et Blad. Jeg saa særdeles gerne, at den blev offentliggjort. Thi da jeg nu ligger i Felten for at skærme dette Folks

Grænser, har jeg ogsaa Ret til at tale for de mange og at træde i Skranken for det, jeg anser for Sandhed.

Netop i de sidste Dage, hvor jeg her har set Transporten af de saarede og Provinsen Østprøjsens flygtende Beboere med deres elendige Bylter og deres forskræmte Børn ved Haanden, er det blevet mig klart, hvad det er, der er sket, og at der ikke er andet at gøre end det, der forlanges: De stærke maa danne en Kæde for at afværge et Gennembrud; thi de svage flygter. Jeg maa nu regne mig til de stærke. Naar jeg nu trækker mig tilbage i min Fortids Kultur, saa er det ikke længere for at afsondre mig og frigøre mig, men kun for at hærde mig til det, der forestaar. Noget nyt er begyndt. Og paany og paa anden Maade er Betydningen af Ordene: „Og saa længe du ikke har det — Dette Dø og bliv til!“ gaaet op for mig.

28. August 1914.

Jeg har den bedste Fortrøstning. Idag paa Goethes Fødselsdag mere end nogen Sinde. Da jeg vaagnede ved Daggry liggende paa Straasækken sammen med min Korporal, var det ganske stille. Dagens Betydning var mig øjeblikkelig bevidst. Jeg greb straks til det vestøstlige Divan, som nu virkelig og i Sandhed laa ved Siden af Pistolen.

Fritz Klatt.

4. September 1914.

Der findes ingen Dage mere og ingen Timetal i Dødens og Elendighedens store Ringdans. Fra Marienburg maatte jeg en Nat ganske uventet og ud af den dybeste Søvn stille til Alarm. Man vænner sig snart til Strabadserne, der jo maa bæres i Fællesskab og uden nogensomhelst Forskel. Det værste er de Sjælslidelser, som denne store og med Omtanke gennemførte Ødelæggelse og Tilintetgørelse af alt levende, forvolder. De Landsbyer og Købstæder, vi kom igennem, er til den Grad forødte, at hver enkelt Ting er slaaet i Stykker. Ruder og Porcellæn knust, Landboernes Maskiner systematisk bukkede sammen og ødelagte. I et Slot saa jeg de adsplittede og itu-revne Familiepapirer fra flere Aarhundreder.

Uendelige Mængder af Flygtninge med deres paa daarlige Kærrer opstablede Ejendele bedækker Landevejen, og i modsat Retning henimod Fjenden drager Hæren, alle Vaabenarter i bestandig skiftende Afdelinger med flimrende Støv svævende over sig. Jeg kunde et Sted igaar overse den stærkt bugtede Vej. Det er utallige Masser.

I de sidste otte Dage har vi som sidste Reserve grebet ind i en aabenbart sejrrig Kamp. I meget strenge Ilmarscher maatte vi stadig følge bagefter og hørte kun Kanontordenen uden at komme ind i Dødens Sfære. Om Natten var der en Del Ophidselse og Alarm. Jeg gjorde meget betydningsfulde Iagttagelser med Hensyn til Sanseindtrykkenes Virkelighed. Sjældent har jeg set saa klart som i disse Tider. Alt det gruppvækkende ved Kri-

gen er allerede kommen til min Bevidsthed i virkeligste Virkelighed. Selv er jeg temmelig rask. Tillige glæder det mig, at jeg er rolig, og at jeg lever fra den ene Dag til den næste.

Fritz Klatt.

14. September 1914.

Kampen lader til at vende sig til Sejr for os. De første Dage stod vort Regiment i Reserve, den tredie blev det sat ind. Vi havde et meget vanskeligt Jordsmon. Skovpletter og Kartoffelmarker. Vor Major faldt straks ved Kampens Begyndelse, og vi havde ogsaa mange andre Tab. Kuglernes Susen gennem Skoven var grufuld. Dog følte jeg ikke saa meget Angst som Forundring over denne nye Tingenes Tilstand. Jeg kunde slet ikke forestille mig, at denne Susen rundt omkring kunde blive min Død. Omsider blev Fjenden dreven ud af Skoven ved understøttende Maskingeværild.

Synet af Slagmarken bagefter var forfærdeligt med de døde og de stønnende saarede, de døde Heste, de henkastede Tornystre og Geværer og de splintrede Træer.

Det er naturligvis Oplevelser, hvis Billeder længe vil overskygge mit Liv. Man ser forøvrigt ikke alt dette med et Blik. Man ser maaske et Lommetørklæde, som er purpurrødt og glinser fugtigt af Blod og tæt ved det ser man en Arm, fra hvis Saar Blodet stammer. Man ser et fuldstændig indfaldent Ansigts gule Ligfarve. Man

ser først og fremmest atter og atter de dødes aabne og halvtaabne Øjne, der endnu glinser vaade af Liv og dog alt er stivnede. Man ser ogsaa uforglemmelig Skønhed: jeg saa unge Soldater, Frivillige, ligesom sovende i samme Stilling som Ariadne paa Naxos, der ganske roligt og venligt havde afventet den hurtig indtræffende Død, som om de derved styrkedes til ny Livets Daad.

Alt dette samler sig til et grufuldt Ødelæggelsens Billede og viser sig i sin strengeste Kraft og Skønhed. Og saa er jeg selv med i det, er ikke blot en, der ser til, men en der er spændt med ind i Jernmaskineriet. Det er noget helt paa den anden Side af Kunst og Fremstilling. Jeg ved ikke, hvad det er. Desuden er den gensidige Blodsudgydelses Rasen mig nu som før frygtelig gaadefuld. Hundreder af andre Tanker gaar samtidig gennem Hovedet og over det hele svæver Følelsen af den ubetingede Skæbnehengivelses Nødvendighedslov: „Ifølge den Lov, hvorefter du er indkaldt.“

Fritz Klatt.

26. September 1914.

Hjemstavn: Hvor dybt fatter jeg dog først nu dette Ord, da jeg befinder mig i Udlændighed midt i Fjendens Land! De har Ret! for Fremtiden vil der kræves meget af de tiloversblevne. Enhver, der ikke bringer sine Kræfter til fuld Udvikling, han vil blive til Latter. Mere end det, han begaar en Synd. Thi Landet har mistet saa meget Blod, at hver Draabe, der endnu flyder levende,

maa flyde til det heles Gavn. Jeg kan godt tænke mig, at Deres Liv og Død vil hengaa efter denne i Sandhed almennyttige Opfattelse. For mit eget Vedkommende kan jeg intet forudsige: saa nær Døden, legemlig og aandelig anspændt til det yderste, forandres Dag for Dag det Maal, hvormed man maaler.

Nylig paa en ganske overordentlig anstrengende Dag, hvor vi havde marscheret fra tidlig om Morgenens, og det begyndte at regne om Aftenen, og Fjenden holdt Landsbyerne foran os besat, syntes det mig altsammen endnu til at udholde. Mit Legeme bevægede sig let og rask, min Stemme havde sin fulde Klang, Regn og Væde mærkede jeg ikke, fordi Kroppen havde tilstrækkelig Egenvarme. Jeg var bare saa tørstig. Jeg vidste, at jeg hele Dagen igennem havde drukket sparsomt, min Feltflaske var endnu halv fuld af Citronlimonade. Nu greb jeg efter den og mærkede da, at Proppen ved Løb tværs over Markerne havde løsnet sig, og at alt Vandet var løbet ud. Det var som om hele Organismen brød sammen. Jeg maatte pludselig græde, saa skrækkelig elendig var jeg til Mode. Tørsten, som hidtil slet ikke havde været saa utaalelig, voksede til noget uudslukkeligt. Jeg maatte opbyde min yderste Sjælsstyrke for at overvinde dette i og for sig saa ubetydelige Uheld. Dette er betegnende. Det smaa bliver stort og det store smaat. Forstanden maa tie, og Instinktet fører det store Ord.

Vi er nu allerede marscheret langt ind i Rusland, om Fjenden vides der endnu kun lidt. Igaar gik vi forbi Czenstochau, idag kom vi igennem en Kalkstensegn. Tyndt Grønsvær ligger over den gølge Flade, saa tyndt,

at det mange Steder brister, saa den hvide Klippe bliver synlig. Klippeformationen, det afrundede og afglattede, beskæftigede hele Dagen mine Øjne. Under Marschen fandt jeg endog en forstenet Musling og fint afpræget i Kalken, hver Rille tydelig at se. Jeg var en Smule stolt deraf. Thi paa lange Marscher ser man sædvanligvis kun sine egne Støvlesnuder, der skyder sig frem tæt over Jorden som sorte Mus, der uophørlig løber. Foran os er der kun østerrigsk Rytter, saa at vi denne Gang saa nogenlunde marscherer i første Række. Paa alle Veje slæber Vognene og Kanonerne sig igennem Sand og Mudder. Der er ikke andet for Infanteriet at gøre end marschere tværs over Markerne. I Forgaars og i Gaar gik alt endnu i lange Kolonner efter hverandre paa Vejen. Men nu er Arméen i Opmarsch, alt gaar Side om Side og vokser uoverskueligt i Bredden. Selv om Natten i Drømme ser jeg intet andet end denne store sig bredt udfoldende Bevægelse.

Fritz Klatt.

Ved Czenstochau, d. 26. September 1914.

Hvorledes jeg fik at vide om Sejren ved Tannenberg? Jeg skulde en Dag ride som Ordonnans til den nærmeste Division. Ved Lahna var Jægerne skudt sønder og sammen. Ved Aftenstid kom jeg der forbi. De laa der omkring sparsomme Baal, døde Officerer, døende, saarede, der omkring Ilden forbandt deres Saar ved Tændernes Hjælp. Et Sorgens Sted. Næste Dag skulde jeg finde et

Artilleridetachment, der efter Sigende ikke havde mere Ammunition og led forfærdeligt. Jeg lod mine Ammunitionsvogne holde paa et dækket Sted ved et svært Batteri og red alene forud. Fuldstændig Ensomhed omgav mig. Vidt og bredt intet Menneske at se. Ganske spredt laa der Lig hist og her i Skoven eller i en Vandfure. Jeg flakkede flere Kilometer videre frem. Landsbyen Thymau, hvor mit Artilleri skulde ligge, var jeg forlængst kommen igennem. En skrækkelig Tomhed omgav mig. Og intet Spor af vore Tropper. Endelig saa jeg noget glimte langt borte i Synskredsen ved en Skovkant. Jeg red derhen. Og nu saa jeg et af vore Batterier: to Kanoner var skudt i Brokker. Folkene fra de andre sad sløve omkring deres Kanoner. Uden mindste Udtryk i Ansigtet. Nogle havde klædt sig af og vaskede sig i en lille Bæk, som løb bag Batteristillingen. Fuldstændig udtømte Mennesker, som det ikke var muligt at faa noget ud af. Der var ingen, der vidste noget om Artilleridetachmentet Thymau. Jeg red længere frem. Og atter var jeg omgivet af den dybe Tavshed. Du har hørt om den moderne Slagmarks „typiske Tomhed“. Men dette var igen noget andet. Trøstesløst, redningsløst. Endelig, da en udstrakt Flade laa for mig, ude i Horisonten, begrænset af skovklædte Højder i hvilke de russiske Stillinger var, maatte jeg opgive det. Jeg red tilbage, men ad en anden Vej. Intet Spor af vort Infanteri. Endelig helt langt tilbage ved Landsbyen Seythen ser jeg levende Skikkelser. En Infanteridivision samler sig efter det sidste af store Tab ledsagede Stormangreb. Samler sig til et sidste Forsøg. Fra alle Sider

kommer de tropvis og lejrer sig om deres Faner. Udmattede af lang Omflakken. Udhungrede og sværtede. Kun besjælet af én Jernvillie. Alt andet menneskeligt hos dem er dødt. I Løbet af de følgende to Timer har de alle udført Heltegerninger. Jeg red videre tilbage følgende de saaredes Strøm, som flød tilbage her. Jeg kommer forbi de bageste Forbindingspladser. Der arbejder Lægerne. Bare ikke se, ikke se. Men Øjnene vil derhen. Jeg saa Krigens forfærdelige Aasyn, hørte Hvin og saa afskaarne Lemmer. Og pludselig bagved mig galoperende Hestes Hovslag. To mig velkendte Officerer. Allerede noget borte svingede de med Armene. „Sejr, Sejr! Fire russiske Armékorps har lige overgivet sig!“ Men saa begynder det med et paa ny. Luften suser og klirrer af Kanonkugler. Geværerne knalder, og man hører Maskingeværernes ustandselige „Krak-krak“. De tvende Sejrsbud bliver usikre. Endnu længere tilbage! Vild Forvirring, omjagende Ryttere, spredte Infanterister. „To russiske Kavaleridivisioner er brudt igennem og paa Vejen herhen.“ Raadvildhed, Forvirring. Skal man gøre Modstand? To Divisioner mod det ene Landstormskompagni og vor Haandfuld karabinbevæbnede Folk? Jeg finder min Kolonne, og med Revolveren i Haanden lader jeg mine Folk sværme ud. Lad stryge. Jeg havde efter alt dette den Følelse: det er jo dog spildt altsammen, altsammen spildt! — Det havde kun været et Rygte, som det i overspændte Øjeblikke kan opstaa med den frygteligste Vished, et Fantasiens og de ophidsede Nervers Fata morgana. Man satte sig ned og tændte de slukkede Baal igen.

En halv Time efter kom der Meddelelse om, at 100,000 Russere var fangne og hele Narew-Arméen tilintetgjort.

Efter al denne Sindsbevægelse gjorde det ikke noget større Indtryk paa os. Jeg havde hele Dagen slæbt Nederlagsfølelsen rundt med mig og nogle Øjeblikke ogsaa smagt Sejrens Sødme i Indbildningen. For Kendsgerninger havde jeg ikke mere Plads. Alle de andre var ogsaa meget trætte, og for vort Vedkommende kom Sejren alt for sent.

Walter Harich.

2. Oktober 1914.

Efter 42 Km. Marsch er vi kommen sent i Kvarter. Vi er nu igen nær ved Fjenden. Kanontordenen høres nu ganske tydeligt. Ellers ved vi ingenting om Stillingen, hverken i stort eller smaat. Vi har blot marscheret uafbrudt i seks Dage, og nu skal vi slaas.

Nu og da føler jeg det vedblivende som noget sælsomt, at jeg er revet med i de store Begivenheders Hvirvel som aktiv, medvirkende i første Række. Vor Afdeling har ydet uhyre meget; ofte var Vejene saa bundløse, at man brugte langt over en Time for at komme over en lille Eng. Tilhøjre og venstre for Vejen ligger de døde eller fuldstændig udslidte Heste. Og det er bedrøveligt at se de yngste og spinkleste af det tapre Mandskab blive blegere og blegere, vakle og aande tungt, saa atter samle deres sidste Kræfter, træde fastere i Jorden og saa om-

sider dog falde af. I Begyndelsen gaar de endnu ved Siden af Marschkolonnerne, den ene Afdeling efter den anden indhenter dem, saa forsvinder de, bliver liggende, bliver opsamlede.

Det gælder navnlig de sidstankomne, dem, der er bestemt til at udfylde Huller og nu straks efterlader Huller i Regimentets Legeme. Igaar Aftes kom her en elleve Stykker; de sang Viser til Ære for Fædrelandet og deres Ungdom.

Hvorledes alle og enhver her i ædel Hengivelse sætter alle sine Kræfter ind, kan slet ikke beskrives, og I derhjemme vil aldrig faa det at vide og aldrig kunne fatte det.

Fritz Klatt.

Foran Iwangorod, d. 14. Oktober 1914.

.... Jeg har endnu slet ikke fortalt Dem det værste. Det er ikke Slagene, ikke Ligdyngerne, som vi paa Slag-dage bestandig kommer forbi, heller ikke de saarede (dem hjælper Morfinsprøjten, og de ligger stille og fredeligt i de rekvirerede Bøndervognes Halm). Det, der synes mig værst, er de Lidelser, man volder Mennesker og Dyr ved disse Anstrengelser. Vi har lige begravet min første Ridehest, et dejligt Dyr, som ligefrem blev jaget til Døde. Jaget til Døde af mig! Kan De forestille Dem, at et fredsommeligt Menneske som jeg er i Stand til ganske simpelt med Sporer og Piskeslag at ride en Hest ihjel? Det gaar nu én Gang ikke paa anden Maade,

man skal frem, altid fremad. Denne evige Driven paa! Her staar man ved et Forspand, som ikke kan mere, og tvinger med gode Ord og Trusler Rytterne til at faa Hestene til at yde det umulige. De ulykkelige Dyr kan ikke mere, og saa tager man selv Pisken og tamper ubarmhjertig løs paa Bæsterne, til de atter kommer i Gang. Det er det forfærdelige, at man stadig maa stille Krav til Dyrene, som de ikke kan fyldestgøre. Alt gaar her ud paa Kraft. Det umuligste bliver muligt. Man staar og skælder ud, og saa gaar det. Til et eller andet bryder sammen.

Eller kan De forestille Dem, at en febersyg Mand med brændende Øjne kommer til mig og jamrer sig, han kan ikke følge med længere — og at jeg overfuser ham, han skal blive mig fra Livet med sin fordømte Migræne og pakke sig tilbage til sin Plads! *Kan* De tænke Dem det? Men det maa saa være. Alt drejer sig her om Kraft. Du milde Gud! vi præsterer jo selv det umulige. Men kan man ogsaa kræve det af enhver anden? Man selv véd, at man kæmper for den tyske Verdensidé, at man forsvarer germansk Føle- og Tænkemaade imod asiatisk Barbari og romansk Indifferentisme. Man ved, hvad der staar paa Spil, hvis ikke enhver gør sin Pligt til det yderste. Men Folkene? — Hvor ofte har vi ikke efter at være kommen til dette af Gud forladte Land sagt til os selv, at det var umuligt at komme frem om Natten. Og det er virkelig umuligt. Men saa kom der Befalinger, som ikke var til at udføre om Dagen — og saa gik det ogsaa ved Nattetid. Det gik, fordi det skulde gaa. Fordi „Befalingen“ er det uomgængelige, det som skal udfø-

res, Skæbnen, det altbestemmende. Hvad „Befalingen“ er, mærker man først nu. Den er *det*, som giver vort Folk dets Overlegenhed over hele Verden.

Walther Harich.

16. Oktober 1914.

De sidste otte Dage har Slaget bølget frem og tilbage. Hvad jeg har hørt og set er saa forfærdeligt, at det overstiger al Fatteevne. Det drejer sig om Indtagelsen af Fæstningen Iwangorod og om at kaste Fjenden tilbage over Weichselen; mere kender jeg ikke til Hærførernes store Plan. Kun utallige spredte Indtryk af Rædsel og Storhed svirrer i fuldstændig Uorden rundt i min Hjerne. Kun ét ved jeg, og det har jeg erhvervet mig fremfor alle, der er bleven hjemme: jeg ved, hvad Livet er værdt, fordi jeg nu ved, at Døden er saa mangfoldig og usigelig, og dertil noget man kender i dens Uundgaaelighed, naar saadanne Oplevelser er stormet en forbi. Jeg kender sandelig ikke mere til Frygt for Døden og vil rimeligvis aldrig føle den mere.

Regimentets Tab er forfærdelige. Og hvad det, som man saa nemt læser ud af Tallene, virkeligt betyder, det ved og forstaar man kun, naar Dag for Dag snart en snart en anden savnes, og man om Natten, naar man spørger efter den eller den, bestandig faar det samme Svar: „Han er død — han er saaret.“

Slaget er ikke noget, hvor der gives den enkelte Lejlighed til at udvise Mod i Angreb. Saadan var det maa-

ske tidligere. Nutildags er der kun den alle omspændende store Heroisme at udholde Ting, som synes Forstand og Hjerte uudholdelige. Infanteriilden ænser vi næppe mere, vi gaar imod den oprejste og i Skridt. Men Artilleriilden — vi har flere Gange maattet finde os i Shrapnell- og Granatild over to Timer i Træk uden at kunne røre en Finger. Vi stod bag Husene i en Landsby, altid i Flokke paa 20—30 Mand, trykket tæt op til Husets Mur, der kun i Indbildningen giver nogen Beskyttelse, ikke i Virkeligheden. Den russiske Shrapnelild afgives i Salver, d. v. s. seks Skud falder umiddelbart efter hverandre, saa kommer der en Pause, hvis Varighed jeg ikke kunde bedømme — thi Tiden eksisterer ikke mere — saa kommer den næste Salve. Shrapnellen sender først en Regn af Smaakugler og derefter Jernstumperne af det sprængte Hylster omtrent 50 Meter fremad. Granaten kommer i en Bue oppefra og borer sig dybt ned i Grunden, springer under Jorden og sender et Springvand af Jern og Ild til alle Sider. Vi stod i Husene og bag Husmurene. Saa kommer det lige paa én Gang, en Hvislen gennem Luften, langtrukken og ikke til at tage fejl af. Alt hvad der har Liv trykker sig sammen til en indfiltret Masse for at gøre Maalet saa lille som muligt. Ingen ser op, thi det er ikke til at holde ud. Det slaar ned tæt foran Huset, Stumperne flyver gennem Væggen og op over Tagene rundt om. Gadesnavset flyver med. Kreaturerne brøler paa en ubeskrivelig græsselig Maade. Og de ramte udstøder Dødshvin. Og derefter bliver det stille. Denne Stilhed er det allerværste. Disse den fuldkomne Tavsheds Øjeblikke er som Fald i Drømme, uendelige

Rædsler presset sammen i faa Øjeblikke. Men saa begynder Liv at skille sig fra Død. Den, der endnu kan røre sig, springer op og løber blindt hen bag en anden Dækning, det nærmeste Hus eller Træer, Hække eller lignende. De, der er saarede, klynker og skriger højt om Hjælp, som ingen kan skaffe dem. Og det, man ikke havde troet at kunne finde sig i en eneste Gang, gentager sig nu atter og atter.

Det er ikke altid, Skuddene træffer saa nær ved. Saa glæder Folkene sig, nogle ler krampagtigt, nogle gør Løjer, der dog stivner til Grimasser, naar det skrækelige Jernbrag falder midt i deres Vittigheder. Omsider bliver Nerverne saa hærdede, at der ikke en Gang gaar en Rysten gennem Kroppen, men alle holder sig snarest ligegyldigt neddukkede. Nogle tænder endda en Cigaret; en bliver ramt, mens han gør dette, og falder om med Tændstikken i Haanden og Cigaretten klemt fast mellem Læberne.

Der er flere Rædsler: der er Nætternes Væde og Kulde. Det regnede uafsladeligt hele Tiden, og enkelte Nætter faldt der Rimfrost. Vi maa ligge i Skyttegravene, og Folkene maa holdes vaagne. Ustandselig sover de ind i deres store Udmattelse. Naar man ryster dem og løfter dem op, falder de tilbage som døde Dyr og sover videre. Man beder, bønfaller og kæler for dem som for smaa Børn: nu maa de holde sig vaagne, alle maa jo døje det samme. Saa er der Sulten: to Dage havde vi ingen Mad, intet Brød, kun varm Kaffe som maatte hentes i Kogekarrene bagude og med Livsfare. Saa kom der en Gang den Efterretning: hver Mand faar et Brød. Alle skælvede

i graadig Forventning. Regnen strømmede ned i de le-rede Grave, hvor vi havde ligget eller siddet paa Hug i Timevis. Kappen drev af Væde. Saa kom Brødet. Jeg saa kun mit Brød, ikke andet. Jeg tog det, holdt min Haand over det for at dække det mod Regnen og puttede saa ustandselig i Munden og tyggede bredt og langsomt, til hele Brødet var spist. Der var ingen Mulighed for at holde op. Heller ikke for de andre.

Natligt Angreb: Hele Dagen fremad under Skydning og Nedgravning. Et Reservekorps var kommen os til Hjælp. I spredte Rækker bag hinanden gik Skyttekæderne frem af Skoven, altid i 5 Skridts Afstand fra hverandre — saa stor er Shrapnellernes Spredningsvidde. Og da saa hele Feltet var gennemstreget med dem, begyndte Shrapnellerne at slaa ned. Stadig langs med Rækkerne. Og Soldaterne faldt som Tinsoldater, saadan saa det ud paa Afstand. Det var umuligt at gribe ind, at hjælpe. Saadan gik Garden frem som paa Paradepladsen. Og da de var i Række med os, gik vi med, blev revne med til Storm. Stormen er Kampens længselsfuldt ventede Afslutning. En Kampdags lange Spænding bliver saa stor, at den maa løses ud. Det gik over Brakmarker. Hvert Fodtrin tog hele Læs af den aldeles oplødte Lerbund med sig. Alligevel gik det hele taktfast og jævnt. Enhver føler over sig noget fast sammenføjet, uimodstaaeligt. Kun den ene Tanke: Fremad! behersker os. Geværskuddene ænses ingen mere, Bajonetten er paasat, Trommerne slaar den ensformige Marschtakt, hurtigere og hurtigere! Jeg var saa bevæget, at Taarerne løb mig ned ad Kinderne og jeg rystede stærkt. Alle Kræfter i

mig var tilrede uden at jeg behøvede at fremtvinge dem. Ingen Frygt, ingen Hemning. Fjendens Stilling kom nærmere og nærmere. Ingen blev ramt mer. Menneskemassernes Begejstring og Angrebsraseri blev hæftigere. Enhver styrtede frem, saa rask han kunde med et Vræl ...

Fritz Klatt.

17. Oktober 1914.

Vi stod i Reserve. Det forlød, at Iwangorod skulde stormes. Under Hensyn til de uhyre Tab fik vi Befaling til at rykke tilbage til Warschau. Der var kommet tilstrækkelig mange friske Tropper til Iwangorod. Saaledes laa vi længe paa en Eng. Alles Kræfter var udtømte, og Meddelelsen om den korte Hvile optog vi som en sidste, nødvendig Redning. Heldigvis havde Solen skinnet i længere Tid. Jeg afventede Solnedgangen i stille Andagt og læste ensom.

Efter 14 Dages Udeblivelse kom der ogsaa Post. Jeg var helt lykkelig. Chokoladen var en Vederkvægelse efter de endeløse Savn. Den aandelige Forbindelse endnu bedre; den sidste Tid har rummet Stunder, om hvilke den blotte Erindring faar Hjertet til at staa stille, og som vil efterlade sorte Bølger, som man aldrig mere kan bortforklare. Barndom og Ungdom er uigenkaldelig forbi, Skyggernes Tid er begyndt.

Fritz Klatt.

18. Oktober 1914.

Det er allerede den anden Hviledag i Dag. Ingen lægger Mærke til Snavset og Stuens Overfyldning. I Aftes var der anmeldt Kosakpatrouiller, og der var stillet stærke Sikringsstyrker op ved Landsbyens Udgange. Vinduerne skulde være tildækkede, for at man udefra ikke skulde kunne skyde ind i den oplyste Stue. En i Stuen skulde holde Vagt, men ingen kunde mere, alle sov. Jeg ogsaa. Men mine Drømme var saa levende som Virkeligheden. Jeg syntes bestandig, at jeg marscherede i den mørke Skov og anstrengte mig til det yderste for at slutte op til min Formand. Mine Fødder var ved at svigte. Alle Vegne saas Lysskær, og jeg hørte tydelig Kanonerne dumpe Torden og hvorledes de skrækkelige Granater og Shrapnels svirrede til Vejrs. For anden Gang saa jeg i Drømme det Billede, som jeg tre Dage før havde set. Det var Nat; men der var ikke mere noget Sted, hvor Himmelen var mørk, rundt om lyste det rødbruntgyldent i Regndisen fra de allevegne brændende Huse. I Midten flammede en stor Bygning højt op. Sortbrune Bjælker antydede endnu Husets Omrids. Ud af Branden knaldede Skuddene uophørligt. Man stod som forstenet: Russerne skød fra de brændende Bøndergaarde. De havde ogsaa kastet Ammunition i Ilden for at bringe den til at explodere. Man troede at se hele Neg af krudtfyldte Patronhylstre flyve milevidt om. Nattens uhyggelige gyldenbrune var fuldt af Krudtstank, der var tung at aande og samlet tæt ved Jorden af Regnen.

Jeg havde ikke mere Følelsen af at være paa Jorden.

En særegen Himmel var lavt udspændt derover. Hyl og Larm fra alle Sider. Man forstod intet mer. Kommando-raab som ingen længere hørte efter. Brøl fra enkelte Mennesker, som laa der i Mørket opfyldte af den nagende Angst for, at man skulde lade dem ligge, at Slaget kunde rase bort over dem: „Konrad, tag mig dog med!“ Det er skrækkeligt, saa denne Bøn bliver liggende i Øret Dage og Nætter igennem. Det er Folk, som har Skud i Benene. De kan ikke gaa. De andre skriger, fordi de ikke kan holde ud at være stille. Det almindelige Brøl tvinger hver enkelt til at brøle med. Det er, som om Underverdenens forfærdeligt tomme Rum maa fyl-des paa en eller anden Maade. Der er ingen Stigning mere, denne Tilstand bliver evig.

Saadan viste den sig for mig i Drømme, for at jeg ikke skulde spares for nogen Lidelse.

Jeg vaagnede, da Dagslyset skinnede gennem Spræk-kerne i Vinduesforhængene, aldeles som mørbanket. Det gik først over, da jeg aandede dybt ude i den fri Luft, og Blodet atter kom i Omløb. Livets Tilpasningsevne er ubegribelig. Kommer jeg med hele Lemmer ud af denne Prøvelsens Tid, saa maa alt begyndes forfra.

.... En saaret Hest. En smuk Hest med ædelt for-met Hoved; den løber uafsladelig vrinskende rundt i en Kres. En Blodstrøm sprang i en Bue ud fra dens Side. Jeg kom til at tænke paa Fremstillingen af Lammet i det gamle Billede af van Eyck. Den syntes at være selve den saarede Uskyld. Øjnene stirrede stift og hjælpeløst omkring, mens den travede saadan. Endelig skød en den

ned med sin Pistol, og Spændingen hos dem, der saa det, blev udløst.

Under den Granatild, som vi de sidste Dage fire Gange har været udsat for, gik Døden mig ganske tæt forbi. Om den første Gang i Landsbyen har jeg vel allerede fortalt. Om Aftenen samme Dag skulde vi ud af Landsbyen for at holde dens Udkant besat. Vi løb i Smaaaflokke frem mellem Huse og Buskværk ti Skridt frem i den af Regnen opblødte Pløjemark, der smed vi os fladt ned med Næsen i Jorden og med Benene ud til Siden, saa Støvlehælene laa mod Jorden. Saadan frembyder man det mindst mulige Maal. Omtrent tredive Skridt foran os sprang Granaten. Jeg saa intet, for jeg havde lukket mine Øjne. Jeg tror, jeg havde Krampe i Lemmerne af disse faa Sekunders Venten. Og nu raslede og sprøjtede en Hagl af Jern- og Blyklumper gennem Luften tilhøjre, tilvenstre og ovenover mig. Jeg mærkede et Slag mod mit ene Knæ — det var kun en Klump oversprøjtet Jord. Tre Skridt fra mig laa en, han laa ikke mere, han saa ud som han var kastet derhen tusinde Meter bortefra, hvert Ben i ham var knust. I Pausen indtil næste Shrapnelsprængning herskede der stakåndet Virksomhed i den liggende Masse. Enhver gravede sig ned i Jorden, de der havde Spader, kastede et Brystværn op foran sig. Med begge Hænder gravede jeg et Hul til at putte Hovedet i og samtidig med Benene en Fordybning i den bløde Jord. Saa kom det andet Skud, og alt var ligesom første Gang, kun sprang det nærmere ved. De derovre sigtede efter vor Linie. Jeg mærkede

atter, at min Krop endnu var ubeskadiget. Saadan gik det uophørligt, Minutter, Timer? Jeg ved ikke andet end, at Graven, vi laa i, blev dybere og dybere og Faren saaledes mindre og mindre. Det blev ogsaa mørkt, og endelig ophørte Ilden. „Og Regnen den regned' — —“

Nu først mærkede jeg igen, at jeg var aldeles gennemblødt og fuldstændig besmurt med det vaade Ler. Det blev helt mørk Nat, og i Horisonten saas i Taagen de brændende Landsbyer som lysende Prikker.

Folkene rejste sig og gravede Graven dybere, saa man omsider kunde staa i den. Andre begravede de Døde. Jeg sørgede for min nærmeste Lidelsesfælle. Jeg lod fire Mand bære ham lidt bag ud og dække ham med hans Kappe. Saa lod jeg lave en Grav fra Vest til Øst. Det var et meget langt Lig. Ingen Lyd hørtes rundt om. Kun Spadernes Klang og den iskolde Taages Dryppen. Alt imens lagde jeg to Stokke korsvis sammen. Jeg havde en Følelse af, at dette Lidelsens Tegn, som det de sidste 1000 Aar har levet i Fantasiens, passede her. Fire Mand tog fat i ham og lagde ham i Graven. Jeg sagde halvhøjt: „Af Jord er du kommen, til Jord skal du blive.“ Jeg følte inderligt, at det var min Broder, og at jeg skulde skilles fra ham. Jeg kastede Jord paa det med Kappen dækkede Legeme, og følte Taarer stige op, der dog ikke brød helt frem. Graven blev skovlet til. Korset plantede jeg i dens Østende. Saa travede vi tilbage til Skyttelinien og varmede vore stive Lemmer ved den raske Bevægelse.

Fritz Klatt,

Endnu bestandig ved Rawka, d. 6. Januar 1915.

„Mellem Slagene“.

Min kære Moder!

Igennem Vinduet ses, indfattet i en gammel Træramme, en Vinterdag med sagte faldende Løv, en halvt tilfrossen Dam, hvis Vand er grønt og blaat. Smuk ser den ud med de gamle forkrøblede Piletræer rundt om og den gamle Landsbysmedie i Baggrunden. Næsten Fred. Man længes efter at høre Juleklokkerne lyde over Markerne et eller andet Sted fra. Mon man skal høre dem endnu en Gang?

Idag har jeg god Tid, maaske ogsaa i Morgen og Overmorgen. Saa vil jeg da endelig skrive dig dit Fødselsdagsbrev. Siden selve Dagen d. 19. Oktober er der ganske vist forløbet et Fjerdingaar. Du har vel nok den Gang undskyldt, at jeg ikke meldte mig til din Fødselsdag, og givet de tvingende Omstændigheder Skylden. Jeg maa tilstaa, at Datoen først blev banket ind i min Bevidsthed i Dagens Løb. Men i alle de siden da forløbne Uger var det stadig min Agt at skrive til dig om, hvorledes det gik mig d. 19. Oktober, der jo betegner et Slags Vendepunkt i denne Krigs Historie. Idag, da vi næsten er paa samme Sted igen, vil jeg endelig holde mit Løfte.

Den Gang laa vi foran Warschau. Du ved under hvilke Vanskeligheder vore stakkels Par Armékorps var sendt frem til den Egn. Først igennem bundløse Sumpe. Saa en Nat standsede vi ved Grojez og Tarzyn,

to Armékorps paa den vidunderlige Landevej, som løber lige Nord paa til Warschau. Jeg husker det, som det var i Dag, at jeg den Nat ledte efter vor Divisionsstab. Regnen hang som en Sø af Spindelvævstraade ned om mig, min Skimmel var bleven sort af Væde og Snavs. Saaledes travede jeg mindst 15 Kilometer mellem marscherende Tropper og fremrykkende Kolonner over Grojez' Torveplads, hvor Fakler brændte og hvor Vogne, Heste, Telefonledninger og Kanoner frembragte en broget Forvirring. Saa videre ad Chausséen til Tarzyn. Maskinmæssigt marscherede Infanteri og derefter flere Kanoner. I Grøfterne til begge Sider døde Heste, paa en Eng et fuldstændig sammenskudt russisk Batteri med Heste og Mennesker, hvis Maver var oppustede af Regnen. Og alt, selv Skyerne, jog nord paa ad Warschau til. Ingen vidste noget bestemt. Men alle, selv de ved Stabens Division, som jeg endelig opdagede i et Slots lille Godsforvalterbolig lidt borte fra Chausséen, var overbeviste om, at næste Nat vilde vi være i Warschau. Endnu en Gang, efter tre Ugers uafbrudt Marsch, rene Senge og Købstadkvarter.

Det gik ganske anderledes. Vi kom til at ligge i Ugevis foran Warschau under Fæstningsartilleriets Ild uden at komme nogen Vegne. Et stort Detachement var skudt frem imod Øst for at bevogte Weichselovergangen ved Gora Calwaria, som Dækning for højre Flanke. Jeg og min Halvkolonne af Korpsets første Artilleriammunitjonskolonne, havde ogsaa hørt dertil, men var nu bleven afløst og vendte tilbage til min „Familie“. Nu var vi alle samlede igen: Kaptejn Orlovius, Løjtnant Mylo og

jeg. Desuden alle Divisionsstabens Officerer. Stillingen var denne: sønden for Warschau strækker der sig en ca. 100 Meter bred Skovstrimmel. I og foran denne Strimmel laa vore Skyttegrave og vore Batterier. Lige bag Skoven vi med vore Ammunitionskolonner. Vort Kvarter havde vi paa Godset Wola Golkowska — nogle og tyve Officerer. En smuk Hovedbygning med en dejlig Park i tysk eller østelbisk Smag, indrettet aldeles som en tysk Herregaard. Værelser med panelede Vægge, Klubstole, hyggelige Kroge med Kurvemøbler. Møblerne blev stillede hen til Væggene og de smukke Stuer forvandlede til Straalejer. Kun i det ene Værelse, hvor jeg sov sammen med tre unge Officerer, blev paa min Foranledning et Hjørne uberørt og tjente os som Frokostværelse. Der stod et Blüthnerflygel, en Violinpult og spredt omkring laa en stor Mængde Noder, altsammen for Klaver og Violin. Lutter gode gamle Venner, næsten alt, hvad du og jeg har spillet sammen: de gamle Viottikonserter, Rohde, Kreutzer, Weber, Schubert, Mozart, Beethoven, Bach, Caesar Frank, Richard Strauss, Brahms. Alt omhyggelig udsat og forsynet med Fingersætning. Jeg svælgede naturligvis i disse Skatte hvert ledigt Minut og sad som oftest stille i en Krog læsende i et Partitur og havde megen Glæde deraf for mig selv. Om Aftenen opsøgte jeg smukke Steder i Parken med Udsigt til den aabne Slette bag os og til Skoven, over hvilken vel i Fredstid Storbyen Warschaus Lysskær maatte være at se.

I Almindelighed havde vi det rigtignok ikke saa idyllisk, som det lyder her. Der laa for meget fjendtligt i Luften.

Man var jo indenfor Fæstningens Rækkevidde, og de svære Skibskanoner, som Russerne havde i Warschau, kunde hvert Øjeblik kalde os over i det hinsides. I Nabogaarden blev der opdaget en fjendtlig, underjordisk Telefonledning, der blev betjent af russiske Officerer forklædt som Bønder. Naturligvis blev de straks skudt. Nogle Meter til Siden for os gik en Aften et lille Hus i Divisionsstabens umiddelbare Nærhed pludselig op i Luer, og den flagrende Røgsky vinkede øjeblikkelig de russiske Granater til Excellencens Kvarter. Saadan var der alle Vegne omkring os fjendtlige Kræfter i Virksomhed. Naar man om Natten red over Markerne, følte man sig paa alle Sider indspundet i Uhygge.

Til vor Herregaard kom Batterierne for at hente Ammunition, og vi maatte slæbe den hid fra Grojez (26 Kilometer). Da der blev skudt meget, var jeg ofte undervejs med min Halvkolonne, drog mindst hveranden Dag bort Kl. 6 om Morgenen og var tilbage igen henad 9 om Aftenen.

Saa lang Tid brugte vi til de 52 Kilometer og til at pakke Kurvene. Thi Hestene var saa udslidte af de lange Marscher Dag ud Dag ind, at man kun kunde trave faa Minutter i Træk.

Saa var det d. 19. Oktober. Jeg maa tilstaa, at jeg ikke tænkte meget over, hvad Dato vi havde, langt mindre paa, at det var din Fødselsdag. Kl. 6 Morgen brød jeg atter op med mine ti tomme Ammunitionsvogne. Efter lang Tids Regn var det en dejlig Morgen. Solen skinnede fra den blaa Himmel og forvandlede Rimfrosten, som var falden i den tidlige Morgenstund, til let

opstigende Damp, hvilket gav hele Landskabet noget friskt, farverigt, foraarsagtigt. Saa gik det forbi Skovkanten, hvor man bestandig hørte Kuglernes Klirren i Luften, forbi Divisionsstabens sammenskudte Kvarter ud paa den allerede temmelig opkørte Chaussée. Af og til sprang jeg af min Skimmel, overgav den til den første Forrytter og gik, svingende Ridepiskan i Luften, hen ad Vejen som en lystig Vandringsmand uden at bekymre mig om Ammunitionsvognene bagved mig. Tid efter anden sad jeg op igen, tog et lille Trav og havde den dobbelte Nydelse af Fodtur og en tidlig Ridetur.

Saa naaede vi Tarzyn, og jeg var meget forbavset over det Liv, der herskede i Staden. Hundreder af Bøndervogne holdt i Gaderne, de store Bagagevogne og Trænvognene blev læssede. Overalt Tegn paa et forestaaende ilsomt Opbrud. Den nydelige By gennemstrømmes af en lille Flod, over hvilken der fører en Bro. Paa Nordsiden ligger begge Korps's Feltlasaretter. Saarede og syge blev baarne ud paa Gaden og læssede paa Bøndervognene. Eller letsaarede og saadanne, der kun var saarede i Hoved eller Hænder, begyndte i Flokke paa 10 à 15 Mand at afmarschere syd paa til Grojez. „Afmarsch“ tænkte jeg forskrækket. Jeg spurgte nogle Officerer paa Gaden og erfarede til min største Forbavselse, at der lige var kommen telefonisk Befaling: „Den 19. Oktober Kl. 10 Aften begynder Armeens Tilbagetog fra Warschau“. Samtidig med denne Meddelelse slog Datoen som et Lyn ned i mit Sind: 19. Oktober — Moders Fødselsdag! Tilbagetog. Derefter fortalte man mig, at Tarzyner Broen skulde sprænges ved Middagstid. Jeg

kommanderede Holdt og tænkte mig om. Allerede Dagen før havde der svirret Rygter gennem Luften: Vor venstre Flanke truet af tolv russiske Armekorps. „Damp-tromlen“! Nu skulde den ustandselig vælte sig frem imod vor Tilbagetogslinie. Kirgisere og Tunguser, som vore Folk ansaa for Japanere, alle de sibiriske Korps, Moskauer Garden alle tilhobe! 600,000 Mand i uophørlig Marschbevægelse mod vor venstre Flanke. Og til højre for os vigende Østerrigere. Vi svævede i Luften — saadan lød Rygterne. Ingen vidste rigtig Besked. Men netop Uvisheden gjorde alle nervøse. Og nu Befalingen til Tilbagetog. De ængstelige saa allerede i Aanden, hvorledes de knuste af Granatregnen vilde fylde Veje og Grøfter, som vi havde set Russerne gøre det efter Slaget ved Tannenberg: Tusinder, der med fortrukne Ansigter skyndte sig fra de eksploderende Granater mod Vejen eller styrtede afsted, eller laa stivnede af Skræk og sammenkrympede som gammelt Papir. Og allerede ved Middagstid skulde Tarzyner Broen sprænges.

Jeg og mine Folk, vi hang i alt Fald fuldstændig i Luften. Maaske vilde Fægtningsstaben, som jeg tilhørte, om nogle Timer følge efter mig. Saa vilde den indhente mig paa Torvepladsen i Grojez. Men maaske marscherede den af mod Nordvest. Saa vilde jeg først gense den om nogle Dage. Maaske var det bedst at køre tilbage straks. Men jeg skulde hente Ammunition. Hvem kunde vide, hvor stærkt den tiltrængtes netop nu. Altsaa først til Grojez for at forsyne mig. Bag Broen, som skulde sprænges om nogle Timer, laa i Tusindvis af syge og saarede. Hvis Tilbagemarschen begyndte Kl. 10, vilde

Kosakkerne allerede være i Byen ved Midnat. Og deres Naade vilde ingen forlade sig paa. Altsaa reddes, hvad reddes kan! Dertil Bøndervognene. De strakte ikke til. Ikke paa langt nær. Mange kom forbi os til Fods. Elen-dige Skikkelser, humpende afsted ved Krykker; ræd-somme Armstumper hyllede i Pjalter, der stivnede af sort Blod. Feberglinsende Øjne alle Vegne. Jeg stillede selvfølgelig straks mine tomme Ammunitionsvogne til Raadighed. Tre Mand med Skud i Underlivet og opere-rede faa Timer i Forvejen, blev sammen med en hel Del andre læsset paa hos mig. Hvert Øjeblik ventede jeg, at de ulykkelige skulde dø paa den rumlende, stødende Vogn; men jeg fik dem lykkeligt til Grojez og afleveret i Lasarettet der. Mon en eneste af dem er kommen le-vende fra det?

Armeen bag Tarzyn havde straks et helt andet Ud-seende. Eskadroner travede forbi os, saarede humpede afsted mellem Bagage, Kolonner og Træer. Og Himme-len havde ligeledes et andet Udseende og hyllede os Timevis i et Slør af Klamhed og Ubehag. Farvel Van-drerglæde og Morgenridt!

Jeg svævede i Luften, hvis Fægtningsstaben ikke fulgte efter mig, men drog bort i nordvestlig Retning! Og jeg havde 66 Trækheste, 8 Rideheste, 6 Underoffi-cerer og henved 80 Mand at ernære. Da vi havde gjort Regning paa snarlig Hjemkomst, var der ingen, der havde taget noget med, knap et Stykke Kommisbrød. Og Grojez var ganske udpint. Det vidste vi fra tidligere Besøg. Og hvad Beboerne nægtede de fremtrængende

Sejrherrer, vilde de heller ikke give en Armé paa Tilbage-marsch.

Nede i Dalen dukkede Grojez' Taarne op. Jeg travede i Forvejen for skaffe mig at vide, om man dog i det mindste kunde faa Ammunition. Men jeg fandt blot paa Torvet et forvirret Knytte af alle Slags Køretøjer, skrigende Mennesker, piskesvingende Kuske, stejle Heste — et uhyre Vildrede, der strakte lange Traade af afmarscherende Kolonner ned ad de sydlige Chausséer og uophørlig blev fornyet nordfra ved tilkommende Tropeafdelinger. Man sagde mig, at Staben Ravené, fra hvilken jeg skulde afhente min Ammunition, for flere Timer siden var afmarscheret i sydlig Retning.

Der sad jeg. Af mit Armékorps var der ingen i Nærheden. Telefonledningerne, ved hvilke man ellers altid søgte Raad, var afbrudte og alt i fuld Fart syd paa. Kun Tropper af det andet Korps laa endnu i Byen og overalt var der saarede og døende. Jeg begav mig tilbage til Kolonnen, lod den køre op paa en Mark nær ved Byen og oprette en Bivak saa godt det lod sig gøre og gik saa selv med min dygtigste Underofficer Gottschalck og min flinke Oppasser Kliwoneit ind til Byen for om muligt at opdrive nogle Levningsmidler, Brød, The og fremfor alt Havre til Hestene. Jo senere det blev, jo tydeligere var det, at min Fægtningsstab var drejet af mod Nordvest. Vi var i Grojez' Hovedgade. Strømmen af bortdragende Kolonner var løbet tør og havde kun efterladt 100 militære Enheder. Gaden var indfattet af smaa, gamle Huse, hvis enkle Arkitektur mindede mig om mange mellemtyske Byer. Her og der støttede en stor

Palæbygning sig med brede Skuldre til de mindre Na-boer. De talrige Butikker og Thestuer vendte ud mod Gaden, hvor smaa Jødedrenge i en Fart afsluttede store Forretninger i The og Kaffe med de afmarscherende Tropper. Paa selve Gaden saa man endnu temmelig meget Militær: Officerer og Oppassere i tætsluttende felt-graat eller i elegante Regnkapper. Mange sad foran The-stuerne og drak The med Smaakager til, det eneste, man endnu kunde faa i Grojez. Smukke Jødepiger i ret pæne Dragter, smækre Officersheste, og derind imellem de ungarske Husarers blaa og røde Uniformer.

Gottschalk, Kliwoneit og jeg gik fra hverandre og gennemsøgte Byen hver for sig. Saa kom jeg forbi en Butik, hvor en ganske nydelig Jødepige paa 16 Aar stod ved Disken. I Butiken tæt ved Døren sad en gammel Jøde og røg — mit Hjerte stod stille — Cigaretter, virkelige Cigaretter, som jeg havde maattet undvære i to Dage. Intet i Verden længtes jeg efter i dette Øjeblik som efter russiske Cigaretter. Men af dem var der — selv efter hvad Infanterister havde sagt, og de finder dog ellers alting alle Vegne — ikke mere tilbage. Jeg gik altsaa ind i Boden og begyndte straks at handle om Cigaretter med Stary (den gamle). Han erklærede, at han kun havde et lille Mundforraad i sit Etui, af hvilket han straks bød mig en. Men jeg tog dem alle sammen og stak dem under de andres Latter (der var endnu tre eller fire Jøder i Butiken) i mit Cigaretfederal. Den gamle, der aabenbart forlængst var vant til den Slags, lo venlig med og sagde: „Herren betaler nok. Herren er nobel. Det kan man se paa den Herre.“ Jeg følte mig ogsaa

straks forpligtet til at være nobel og gav ham tre Pfennig for Stykket. En uhørt Pris. Hans Tilfredshed gav mig Haab, jeg gav ham tre Rubelsedler og sendte ham ud at lede. „Naar Herren vil købe Papprosse (o: Papyros = Cigaretter) vil jeg gaa ud at se efter nogle. Maaske vil Goldstein eller en anden sælge nogle.“ At den Slags Folk forsvinder med Pengene, sker aldrig. Dertil er de altfor bange for Hævnen, som i Krigstider mangan Gang løber Pokkers rask.

Jeg satte mig med største Sindsro og glad i Haabet om mange Cigaretter paa den ledige Stol og begyndte at betragte Butiken og Selskabet. Det var en Slags Konditori, og man kunde her faa al Slags Ting: The, Kiks, Sukker, Lys, Kaffe. Jeg fik mig en Kop varm „Thei“ og begyndte at gøre Indkøb i stor Stil. Lidt efter indfandt Kliwoneit sig og hjalp mig at drikke The og gøre Indkøb. Saa kom vi i alt Fald ikke tilbage med tomme Hænder. Det traf sig endda saa heldigt, at den tilstedeværende Onkel var Bager i en Sidegade. Han havde endnu en Mængde Rugmel skjult et eller andet Sted, og aabenbart sympatisk berørt af min Maade at gøre Indkøb paa, lovede han mig inden Aften at levere tresindstyve Brød. Han gik sin Vej for straks at begynde.

Nu var jeg alene med den lille Channa (Johanna). I et Hjørne af Butiken havde hun indrettet sig et Slags Boudoir, og der hang Prospektkort fra Berlin fra Fasanenstrasse og den kongelige Højskole for Musik. Channa fortalte mig, at en Broder til hende studerede Musik der og kom meget i en zionistisk Forening, af hvis Medlemmer jeg kender eller en Gang har kendt nogle.

Jeg fortalte hende nu en hel Del fra Berlin, om Livet der og sang efter Hukommelsen nogle gammeljødiske Melodier for hende, og Channa klappede fornøjet i Hænderne og sagde: „Ja ja, dem synger min Broder ogsaa!“ Det var Sangen „Dort wo die Zeder“ Jeg vilde ikke have været et Menneske, der alt for længe havde maattet savne et Par røde Læber, og Channa maatte ikke have haft sydlandsk Blod, hvis vi havde undladt at besegle Eftermiddagen d. 19. Oktober med et Par hjertelige Kys. Og desuden faldt det mig ind, at der her aabnede sig en Vej, som i sin Forlængelse sikkert førte til owies (Havre) til mine Heste. Thi kun gennem en jødisk Patriarks høje Protektion var der noget at haabe i saa Henseende. Det varede heller ikke længe, saa kom Staryen med 150 Cigaretter, som han havde opdrevet et eller andet Sted og som han „solgte“ mig. Lidt efter lidt samlede hele Familien sig omkring mig, og Butiken omdannedes til en Familieidyl, midt i hvilken jeg sad med to henrivende Rafaelunger paa Skødet, og vi snakkede om de slemme Kosakker og om Krigen og om Rentefoden i Tyskland og Polen. Da jeg fortalte, at 4—6 pCt. var det sædvanlige i Tyskland, skreg Mændene oprørte i Munden paa hverandre. „Om Maaneden!“ protesterede de. Men da jeg holdt mig til et Aar, var de kun maadeligt begejstrede for Tyskland, og det lykkedes mig ikke mere at sætte deres Begejstring op.

Det var en Familieidyl, men paa en vis Maade med diplomatisk Baggrund. Jeg lod mig varsomt forstaa med, at jeg vilde betale mange Penge for nogle Centner Havre. Og omsider kom det ogsaa for en Dag, at den

slemme Nabo, en Polak, havde en hel Masse Havre gravet ned i sin Gaard. Det varede ikke længe, saa kom min tapre Kliwoneit med otte Konstabler og otte Spader, og saa begyndte der en Graven, som om der skulde lægges Fundament til et Slot. Skal jeg ogsaa fortælle dig, hvor meget Slid det kostede at faa denne Havre skaffet bort, at skaffe Sække og en Vogn? Familieidyllen var forlængst omskabt til et Hovedkvarter. Jeg var omtrent ved den ottende Kop The, da en eller anden Polaks store Kassevogn belæsset med Havren og Brødene kørte ud til min Halvkolonne. Sendebud var komne og atter gaaet bort. De smaa Jødedrenge vidste endogsaa, hvor der var nogle tomme Stalde, i hvilke man i det mindste kunde bringe Ridehestene under Tag. Knægtene rendte frem og tilbage og fik for hver Gang 10 Pf. i rede Penge. Og mens jeg sad ved min niende Kop The, begyndte der ude hos mine Folk en Brasen; Gottschalk havde ogsaa opdrevet Kød, og alle fejrede din Fødselsdag i løftet Stemning. Men jeg spiste hos mine Venner Kød-boller, Snittebønner og søde Paaskebrød.

Omsorgen for mine Folk, der siden den aarle Morgen ingenting havde faaet at spise, var jo ganske vist det stærkeste Motiv til min pludselig opstaaede Sans for Familielivet, og Felttoget gjaldt i egentligste Forstand Brød og Havre. Men ved Siden af førtes der Kampe af en helt anden Slags paa samme Krigsskueplads. Havde nogen betegnet alle disse Anstrengelser for at faa de enkelte Familiemedlemmer sendt saa langt bort som muligt med saa vanskelige Hverv som muligt som lutter Manøvrer med det Formaal at forlænge den kærligt-

blide Samtale mellem Channa og mig, saa havde han ikke taget helt fejl. Men det er vanskeligt at skille saadan en jødisk Familie helt ad, omgiven som den er af polsk Lumskhed og russisk Grusomhed. To eller tre klistrer sig altid op ad hverandre. Heldigvis manglede vi endnu det vigtigste: Nattekvarter. Thi at tilbringe Natten uden Halm paa den opblødte Jord undgaar man dog helst, naar der er en By som denne i Nærheden. Og før Kl. 5 næste Morgen behøvede vi vel ikke at bryde op; thi efter alt hvad jeg hørte af forbikommende Soldater stod vort Artilleri endnu i Optagelsesstilling bagved Tarzyn og den sprængte Bro. Men Channa maatte hjælpe mig at finde Kvarter. Det varede længe, før jeg fik alle overbevist herom. Endelig kom vi af Sted.

Forestil dig nu saadan en rigtig polsk By forladt af alle velhavende Indbyggere og alle Embedsmænd. Og overalt kan man trænge sig ind selv i de intimeste Rum. Her ser du Syborde, fra hvilke den unge Moder lige er gaaet bort, og Fabrikslokaler, som Verdenshistorien paa en Gang har bragt til Stilhed med samtlige deres Maskiner. Senge, som ser ud til lige at være forladt, Kontorer, fra hvilke alt er flygtet midt i det hele. Du ser aabne Bøger og opbrudte Skriveborde. Forestil dig dette, at i et Nu bliver alle en Bys Mennesker fordrevne fra deres Virksomhed og daglige Liv, og her kommer du og ser overalt de døde Spor af en levende Tilværelses daglige Vaner. Og saa var det endda blevet mørkt. Og over dette Lag af forladt Tilværelse, havde der aflejret sig andre Livets Lag; den sultne, trætte Soldateske var faldet over disse forladte Øer, Pøbel havde huseret

her. Man saa opbrudte Døre og Skabe, saa udskaarne Møbler kastede i Kakkellovnen, saa Markens Ler og Gadens Skarn paa kostbare Tæpper, saa fremslæbte Klæder og Skaar af Toiletflasker paa Gulvet. Og derover havde der atter samlet sig et tredie Lag: de gennemmarscherende Tropper, de saarede, de ungarske Husarer. Alt dette slog sig ned paa disse Ruiner for én Nat og til et Maaltid. Du traadte ind i en Salon og saa paa Dørtærskelen Hønsetarme, i Kaminens Brændeaske Kartofler, Folk, der snorker paa Silkelagen, Officerer i en forladt Automobilgarage, paa Trapperne saarede, der har i Sinde at marschere tilbage paa egen Haand og nu overnatter her paa de bare Brædder, mens de tygger deres Kommisbrød. Overalt Mennesker og Stank. Spisende og snorkende. Ond Trolddom rundt om.

Endelig kom vi gennem en mørk Port ud til en Kæmpebygning Bagfaçade, det var Gouvernementshuset, i hvilket vi omsider fandt en uoptaget Etage — tredie Sal. Paa Døren var der et hvidt Skilt. Channa, der forstod Russisk, sagde, at det betød „Landbrugssager, Enge, Marker“, altsaa Kontoret for Landbrugs-, Skov- og Domænesager. Jeg aabnede Døren og min elektriske Lygtes Lyskegle viste mig den skrækkeligste Forstyrrelse. I de oprindelig pæne Kontorer var nu Aktbunderne revne ned, og hele Gulvet laa overstrøet med sammenkrøllede Papirer. Her havde altsaa tidligere opfindsomme Soldater lavet sig en varm og blød Seng af Papir. Mindst en Fod tykt laa de udrevne Aktblade og Bøger. Stolene var slaæet itu for at anvendes til Hovedpuder, Aktreolerne var væltede. Her er godt at være, tænkte

jeg, og skrev med den Kridtstump, som jeg altid bar hos mig, med store Bogstaver paa Døren: „19. Oktober den . . . Divisions Fægtningsstab.“ Da jeg skrev Datoen, tænkte jeg atter paa dig og sagde til Channa: „I Dag er det min Moders Fødselsdag“. Channa stirrede forbavset paa mig: „De har en Moder?“ Det forekom det søde Barn ganske umuligt, at vi grove snavsede Skikkelser ogsaa kunde have en Moder. Saadant et naivt Spørgsmaal viser os først rigtigt, hvilket dybt Svælg, der nu i Felten skiller os fra alt vort eget, fra Familie og alt det, der ellers hører til vort Liv. Og saa gjorde Channa et Spørgsmaal, som greb mig stærkt: „Græder Deres Moder da nu ikke altid?“ Jeg svarede hende: „Tyske Mødre er stolte af, at deres Sønner er i Felten,“ men følte i det samme, at denne Heroisme var ganske meningsløs her. Disse Mennesker saa i Krigen kun det forfærdelige, det rædselsfulde. Alt andet var for dem idel tom Abstraktion. „Hun græder nu alligevel“ sagde Channa og rystede langsomt paa Hovedet. „Hun græder alligevel.“ Og jeg tror, at hun har mere Ret end jeg, end vi allesammen med vor store Stolthed over vore Bedrifter og vor Fædrelandskærlighed. Thi ovenover alle de store Folkebevægelser staar dog som det evige og yderste den usammensatte Enkeltilværelse som Menneske, som Fader, som Moder, Mand eller Søn. Alt andet falder til Tider pludselig af os som et fremmed Slør. Jeg ved ikke, om en preussisk Officer burde skrive det; men man føler det ofte saadan.

Min Oppasser hentede siden mine Folk, forsaavidt de ikke var nødt til at blive hos deres Heste, og vi sov ned-

gravede i Papir paa den omstyrtede Ordens Ruiner. Det var koldt. „Jimno“ siger Polakken, og jeg synes, at dette Ord saa herligt udtrykker det gysende, ubehagelige ved Forfrossenheden. Det var altsaa *jimno*, men vi laa dog under Tag, mens Regnen atter strikkede sit melankolske Net udenfor. Under mit Hoved havde jeg lagt en russisk Lovbog, og over mine Fødder de udrevne Blade af en russisk Jordebog. Jeg var hele Natten bange for, at vi skulde blive brændt inde, thi i alle Etager laa der Soldater paa Papir og Pjalter; og uden Tvivl var der imellem dem en uforsigtig, han, der ofte under saadanne Forhold kaster den glødende Tændstik bort. Men han var ikke i vort Hus denne Gang.

Kl. 4¹/₂ om Morgenen gik vi allesammen til vore Venner, hvor efter Aftale Channa ventede os med varm „Thei“. Vi stod omkring de dampende Kedler i den gamle Gaard, mens Regnen hang ned fra Himmelen i lange Traade. Kørekarlene med deres Heste var ogsaa kommen og spiste deres Morgenmad. Den Regning, som Channa overrakte mig, var hendes Kærlighed til Trods ret pebret, og jeg undsaa mig ikke ved i det tyske Riges Interesse at foretage en betydelig Reduktion. Thi Forretning og Kærlighed er to ganske forskellige Ting.

Kl. 5 ved det første Dagry skiltes vi. Vi gik endnu en Gang til „Kontoret for Landbrugs-, Skov og Domænesager“, og med en Flig af min Regnkappe viskede jeg din Fødselsdagsdato ud. —

Vi red i nordvestlig Retning. Det blev en varm Dag. Der styrtede fire Heste for mig, og jeg kunde ikke tage dem med. Om Aftenen sad jeg atter hos min Kaptejn

Orlovius. Det var den sidste hyggelige Aften. Thi om Natten Kl. 2 maatte vi pludselig bryde op, fordi Russerne trængte frem. Og saa begyndte dette Tilbagetog med alle sine Rædsler, det største og mest glimrende, som Verdenshistorien har kendt.

Walter Harich.

Kalinowa, i Skyttegraven 30 Km. nordøst for Lodz,
30. November 1914.

Hindenburg havde fattet den geniale Plan at afskære den russiske Avantgarde, der 150,000 Mand stærk laa i Vinterkvarter i Lodz.

Altsaa brød syv Armékorps ind i Rusland og slog til en Begyndelse Russerne ved Wlowcek. 26,000 Fanger. Under korte, sejrige Kampe, der gav 40,000 Fanger til, marscherede vi mod Lodz og samtidig med at vor Garde-Infanteri-Division rykkede frem indtil 10 Km. sønden for Lodz og skulde angribe mod Nord. 20. November havde vi omringet Byen, hvor ogsaa Nikolaj Nikolajewitsch sad fast. Desværre fløj han den 21. op i en Flyvemaskine og sendte fra Warschau et sibirisk Korps til øjeblikkelig Undsætning. Dette faldt os i Flanken østfra d. 22., brød igennem Lodz, og hele vor Division var indesluttet af Fjenden, der ogsaa havde gjort et Fremstød vest for os. Vi havde altsaa kun to Udveje, overgive os eller hugge os igennem.

Den 23. brød vi op nordpaa Kl. 2¹/₂ om Morgen.

Vi var først kommen til Ro Kl. 12, blev alarmerede Kl. 1 og vækkede 2¹/₂ — i November.

Da det var Generalløjtnant Lietzmann magtpaaliggende i det mindste at redde noget, stillede han hele Trænet og Artilleriet bag i Kolonnen og trak alt Infanteri frem. De første 3—4 Timer slap vi frem uden at blive forulempede.

Men saa gik Chausséen gennem en 6 Km. bred Skov. Her havde Fortroppen ikke kunnet trænge længere frem, fordi sibiriske Skytter holdt Skoven besat. Da det drejede sig om at være eller ikke være, stillede Generalen samtlige vore Regimente op i Stormkolonner, og saadan trængte vi ind i Skoven. Nu og da faldt et Skud, der strakte en fra vore Rækker til Jorden; jeg var i den forreste Linie. Men Modstanderne trak sig tilbage for os. Et Par Russere fangede vi, de andre undslap usete.

Henad 3 om Eftermiddagen var vi kommet gennem 4 Km. Skov. Foran os var der en stor Lysning, gennem hvilken der paa langs gik en Jernbanedæmning. Efter hvad vore Fanger sagde, skulde den være besat af to Regimente og Maskingeværer. Men det maatte nu være som det vilde — kun ad denne Vej var Redning mulig. Da Tusmørket faldt paa, stormede vi fremad, jeg gik ti Skridt foran Fronten med Sabel og Revolver. Hvert Øjeblik ventede jeg at støde paa en Pigtraadspærring eller en Mine, eller at Maskingevæerne skulde begynde at „fejje“. Det er maaske det Øjeblik i mit Liv, hvor jeg har lagt mest Konduite for Dagen.

Ikke desmindre var Situationen kritisk. Da jeg var

Dæmningen paa 30 Meters Afstand — vi rykkede naturligvis frem saa stille som muligt — gik vi under øredøvende Hurra over i Stormskridt, og over Grøften op over Badedæmningen.

Til vor store Lykke havde Russerne kun til Natten efterladt et Par Skildvagter, der naturligvis stak af. Men to Karle strakte min Revolver dog til Jorden. Bag Dæmningen samlede vi os og ventede en Stund; pludselig gik en hurraraabende Masse løs paa os i Stormskridt — tyske Soldater! Vi lod straks blæse Kendingssignaler og afværgede lige i rette Tid et forfærdeligt Blodbad. — Og Forklaringen? — I Forvirringen havde Staben ikke faaet at vide, at vi havde taget Banedæmningen, troede os tilintetgjorte og for selv i det mindste at komme igennem, var den gaaet imod de formentlige Russere med et Pionerkompagni til Fods for at blive ubemærket. Indtil Kl. 1 om Natten kom vi gennem to store Landsbyer, hvor alle Gaarde blev undersøgt. Derved fangede vi henved et Par Hundrede Russere, der sov fredeligt. Kun et Par Kosakker slap fra os i Retning af Lodz. Nu havde vi allerede været 22 Timer paa Benene, og dog havde vi Dagens Hovedopgave for os. Seks Km. foran os laa Byen Brzeziny, som var i Russernes Hænder. Naar vi havde taget den, var den fjendtlige Hovedfront gennembrudt og Vejen til Hjemmet, til de andre Armékorps fri.

Vejen til Brzeziny var 6 Km. Men ad Omveje tilbage lagde vi næsten 18 Km, for det første for at komme ind i Byen fra Siden, hvor man ikke ventede os, for det andet, fordi vi overhovedet saa vidt muligt ønskede at

være usete. Det lykkedes virkelig for os 12,000 Mand, ikke en Rytter, ikke en Patrouille fik Nys om vor Ankomst. Vi løb helt igennem Granskoven med den gamle Lietzmann — ligeledes til Fods og med Generalstabskortet i Haanden — i Spidsen. Det var et vanvittigt Løb mellem Buske og over Trærødder, som den halvfjerd-sindstyveaarige her foretog til Fods.

Kl. 3¹/₂ om Morgenen, den mest uventede og derfor den bedste Tid, stod vi foran Byen.

Generalen lod Bajonetterne sætte paa og Patro-nerne tage ud; kun med blanke Vaaben skulde Fjenden fordrives. Derpaa blev der formeret en Skyttering, som ved Fremrykningen mod Byen trak sig koncentrisk sammen; ikke en Mus skulde slippe igennem.

Lydløst gik det fremad, saaledes overraskede vi samtlige russiske Forposter, der døde i deres Jordhuler; nogle stak vi ned, Resten tog vi til Fange.

Saa snart Husene og Gaderne begyndte, delte vi os i Stormkolonner, der skød sig frem som demonstrerende Styrker; jeg gik i Spidsen for saadan en Kolonne, med Revolveren i højre Haand, Sabelen i venstre. Et Par Mand blev sendt ind i hvert Hus og fangede som oftest Russerne i Fælden. Torvet laa omtrent midt i Byen, og her mødtes vi næsten samtidig. Kendingstegn en sagte Klingren. Nu var vi alle 12,000 her; alle Gaarde, Lader og Pakhuse osv. blev gennemsoegt; jeg fandt en Mængde Infanterister, som søvndrukne kom ud af Husene og undrede sig over at finde „Njemetzi“ her. En Dragon rev jeg ved Karabinen, som hang om hans Skulder, ned paa Stenbroen fra Hesten, han tra-

vede paa. Nu trækker den sorte vort Feltkøkken. En Kosak bar sig flot ad. Da vi aabnede en kæmpemæssig Portfløj satte han, der havde afventet dette Moment, med et Spring gennem Soldaterne og susede tværs over Torvet, uskadte af vore Revolverkugler, af hvilke vi sendte ikke saa faa efter ham, ned ad en Gade, gennembrød den tætte Skildvagtkæde, som stod paa Broen, — Gaden førte over en Flod; saa gav jeg iøvrigt Ordre til at stille en Vogn tværs over Broen, saa ingen kunde slippe igennem mere — og undslap.

Desværre eller Gudskelov indhentede hans Skæbne ham alligevel, thi $\frac{1}{4}$ Km. længere fremme marscherede en Deling af Skole-Infanteriregimentet ham imøde, og de drejede af for hans Kosaklivslys.

Da det var blevet lyst, fandtes hans Lig paa Chauséen; den flinke Hest havde en Officer allerede taget sig af.

Ialt fandt vi i Brzeziny 200 Kosakker, 250 Infanterister og en Korps-Generalstab. Desværre smuttede selve Excellencen væk, vistnok i Civil. Til Gengæld beholdte vi hans tre Automobiler, hans Underbukser, hans lilla Silkesokker, hans Feltseng, hans Adjudanter og hans 30 kostbare Rideheste, deriblandt en Fuldblodshest, der var 6000 Mark værd. Kl. $4\frac{1}{2}$ om Morgenen kunde vi gaa i Kvarter; i mit Hus var der russiske saarede, som der var sørget særdeles godt for. Natlampe, Drikkevand, Forbindstoffer, Desinfektion. Saavidt jeg kan skønne, kunde det næppe være bedre. Det var i en rig Ingeniørs Hus. En pragtfuld Rokosalon, silkebetrukne Stole, en Kæmpegrammofon, som jeg straks gav

mig til at lire paa. Trods almindelig Forfærdelse maatte en længe savnet amerikansk Slagmelodi først holde for. Arbejdsværelse, Sovekammer og, hvad man slet ikke længere kunde tænke sig, Styrtebad. „Flere Dage derefter talte man i de bedste Krese ikke om andet.“

Da jeg havde været 25 Timer paa Marsch eller i Fægtning, var jeg glad ved at kunne lægge mig til velfortjent Hvile paa den læderbetrukne Sofa — paaklædt; thi det kunde jo hvert Øjeblik gaa løs igen. 20 Minutter havde jeg ligget, saa kommer en Fyr og vækker mig: „Regimentsbefaling, Kompagniet skal alarmeres og træder an *straks*.“

Bande kunde jeg ikke mere, jeg kunde bare le. I 25 Timer havde jeg hverken sovet eller spist. Saa tog jeg — thi min Jernration vilde jeg ikke tage Hul paa endnu — en Russers velfyldte Sukkerpose fra ham, hvilket ikke syntes at falde helt i hans Smag, og bragte med nogle smaa kraftige Udtalelser min Deling paa Benene.

Mændene saa ud som Spøgelser; hulkindede, krum-bøjede, desuden havde de Fornemmelsen af, at der forestod en drøj Tur.

Jeg tænkte ogsaa: „Opvarter, Klagebogen!“ Alar-mens Aarsag: Russerne havde nok igen faaet Breschen lukket og var i Hælene paa os. Dette var saa meget pin-ligere, som hele vort Artilleri, et Batteri undtaget, d. v. s. 92 Kanoner og samtlige Køretøjer, en Vognrække af 6—7 Kilometers Længde var afskaaret. Saa maatte vi med modsat Front af sidste Nat ind paa Livet af Rus-serne. Indtil Kl. 12 Middag laa vort Kompagni i Re-

serve, saa red Excellencen Lietzmann forbi, hvor vi laa :
„Fjenden flygter, alle Geværer til Fronten.“

6000 Fanger tog vi endnu, og fra Aften til næste Morgen trak vore Kanoner og Bagage, som vi havde anset for tabte, ind i Byen.

Ikke en Kanon, ikke en Vogn er falden i Fjendens Hænder. Dette Tilbagetog er den mest fremragende Præstation, jeg har deltaget i under Krigen. General Lietzmann har ogsaa faaet „pour le mérite“ for den. Hans storladne Beslutninger var for det første at storme Brzeziny med hele sit Infanteri, d. v. s. sætte alt paa et Kort, for det andet foreløbig at opgive alle Køretøjer og Kanoner for efter Byens Indtagelse at hugge det ud igen. Hverken Dagene ved Namur eller Allenburg eller Iwangorod kan sidestilles med denne Vaabendaad, til hvilken der iøvrigt udkrævedes et Infanteri, som foruden nogen Udholdenhed besad den mest udprægede Lige-gladhed med Hensyn til fjendtlige Kugler.

Hellmuth Strassmann.

Aschersleben, 2. December 1914.

Jeg har ligget paa Lasarettet her nogle Dage og har rigelig Tid til at tænke over det forbigangne og det tilkommende. Nu efterat jeg med klar Bevidsthed og Time efter Time har set Døden i Ansigtet, og med en Sandsynlighed af en mod to maa regne med, at jeg ikke overlever Krigen, vil jeg give dig et Raad: Nyd Livet! Men forstaa mig ret: Havde jeg paany mine før-

ste Semestre foran mig, saa vilde jeg arbejde ti Gange saa meget, som jeg har arbejdet, men jeg vilde ogsaa hengive mig ti Gange saa stærkt til Adspredelsen. Du ved ikke, hvor skønt Livet er, du kan slet ikke vide det. I søvnløse Nætter pines jeg af den Tanke: kun en lille Tid endnu, saa er dit Liv ikke mere. Døden frygter jeg ikke, nej langt fra; naar Maskingevæernerne brager imod dig, og Shrapnellerne eksploderer over Hovedet paa dig, saa er du i Besiddelse af en jernkold Ro. Men denne ugelange Venten — i denne Krig lyder Løsenet: „Frem til Verdensherredømmet!“ Et herligt Perspektiv, men et Sørgespil for den, der ikke skal opleve Slutningen.

Max Kaboth. †

I Karpatherne, 3. Februar 1915.

Vi svingede ud til venstre, passerede den yderste Feltvagt og krydsede igennem den dybe Frostsne ned i Dalen. Efter længere Tids Forløb landede vi ovenfor den første Landsby og gjorde Holdt. Mens vi pakkede vore Rygsække ud, sendte jeg to Mand ned. Da saa jeg nogle Folk gaa dernede omtrent 50 Meter under mig. Inden jeg havde faaet min Kikkert frem, var de væk. Mistroisk spejdede jeg omkring. Da, 100 Skridt foran mig, dukkede Folkene op igen. Det var Tscherkesser med høje Lammeskindshuer, Patronbeholdere paa Brystet og foran ved Bæltestedet en krum, kort Sabel. Smukke Folk, smukke Uniformer. Men vi to smed vore Ting i

Rygsækken, de to Spejdere kom just tilbage, og vi snapede efter Vejret opad den stejle Hulvej. I dyb Frost-sne dinglede vi over den første Eng. Det gik allerede løs. Det fløjtede rigtig godt omkring Hovedet paa mig. Allerede troede jeg, der var forrest, at vi ikke skulde kunne komme videre, da vi naaede udenom en Bondegaard. Noget lettere om Hjertet løb vi længere ind i Skoven. Men snart maatte vi fire atter ud paa en Eng og tværs over den i Kugleregnet til et Krat. Henved 30 Mand stod ved Bondegarden og knaldede efter os alt, hvad Remme og Tøj kunde holde. I et Krat, som var meget tæt og gennemskaaret af Vandgrøfter, havde vi det drøjt. Vi maatte, dødtrætte som vi var, arbejde os igennem dette rædsomme Kram, mens Grenene fløj til alle Sider. Saa gik det ud paa den næste Eng. Det havde de netop ventet paa. Oven i Købet rendte jeg ud af begge Fodremme, fordi jeg havde faaet fat i et Par forkerte Ski, og maatte nu i den værste Ild spænde begge Fodremme strammere. En Gang fløj en Kugle saa tæt forbi mit Hoved, at jeg ventede, det næste Skud skulde sende mig bort til de lykkeligere Jagtegne. Det var knebent vi kunde komme videre. Vi var blaa i Ansigterne og dinglede skrækkeligt, desuden blev Skoven nu aldeles forfærdelig. 5—6 Meter dybe Vandrender gennemskar Jorden, og vi maatte med vore glatte Ski gennem den dybe Sne. Atter dukkede Fyrene op bag os og naaede godt ind paa os ved at følge vore Spor. Men paa en fjern Bjergtinde saas nu den tyske Feltvagt som en frelsende Stjerne. Over de skovløse Affald satte vi vor Kurs lige imod den. Der var ikke et Sted, hvor vi

kunde have ligget paa Lur efter de Hundetampe, og saa maatte vi lade dem knalde efter os igen. Men nu var vi kommen betydelig raskere frem og blev saa staaende lidt og tilvinkede dem en hjertelig Afsked. Endelig efter $2\frac{1}{2}$ Times Jagt naaede vi tilbage til Højden, og sank til Skridtet ned i dyb Sne. Tyskerne havde kun stillet nogle faa Mand paa Post, de andre opholdt sig i Jordhulerne. Ganske sløvede af Udmattelse faldt og tumlede vi ned ad den isdækkede Vej og naaede saa efter en Vandring, der aldrig syntes at skulle faa Ende, frem i god Behold, men legemlig aldeles udtømte.

Paul Hillinger.

Galizien, d. 8. Maj 1915.

Det var et vidunderligt Billede, jeg om Aftenen d. 1. Maj havde for mig. Solen gik ned bag Tattras straalende røde og hvide Toppe, jeg tror aldrig jeg har set en Skov saadan gennemstrømmet af Guld og Farver som den, i hvilken jeg netop sad paa en med Violer, Smørblomster og Gaaseurter bevokset Skraaning. Men det var maaske den Tanke, at det ikke var ganske usandsynligt, at dette var min sidste Aften, der lod mig se alt i et forklaret Lys. Thi helt alene var jeg ikke, vi var fem, og en af os, Bataillonskommandøren, dikterede just de mig personlig stærkt vedkommende Ord: „Altsaa præcis Kl. 10 imorgen Formiddag nøjagtig til den fastsatte Tid stormer 8. Kompagni Højde 382, derefter 376

osv. Højde 382 med Adgangsveje og Hindringer er Dem tilstrækkelig bekendt?“ Det var den visselig, thi i nogle Dage havde 8. Kompagni, hvis Fører jeg er, skiftevis med et andet Kompagni holdt en først russisk, senere østerrigsk Skyttegravsstump besat, der endte 80 M. fra Højde 382, paa hvilken tre russiske Skyttegrave var anbragte bag hverandre.

Hele Natten tilbragte jeg vaagen, thi Russerne, der var bleven nervøse af vor ihærdige Indskydning, skød saadan paa min Grav, at jeg næsten frygtede — eller haabede — en russisk Storm i Nattens Løb. Thi det var de ikke kommen heldigt fra. Om Morgenen præcis Kl. 6 begyndte en Helvedeskoncert. Det tyske og det østerrigske Artilleri havde den foregaaende Dag indskudt sig nøjagtigt, og nu regnede — med den for hver Projektilart ejendommelige Lyd: Hysten, Syngen, Fløjten, Brummen, øredøvende Bragen — Shrapnels og Granater ned i den russiske Stilling. Granaternes ubeskrivelig hæsligt udseende graa-sortede Nedslag, hvide tyske Shrapnelskyer, hvid-røde østerrigske Sprængprojektilskyer indhyllede Russergraven, fra hvilken Geværildens Rullen og Maskingeværernes ensformige Tikken uophørlig lød. Et uendelig langt Kvarter laa jeg fra 9⁴⁵ til 10 med Uhret i Haanden og Fløjten i Munden ved et af min Skyttegravs Stormhuller. Af og til spurgte en Grenader mig sagte med uvant Fortrolighed: „Er det ikke snart Tiden, Hr. Greve?“ „Nej — fem — to — halvandet Minut til.“ — Saa tre skingrende Fløjt — saa ved jeg ikke andet end et rasende Fremad, Hurra-brøl, de fuldstændig knuste Russeres vilde Angsts-krig

— jeg hylér mine Befalinger — endelig sidder jeg i Skoven og skriver, ja skriver den korrekte Melding til Hr. Kaptajn v. B. Fører af 2. Bataillon . . . : „Har lige taget Højde 382, ringe Tab, rykker videre frem. Grev Groeben, Løjtenant og Kompagnichef.“ Videre — pludselig kort fra Højde 376 i Skoven faar jeg et Slag, jeg styrter forover, ligesaa Føreren af den Deling, jeg er ved, tykke Træer knækker som Siv, to nedslaaende Granaters væmmelige, sortgraa Støv indhyller alt — vort eget eller det østerrigske Artilleri ved ikke, at vi allerede er kommen saa langt frem, og vi er i vor egen Ild. Gudskelov var vi kun bleven væltede af Lufttrykket, Sidevaabenet paa min Karabin er skudt itu, og jeg har en lille Træsplint i Ansigtet — en Mand med en ny Melding jages bagud — videre! Højde 376 er taget. Hvem har jeg endnu om mig? — Soldater af et andet Regiment, en forsprængt Løjtenant fra et andet Kompagni, som sammen med tre Mand er forud for dette — jeg brøler: „Alle lystre min Kommando — halvt højre om mod den aabne Lysning, Skyttevisér 1200—1100, Skytteild!“ For langt! „Visér 1000—1100, hurtigere Skydning, hurtigere!“ — min Stemme knækker over — jeg piber — prøver atter at brøle — skyde — storme videre — — alt forsvinder igen af Hukommelsen, Der kommer Maskingeværer, den Løjtenant, som fører dem, beder mig om at dække ham, da vi er kommen helt ind i den rigtignok helt sønderrevne Russerfront — han sender endnu et Par hvasse Hilsener ind i de vildt tilbagevæltende graagrønne Masser, saa samler vi os lidt efter lidt ved den af os forlængst overskredne Grænse,

der egentlig var sat som vor Fremtrængens Maal. Min første Følelse var egentlig ikke Sejrsglæde, men Frygt for en Visker. Men alligevel — 600 Fanger, 3 Maskingeværer osv. — i dette Øjeblik faar jeg Ordre til at tage Højde 357 og storme videre nord paa derfra. Altsaa Punktum. Maaske Afsked!

Artur Graf v. d. Groeben. †

Reserve i Skoven ved Roshan, 24. Juli 1915.

Lige siden 1. Juni er her bleven foretaget smaa Angreb, som alle havde det Maal, at skaffe os en god Angrebsstilling til Gennembrudet. Saaledes tog vor Baillon den 13. Juni. Cerwona Gora, en lille Højde ved Jednorozek, ved et natligt Angreb, og saadan gaar det langs hele Østfronten. Fra 1. Juli af blev der alle Vegne anlagt Stormstillinger, smalle Grave 100 Meter fra Fjenden, i hvilke vi holdt os parat med Stiger og Haandgranater. Endvidere krøb en Nat behjertede Pionerer og tillige Infanterister ind under den russiske Pigtraadsspærring, anlagde Sprængminer, antændte dem og bandede os i god Tid de nødvendige Adgangsveje. Derefter kom der en uhyggelig Mængde ny Ammunition samt svært Artilleri, der indskød sig paa Fjenden. Vore Flyvere fotograferede ovenfra de russiske Stillinger, saa hver Delingsfører, ja hver Underofficer ganske nøje vidste, hvorledes der saa ud derovre. Endelig blev 13. Juli tilkendegivet med Stikordet „Bryllupsdag“. Kl. 12¹/₂

om Natten besatte Infanteriet Stormstillingerne, hver Mand forsynet med en Traadsaks og fem Haandgranater, 2 Jernrationer og 200 Patroner. Kl. 4^{1/2} begyndte vort Artilleri sit Ødelæggelsesværk. Den ene Granat efter den anden gik i de russiske Skyttegrave indtil Kl. 8.

Fra 8 til 8^{1/2} var der Hurtigild og fra 8^{1/2} til 8⁴² Trommeild, det hurtigste der gives; i disse 12 Minutter gik der i en Bredde af 200 Meter omtrent 10 Granater pr. Sekund i de russiske Grave. Jorden drøned. Vore Karle brændte efter at komme til at angribe; vort velsignelsesrige Artilleri rev dem formelig fremad. Kompagniet var i første Linie og skulde gaa frem i tre Rækker. Som ældste Officer førte jeg den forreste Række og kravlede derfor allerede Kl. 8⁴¹ ud af Skyttegraven, vinkede ad Folkene, at de skulde komme med, og saa gik det under Hurtigild op ad Højden; Traadspærringen havde heldigvis adskillige Huller at opvise, og vi kom glat igennem. Vi var 40 Meter fra Sibirierne; det var et Skytteregiment; og trods de ødelæggende tyske Granater begyndte de en rigtig pæn Maskingevær- og Geværild, men det var for sent, vi var dem paa Livet, og da vore Bajonetter begyndte at arbejde, overgav Fjenden sig eller rendte sin Vej; der kom kun faa derfra; thi paa den korte Afstand sad hvert Skud.

Vore Grenaderer var som Djævl. Kompagniet tog 86 Fanger og skød vel 50 Mand ned. Vore egne Tab var 3 døde og 11 saarede. En af de bedste faldt ved min Side under Stormen, ligesom han begyndte at raabe

Hurra; han fik et Skud i Hjertet og fik en lykkelig Død, thi han faldt straks livløs om.

Denne Storm, som Hindenburg selv ledede i kort Afstand, lykkedes langs hele Fronten og bragte 13,000 Fanger, 17 Kanoner. Om Eftermiddagen blev vi afløst, et andet Regiment stormede den næste Russerstilling, mens vi til Belønning kom i Reserve.

Med denne anden Storm, der ligeledes forløb, som Hindenburg havde befalet, var Fronten fuldstændig gennembrudt, og Russerne maatte tilbage fra Lomsha til Warschau, hvis ikke hele Stridsmagten skulde blive omringet.

Sent om Aftenen blev vi alarmerede, Russerne var i fuldt Tilbagetog, og som om Stillingskrigen ikke havde været her helt fra 1ste Marts, var alle Kanoner, Køretøjer og Kolonner øjeblikkelig marschfærdige, og Forfølgelsen begyndte skyndsomst. Kosakkerne svider hele Eggen af, saa vi ved at forfølge saa hurtigt har bevaret mangan Landsby fra Brandfakkelen.

Den 15. stillede Russen sig ved Orzyc i en fire-dobbelt, fabelagtigt udbygget Stilling, med tre Traadspærringer, bombesikre Dækninger og Floden som Hindring. Den svære Storm tilfaldt vort Naboregiment, et Reserveregiment. Tre Gange gik de paa, men trods en ganske vanvittig Artilleriforberedelse holdt Russen Stand. Endelig ved det fjerde Stormløb lykkedes det vanskelige Værk. Orzycstillingen, en Stilling af den stærkeste Forsvarskraft var gennembrudt; det var, saa vidt jeg tror, Offensivens vigtigste Resultat. For vort

Regiment veg Russen uden Kamp og sparede os der- ved ethvert Tab. Den 19. kom da en sidste Storm paa en Højde; den lykkedes ligeledes, og vi stod foran Roshan, Narewfæstningen. Vort Kompagni fik i fire Dage Kvarter i et Landsted. Det var en fra Roshan flygtet Læges Villa. Ved vor Ankomst stod det halvt afgnavede Tebord der endnu, Beboerne var flygtede. Det var en dejlig Tid. Fire Saloner, hvide, lusefri Sengeklæder og fremfor alt et tysk Koncertflygel. Vi levede som „hos Tante Lise paa Landet“. Den 22. fik Idyllen Ende. 2. Bataillon stormer Landsbyen Miluny; 30 Meter Traadspærringer; vi blev mod i Hu over at skulle forlade vort Kvarter. Kl. 1¹/₂ om Middagen skulde Stormen være. Vi havde en uhyggelig rundhaandet Artilleri- forberedelse, Østerrigernes 30,5 Ctm. Haubitser, ja endogsaa en „dicke Berta“ lettede vort Infanteri dets Opgave. Desuden fem Minekastere. Den 30,5 Ctm.'s gav et Brag, som om Helvede var ved at slippe løs. Da vi naaede den første Stilling, var Russerne flygtede, men beskød os saa meget voldsommere fra den anden, der var taget 10 Minutter senere. For at hævne sig beskød det russiske Artilleri os uafbrudt hele Dagen med Granater; til sidst lagde vi slet ikke Mærke til det. Kl. 6 Eftermiddag fik jeg et Ekstrahverv, nemlig at besætte en Flankestilling til højre. Jeg havde det Held at tage 64 Russere til Fange med 32 Grenaderer. Jeg holdt mig tre Timer i den erobrede Grav, indtil 3 Kompagnier Jægere bragte mig den højt forønskede Forstærkning. To Gange vilde Russerne angribe mig, men begge Gange bemærkede vor Artilleriobservator det i rette Tid og

satte nogle Salver i Angriberne; om Aftenen forsøgte Russerne endnu en Gang et Modangreb, som dog blev kvalt straks i sin kummerlige Begyndelse. Kl. 1 $\frac{1}{2}$ om Natten kom der Afløsning, men saa maatte jeg for den Nat overtage Føringsen af et Kompagni, hvis Chef var falden. Saa kom Kl. 7 om Morgenen Feltposten med herlige Sager og et Brev fra Moder, i hvilket hun skrev, at hun „føler sig beroliget ved, at jeg for Tiden gennemgaar et Lærekursus og saaledes er noget mere i Sikkerhed.“ At Kursus'et som Følge af Offensiven var faldet bort, og at Kampen atter var begyndt, kunde hun jo ikke vide. Men det var alligevel pudsigt at læse det her.

Saa sov jeg ti Timer; og vi stod to Dage i Reserve. Idag har Russerne sprængt Fæstningen Roshan i Luften, og vi har forceret Narewlinien; Ruslands stolteste Fæstningsværk er gennembrudt, den første tilbage-trukne Fæstning er falden. Og nu kommer med Vælde Angrebet paa Warschau.

Hellmuth Strassmann.

2. August 1915.

Siden Offensiven begyndte, har jeg tre Gange stormet i første Linie, af mine 75 Mand er der endnu 50 tilbage, saa Tabene er ikke saa slemme. I Forhold til Dagene i det sydlige Polen (Oktober 1914) er det Børnelig; takket være Artilleriforberedelsen har selv Pig-

traaden mistet sine Rædsler. Ved I, at det Garde-regiment naaede Jernbanen Ostrolenka—Warschau som de første? Garden er vedblivende Pacemaker. Og vort Regiment er vedblivende tro mod sin Grundsætning: det Angreb, der befales, bliver udført. Indtil Dato har vi ikke faaet nogen Befaling, der ikke er bleven udført.

Hellmuth Strassmann.

Foran Ostran, 8. August 1915.

Det var herlige Dage! Jeg har i Løbet af en Uge med mine prægtige 40 Gutter og 2 Maskingeværer snuppet 1 Revolverkanon, 4 Officerer og 880 Mand. Hoslagt en Attest (Divisionens Modtagelsesbevis for afleverede Fanger). Rusland staar ved Afslutningen. Igaar fik jeg ved Stormen en Hudskraber under højre Skulderblad. Hefteplaster gjorde det ud. Jeg fører 8. Kompagni.

Hellmuth Strassmann.

Ved Saves Bredder, 7. Oktober 1915.

At tænke sig, at vi nu kæmper mod Serberne! At vore Telte er opslaaede der, hvor tidligere Prins Eugens straalende, brogede Tropper stred, hvor rigstyske Tropers Bivuakbaal flammede! „Zelte, Posten, Werdarufers

— *Lust'ge Nacht am Donauufer!*“ Noget af denne gamle Vises Stemning har grebet os. Kroater, Slower, Tschecher, Magyarer, Slaver myldrer imellem hverandre, forskellige i Dragt, Sprog og Adfærd. Hele den Plads, paa hvilken vore Køretøjer staar, er dækket med Telte. I dem bor og sover vi. Igaar regnede det i Strømme og trommede paa Teltdugen. Vi sad derinde ved Skæret af et Lys. Derudenfor dundrede det uafbrudt. Tyske og østerrigske Kanoner foran Belgrad fyrede paa Befæstningerne paa den anden Bred for at tiltvinge sig Overgangen over Save. Den har de tiltvunget sig! En Del af vore Tropper er derovre, maaske følger vi efter i Aften med vore Morterer. Her gaar det rask! Begivenhed knytter sig til Begivenhed. Fremad altid fremad!

Saaledes kaster Livet omkring med os til de Steder, mod hvilke Skoledrengens Drømme higede, paa hvilke han i grelle Farver udmaalede sig de blodige Slag mod Tyrkerne. En mægtig Længsel lever i os: sydpaa, over til den anden Bred, til det store Balkanland. Op til Halsen er vi fyldt af Længsel efter at se Serberne Ansigt til Ansigt og slaa dem Næven i Synet. Kommer der i Aften Befaling til Opbrud og Afmarsch mod Syd, saa vil vi være til Mode, som om Vejen gik lige ind i Himmelen.

Gerhart Pastors.

HARALD NIELSEN

„Der findes nok af Kritik og kritiske Metoder i vore Dage, men der findes ikke megen af Harald Nielsens Art, i de nordiske Lande vel overhovedet ingen . . . Han lader sig aldrig helt rive med, han overvældes aldrig af de kunstneriske Indtryk. Eller bedre: først efter at dette Stadium er passeret, først efter at Indtrykkene er modtaget og omsat, begynder for Harald Nielsen det kritiske Arbejde, om hvilket hansamler sine Kræfter.“

Dr. Fredrik Böök i „Svenska Dagbladet“.

„Som æstetisk Kritiker kan man sige, at han har Kirurgens bedste Egenskaber: Han kan med den varsomste Haand, med den største Sikkerhed og Finhed afdække Nervebundter i den mest sammensatte Organisme. Adskillige danske Forfattere, ogsaa den, som skriver dette, skylder ham Tak for hans alvorlige, ofte dybt indtrængende kritiske Kunst. Hvor klart han kan se og hvor beundringsværdigt ømt hans Haandlag kan være, viste han sidst i det fortryllende lille Essay, han skrev om Sophus Claussen.“

Helge Rode i „Illustreret Tidende“.

Moderne Litteratur. Kritiske Skitser. 1904. 1 Kr. 50 Øre.

Af Tidens Træk. Litterære Afhandlinger. 1909. 3 Kr. 50 Øre.

En moderne Reaktionær. Af Tidens Træk. Anden Samling. 1911. 3 Kr.

Svensk og Dansk. 1912. 85 Øre.

Vej og Sti. Æstetiske Afhandlinger. 1916. 5 Kr.

Georg Brandes: Verdenskrigen.

5 Kr. 50 Øre.

I denne Bog, har Professor Georg Brandes samlet, hvad han saavel før Krigens Udbrud som nu under Verdenskrigen har skrevet om Krigen.

Indhold: Anelse om Verdenskrigen, Uro for Fremtiden, Forvisning om Krigens Komme, Frankrigs Ungdom, Tysk Fædrelanderi, Verdenskrigens Forudsætninger, Forskellige Synspunkter for Verdenskrigen, Tilstande i russisk Polen, Polen, Polsk Aften i Kjøbenhavn, Erobringen af Basra, Den store Tid, Aabent Brev til Georges Clemenceau, Svar til Georges Clemenceau, Bliver denne Krig den sidste?, Lovprisningen af Krig, De store Nationers Omsorg for de smaa, Franske Skolebørns Fædrelandskærlighed, En Appel, Svar til Mr. William Archer.

Kristoffer Nyrop: Frankrig.

1.—6. Oplag. 1 Kr. 25 Øre.

Bogen er en Hyldest til fransk Kultur fra en Mand, der har viet Studiet af fransk Aand, fransk Sprog og fransk Digtning hele sit Liv.

Indhold: Rolands Kamp, Ridderlige Idealer, La panache, Gennem Nederlag til Seir, Gloria victis, Litteratur og Viden- skab, Skønhed og Glæde, Sproget, Franske Laaneord, Frihedens Land.

Axel Garde: Preussens Tyskland.

Stat, Kultur, Tradition i det XIX. og XX. Aarh. 2 Kr. 75 Øre.

Forfatteren har heri søgt at paavise de Kræfter, der har været med til at danne det moderne Tyskland.

„ . . . At lade det gamle Tyskland stige op ad Graven igen og vise, hvorledes dets Stræben, dets Digten og Tænken er endt i Preussens Tyskland, er Forfatterens Maal, og han har naaet det. Vi læser et Stykke Aandshistorie, der samtidig er Verdenshistorie.“

Helge Rode i „Berlingske Tidende“.

Karl Larsen: Krig, Kultur og Danmark.

1.—2. Oplag. 1 Kr. 25 Øre.

Forfatterens lille Skrift er en Gengivelse af et Foredrag, holdt i Foraaret 1916. Heri skildrer Professor Karl Larsen sit Syn paa Krig og Krigen som Kulturfaktor.

SOLDATERBREVE FRA FRONTERNE

udgivne af Harald Nielsen.

Engelske Soldaterbreve

4. Oplag.

Pris: 2 Kroner.

„Denne lille Bog hører til de faa, man gemmer. Den er særpræget og levende.

Man sidder med den sikre Fornemmelse, at netop saadan maatte den engelske Soldat, denne særegne Fyr Tommy Atkins, skrive om Krigen — og netop ingen anden end han kunde det.“

„Berlingske Tidende.“

„En prægtig Mandighed bærer disse Breve. Udtrykket er knapt, men Oplevelserne er saa stærke og dybe, at hvert Ord bliver ladet med Kraft og Tyngde, og Munterheden hist og her tilslører ikke Billedets Gru.“

„Illustreret Tidende.“

„Den lille Bog, der hører til det ypperste i Aarets danske Krigslitteratur, faar yderligere Værdi ved Udgiverens Indledning, hvori han med Finhed gør Rede for Forskellen imellem tyske og engelske Soldaterbreve. . . .

Bogen vil være kærkommen for alle danske Beundrere af engelsk Humor og Heroisme.“

„Politiken.“

„. . . Ved dag og nat følger vi kampen: patruljeridt, flugt, seir og nederlag. Miner, kanoner og flyvemaskiner. Og vi lærer at kjende den engelske soldat, hvordan han tænker og hvordan han snakker, spøker, ber og dør. Med knappe jevne ord er det fortalt.

. . . Overhodet gir brevsamlingen en mangfoldighed av smaa episoder fra krigen; den vil læses med stor interesse.“

„Tidens Tegn.“

Sønderjyske Soldaterbreve

14. Oplag.

Pris: 2 Kr. 50 Øre.

„. . . Læs det, læs alle disse stilfærdigt gribende Julebreve, og forstaa hvad de siger.“

Vald. Rørdam i „København.“

„. . . Af al den Krigslitteratur, der er kommen mig for Øje, er der intet, der blot tilnærmelsesvis har grebet mig som disse danske Soldaterbreve.“

Fr. Böök i „Svenska Dagbladet.“

„. . . Ingen anden Samling Soldaterbreve af tilsvarende Omfang bringer os Krigen paa saa nært Hold som denne, takket være dens Rigdom paa Situationsbilleder og Smaatæk.“

„Politiken.“

„Alt ialt er vel det Billede vi faar av de sønderjyske Breve som her er samlet fra alle Fronter . . . et mere korrekt og et mere upartisk Billede av tysk Soldatervæsen i denne Tid end vi har kunnet faa fra andet Hold; og den som kunde faa Harald Nielsens Bind oversat til Engelsk og utgit i England og Amerika, vilde virkelig gjøre en Indsats for det internationale Fredsarbejde.“

Redaktør C. J. Hambro i „Morgenbladet“, Kristiania.

